

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ & ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Εισηγητές: Αλέξανδρος Παπαδάκης/1221

Επιβλέπων: Νικόλαος Τριχάς

©
2014

**TECHNOLOGICAL EDUCATION INTITUTE OF CRETE
SCHOOL OF MANAGEMENT AND ECONOMICS
DEPARTMENT OF COMMERCE & MARKETING**

**THE IMPACT OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE
CITY OF HERAKLION**

DIPLOMA THESIS

Εισηγητές: Alexandros Papadakis/1221

Επιβλέπων: Nikolaos Trihas

©
2014

Υπεύθυνη Δήλωση : Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην πτυχιακή εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος του Τμήματος Εμπορίας και Διαφήμισης του Τ.Ε.Ι Κρήτης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες της οικονομίας της πόλης του Ηρακλείου και γενικότερα του νησιού της Κρήτης. Η τουριστική ανάπτυξη βοηθά μια περιοχή στην περαιτέρω ανάπτυξη της. Για την εφαρμογή της βέλτιστης λύσης ώστε να αποφεύγονται οι συνέπειες που επιφέρει ο τουρισμός είναι αναγκαία η σωστή διαχείριση του και η συμμετοχή των ντόπιων κατοίκων στην λήψη αποφάσεων για την περιοχή τους.

Το πρώτο εισαγωγικό κεφάλαιο προσδιορίζει τις έννοιες «τουρισμός» και «τουριστική ανάπτυξη» και τα στάδια της. Έπειτα γίνεται μια ιστορική αναδρομή στην πόλη του Ηρακλείου, τα ήθη και έθιμα, την κρητική κουζίνα και τους τουριστικούς πόρους. Ακόμα αναφέρονται και κάποια στατιστικά στοιχεία.

Εν συνεχεία, στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά οι επιπτώσεις που επιφέρει ο τουρισμός (σε γενικό επίπεδο) και χωρίζονται σε κατηγορίες: οικονομικές, περιβαλλοντικές, κοινωνικές και πολιτιστικές.

Στο τρίτο κεφάλαιο, καταγράφονται οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης, πάλι ανά κατηγορία, αλλά μέσα από μια βιβλιογραφική ανασκόπηση, δηλαδή από κάποια άρθρα που αναφέρουν πραγματικές περιπτώσεις σχετικά με τις επιπτώσεις που επιφέρει ο τουρισμός σε διάφορα μέρη του κόσμου.

Το τέταρτο κεφάλαιο αποτελείται από την μεθοδολογία έρευνας. Καθορίζονται ο ερευνητικός σκοπός και στόχος όπως επίσης τίθενται τα ερευνητικά ερωτήματα. Διευκρινίζεται η μέθοδο ανάλυσης που χρησιμοποιήθηκε για την υλοποίηση της έρευνας και διατυπώνονται οι τρόποι διεξαγωγής της. Η ανάλυση στοιχείων της έρευνας και τα αποτελέσματα της παρουσιάζονται στο πέμπτο κεφάλαιο.

Τα συμπεράσματα της έρευνας, που προκύπτουν από τις απαντήσεις των ερωτώμενων καθώς και προτάσεις για την βελτίωση των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης, παρουσιάζονται στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο της πτυχιακής εργασίας.

Λέξεις Κλειδιά: Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη, επιπτώσεις, Ηράκλειο

ABSTRACT

The tourism constitutes one of the most important economic factors of Heraklion's city and in general the island of Crete. The tourist development helps a region to its further growth. For the implementation of best solution in order to avoid the consequences that tourism leads, it's necessary its right management and the local people's participation in making decisions for their region.

The first introductory chapter determines the meaning of "tourism" and "tourist development" and its scope. Then, is done a historical retrospection in Heraklion's city, morals and customs, Cretan cuisine and its tourist resources. Even referred to some statistical elements.

Subsequently, in second chapter are presented in detail the effects that tourism brings (in general level) and are separated in categories: economic, environmental, social and cultural.

In third chapter, are listed the impacts of tourist development, again per category, but through a literature review, that is to say from some articles that mention real cases according to the impacts that tourism brings in various parts of the world.

The fourth chapter is constituted by the research methodology. The inquiring purpose and the target are determined as well the research questions are placed. Method analysis is clarified which was used for the implementation of research and its ways of transaction are formulated. The analysis of research's elements and its results are presented in the fifth chapter.

The conclusions of the research, that result from the respondents' answers as well as the suggestions for improving tourist growth's repercussions are presented in the sixth and final chapter of the graduate thesis.

Key Words: Tourism, tourism development, impacts, Heraklion

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT.....	5
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	8
1.1 ΗΡΑΚΛΕΙΟ.....	8
1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ.....	8
1.3 ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ.....	9
1.4 ΓΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ-ΚΡΗΤΙΚΗ ΚΟΥΖΙΝΑ.....	10
1.5 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	11
1.5.1 ΣΤΑΔΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	11
1.6 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ.....	12
1.6.1 ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ.....	13
1.7 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ.....	14
1.8 ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ.....	17
1.9 ΑΦΙΞΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ.....	18
1.10 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2-ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	24
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	24
2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.....	25
2.3 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.....	26
2.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.....	30
2.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3-ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ: ΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	36
3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	36
3.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.....	36
3.3 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.....	39

3.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.....	43
3.5 ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4-ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	48
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	48
4.2 ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	48
4.3 ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	49
4.4 ΤΟ ΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	51
4.5 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5-ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	52
5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	52
5.2 ΠΡΟΦΙΛ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ.....	53
5.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....	55
5.4 ΚΟΙΝΩΝΙΑ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ.....	62
5.5 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	72
5.6 ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΑΡΝΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	78
5.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	84
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	85
6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	85
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Το **Ηράκλειο** είναι η πρωτεύουσα και μεγαλύτερη πόλη της Κρήτης, καθώς και ο μεγαλύτερος λιμένας του νησιού. Σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ο Δήμος Ηρακλείου έχει πληθυσμό 173.450 κατοίκους. Κύριοι οικονομικοί τομείς της πόλης είναι ο τουρισμός, η γεωργία και το εμπόριο. Διαθέτει βιομηχανική περιοχή 4 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του κέντρου. Το Ηράκλειο διαθέτει επίσης ένα από τα μεγαλύτερα σε κίνηση αεροδρόμια της χώρας (αεροδρόμιο "Νίκος Καζαντζάκης") και λιμάνι με μεγάλη κίνηση επιβατών και εμπορευμάτων. (Βικιπαιδεία, 2012)

1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Στην ευλογημένη γη του νομού Ηρακλείου αναπτύχθηκε ο πρώτος Ευρωπαϊκός Πολιτισμός ο Μινωικός και από τότε η ιστορία του τόπου είναι συνδεδεμένη άμεσα με όλα τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα που χαρακτήρισαν την Ευρωπαϊκή Ήπειρο. Σ' όλα αυτά τα χρόνια από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα οι λαοί που πέρασαν από την περιοχή άφησαν τα σημάδια του πολιτισμού τους που συνθέτουν ένα εκπληκτικό σύνολο ανθρώπινης παρουσίας και δημιουργίας. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, 2012β)

Οι Μινωίτες, από το 2.800 π.Χ. μέχρι και 1.400 π.Χ. αναπτύσσουν τον Μινωικό Πολιτισμό. Σ' αυτήν την περίοδο χτίζονται τα μεγαλόπρεπα ανάκτορα της Κνωσού, της Φαιστού, των Μαλλίων, των Αρχανών, οι εκπληκτικές επαύλεις της Τυλίσσου, της Αγ. Τριάδας και άλλα μικρότερης έκτασης αλλά μεγάλου ενδιαφέροντος κτίσματα διάσπαρτα σ' ολόκληρο το νομό. Η ακτινοβολία αυτών των Μινωικών Κέντρων φτάνει σ' ολόκληρη την λεκάνη της Μεσογείου. Η αρχιτεκτονική, η

ζωγραφική, η αγγειοπλαστική και η χρυσοχοΐα κατατούν ψηλά επίπεδα τελειότητας. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, 2012β)

Με την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους το 1204 η Κρήτη περνάει στα χέρια των Βενετών μέχρι το 1669. Την περίοδο αυτή το νομός αλλά και ολόκληρη η Κρήτη συγκλονίζεται από επαναστάσεις ενάντια στους Βενετούς αλλά ταυτόχρονα γνωρίζει μια εξαιρετική οικονομική και πνευματική ακμή. Χτίζονται τεράστια οχυρωματικά έργα, ανοικοδομούνται οι πόλεις, δημιουργούνται μνημεία εκπληκτικής ομορφιάς. Το Ηράκλειο γίνεται η λαμπρή πρωτεύουσα του Regno di Candia και γνωρίζει μεγάλη ακμή. Γίνεται το Κέντρο της Κρητικής Αναγέννησης που μας χαρίζει την εξαιρετική ζωγραφική της Κρητικής Σχολής. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, 2012β)

Όλα αυτά διακόπτονται το 1669 οπότε το Ηράκλειο, τελευταίο προπύργιο της Κρήτης, πέφτει στα χέρια των Τούρκων μετά από τη μεγαλύτερη πολιορκία των 22 χρόνων που είχε γνωρίσει έως τότε η ανθρωπότητα. Αιματηροί αγώνες και επαναστάσεις εναντίον των Τούρκων οδηγούν στην αυτονομία της Κρήτης το 1897 έως και το 1913, οπότε ενώνεται με την υπόλοιπη Ελλάδα. Όλα αυτά τα χρόνια μέχρι και σήμερα παρά τους διαφορετικούς πολιτισμούς και κατακτητές ο νομός αλλά και ολόκληρη η Κρήτη δεν έπαψε να υπακούει στη μοναδική δύναμη της φύσης της. Αυτή τη φύση που γίνεται ο συνεκτικός κρίκος ανάμεσα στους πολιτισμούς και τους λαούς που φιλοξένησε. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, 2012β)

1.3 ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Τα υλικά και πνευματικά πατροπαράδοτα στοιχεία, τα ήθη και έθιμα, οι αρχαίες συνήθειες, κάνουν την λαϊκή παράδοση του νομού Ηρακλείου με την ευρωστία της να αναδεικνύεται σε μια ανεξάντλητη σύγχρονη πολιτιστική οντότητα. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, 2012δ)

Εκφράσεις αυτού του σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού, συνέχεια της μακρόχρονης πλούσιας λαϊκής κρητικής παράδοσης είναι οι αναρίθμητες γιορτές και πανηγύρια στις οποίες επιβιώνουν πανάρχαια στοιχεία και συμπεριφορές. Σ' αυτές αναδεικνύεται ο πλούτος της μουσικής και της λαϊκής λογοτεχνικής παράδοσης του τόπου. Είναι η πλούσια καλλιτεχνική παραγωγή σε παραδοσιακούς τομείς δημιουργίας όπως η ξυλογλυπτική, η υαλουργία, η υφαντουργία, η μεταλλοτεχνία, η χρυσοχοΐα όπου επιβιώνει η φρεσκάδα και η επινοητικότητα που κληροδότησε ο Μινωικός Πολιτισμός. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, 2012δ)

Αναμφίβολα για λόγους που έχουν να κάνουν με την ιστορία, τη θρησκεία, το κλίμα, την κοινωνική συγκρότηση κ.λπ., τα ήθη και έθιμα των κατοίκων της ενδοχώρας του Νομού Ηρακλείου είναι ιδιαίτερος ξεχωριστά και μοναδικά παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια παρουσιάζουν ύφεση σε σχέση με λίγες δεκαετίες πριν. Πέρα από τα γραφικά έθιμα που έχουν να κάνουν με τις κοινωνικές σχέσεις των κατοίκων όπως π.χ. ο γάμος, πολλά ήθη συσχετίζονται με το βαθύ θρησκευτικό συναίσθημα που έχουν αναπτύξει και γι' αυτό εκφράζονται και συμπίπτουν με αφορμή διάφορες θρησκευτικές γιορτές και πανηγύρια. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, 2012δ)

1.4 ΓΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ – ΚΡΗΤΙΚΗ ΚΟΥΖΙΝΑ

Η κρητική παραδοσιακή κουζίνα θεωρείται σήμερα μια από τις πλέον υγιεινές του κόσμου. Ο πλούτος και η ποιότητα των προϊόντων του νησιού στο πέρασμα των αιώνων, έχει δημιουργήσει μια κουζίνα με μοναδική γεύση, φρεσκάδα και γνησιότητα. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, 2012γ)

Η φύση της Κρήτης διαθέτει όλη αυτή την ποικιλία των αναγκαίων πρώτων υλών καθώς και την ανθρώπινη εμπειρία για τη δημιουργία γεύσεων μοναδικών που

συνδυάζονται με τις εποχές και το φυσικό περιβάλλον του νησιού σε μια εξαιρετική ενότητα. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, 2012γ)

Τα τυροκομικά, το μέλι, τα αρωματικά φυτά, τα χορταρικά και τόσα άλλα προϊόντα των κρητικών βουνών, αποτελούν τη βάση για το θαύμα της κρητικής κουζίνας. Η Κρητική διατροφή αναγνωρίζεται σήμερα από την διεθνή επιστημονική κοινότητα σαν το πλέον αντιπροσωπευτικό και ποιοτικό παράδειγμα της ονομαζόμενης Μεσογειακής Διατροφής, η οποία έχοντας σαν βάση τα λαχανικά, όσπρια, φρούτα, δημητριακά σε συνδυασμό με την χρήση του ελαιόλαδου συντελεί στην μακροζωία και ευζωία. Η Κρητική κουζίνα είναι από τις αρχαιότερες και πλέον εύγεστες γαστριμαργικές παραδόσεις στον κόσμο, με ποικιλία γευστικών και αρωματικών απολαύσεων. Το μυστικό της κρητικής διατροφής βρίσκεται αφ' ενός μεν στην πλούσια ποικιλία των προϊόντων που παράγει η Κρητική γη και αφ' ετέρου στο ελαιόλαδο το οποίο χρησιμοποιείται σε όλα σχεδόν τα πιάτα. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, 2012γ)

1.5 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Σύμφωνα με τον Friedmann (1980): *Η ανάπτυξη δηλώνει πάντοτε κάτι, μια ανθρώπινη οντότητα, μια κοινωνία, μια ιδέα, μια οικονομία, μια δεξιότητα... Συνδέεται συχνά με λέξεις όπως υπό ή υπέρ ή ισόρροπη, πολύ λίγη, πάρα πολύ ή επαρκής... (όλες αυτές οι λέξεις) προτείνουν ότι η ανάπτυξη έχει μια δομή και ότι ο ομιλητής έχει μια ιδέα για το πώς αυτή η δομή οφείλεται να αναπτυχθεί. Τείνουμε επίσης να θεωρήσουμε την ανάπτυξη ως μια διαδικασία αλλαγής ή ως μια πολύπλοκη*

διαδικασία που είναι εν μέρη θεμιτή ή τουλάχιστον επαρκής.

1.5.1 Στάδια τουριστικής ανάπτυξης

Ο όρος «στάδια» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις διαδοχικές φάσεις της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής, στην καθεμία από τις οποίες διαμορφώνονται

συγκεκριμένα χαρακτηριστική σε ότι αφορά στην κοινωνικο-οικονομική δομή και στον τύπο των τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών. (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001)

1^ο Στάδιο ανάπτυξης

Αλλαγές στην τοπική κοινωνικοοικονομική δομή	Παράγοντες που συμβάλουν σε αυτές τις αλλαγές	Χαρακτηριστικά τουριστικής ανάπτυξης
---	--	---

2^ο Στάδιο ανάπτυξης

Αλλαγές στην τοπική κοινωνικοοικονομική δομή	Παράγοντες που συμβάλουν σε αυτές τις αλλαγές	Χαρακτηριστικά τουριστικής ανάπτυξης
---	--	---

3^ο Στάδιο ανάπτυξης

Αλλαγές στην τοπική κοινωνικοοικονομική δομή	Παράγοντες που συμβάλουν σε αυτές τις αλλαγές	Χαρακτηριστικά τουριστικής ανάπτυξης
---	--	---

Πηγή: Κοκκώσης & Τσάρτας (2001)

1.6 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, το Ηράκλειο κατά γενική ομολογία βελτιώνεται με μια σειρά μεγάλων έργων, κυρίως νέους δρόμους που διευκολύνουν την κίνηση στην πόλη. Επίσης σε εξέλιξη βρίσκονται τα έργα ανάπλασης της παραλιακής οδού και του κέντρου του Ηρακλείου. Η πεζοδρόμηση της 25ης Αυγούστου και άλλων μικρότερων δρόμων στο κέντρο της πόλης έχει ήδη ολοκληρωθεί, γίνονται φιλότιμες προσπάθειες για τη συντήρηση και ανάδειξη των

ενετικών τειχών και την αποκατάσταση των ζημιών στο ενετικό φρούριο του Κούλε.
(Το Ηράκλειο, 2012)

1.6.1 Το Ηράκλειο στο μέλλον

«Σε πόλη - περιβαλλοντικό πρότυπο για τα Ελληνικά δεδομένα φιλοδοξεί να μετατρέψει σε μια πενταετία το Ηράκλειο ο Δήμαρχος Γιάννης Κουράκης, με όχημα την πρωτοβουλία «Πράσινο Ηράκλειο 2008- 2013». Όπως ο ίδιος τόνισε «Στόχος μας είναι η πόλη το 2013 να έχει ένα διαφορετικό πρόσωπο, πολύ πιο πράσινο, πιο ανθρώπινο, πιο ελκυστικό για όλους μας, να είναι πόλη - πρότυπο για τις περιβαλλοντικές της δράσεις στην Ελλάδα και ως το 2020 να είναι μια από τις πιο φιλικές προς το περιβάλλον πόλεις της Ευρώπης»

Η πρωτοβουλία «Ηράκλειο 2008-2013», είναι ίσως το πρώτο στην Ελλάδα ολοκληρωμένο περιβαλλοντικό πρόγραμμα. Περιλαμβάνει σχεδόν το σύνολο των δραστηριοτήτων που συνεισφέρουν στο οικολογικό αποτύπωμα της πόλης και η υλοποίηση της θα διαμορφώσει ένα ριζικά αναβαθμισμένο επίπεδο ζωής στο Ηράκλειο, όχι μόνο ως προς το περιβάλλον αλλά και ως προς την καθημερινότητα των πολιτών.

Οι προτάσεις του δημάρχου (για δεκάδες χιλιάδες δενδροφυτεύσεις, πλήρη εφαρμογή του σχεδίου πόλης, απόδοσης στους πολίτες όλων των ελεύθερων χώρων, απαλλοτρίωσης γης για πάρκα πρασίνου, κίνητρα για πράσινες ταράτσες, αντιμετώπιση λειψυδρίας, κυκλοφοριακού, ανακύκλωσης κ.ά.) θα τεθούν σε δημόσια διαβούλευση για δύο μήνες με τους κοινωνικούς φορείς και οι προτάσεις θα οριστικοποιηθούν σε ανοιχτή ημερίδα πριν από την τελική απόφαση του δημοτικού συμβουλίου. (Το Ηράκλειο, 2012)

1.7 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Το σύγχρονο Ηράκλειο κρατεί την παράδοση μιας από τις πιο ελκυστικές πόλεις της Μεσογείου! Καλύπτει και ικανοποιεί όλα τα γούστα και τις απαιτήσεις του επισκέπτη μα και του μόνιμου κατοίκου της. Δεν είναι τυχαίο ότι επί αιώνες ήταν το κέντρο, η μητρόπολη της Κρήτης και εξακολουθεί να κρατεί τα σκήπτρα με τα πολλά ενδιαφέροντα και την χαρούμενη ζωή. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, 2012)

Τα αξιοθέατα Για τους φιλομαθείς, στο Ηράκλειο βρίσκονται τα αρχαιότερα μνημεία και τα δείγματα του πρώτου πολιτισμού της Ευρώπης, οι μαρτυρίες του Δυτικού Πολιτισμού. Στην περιοχή του Ηρακλείου, ο θεός της φιλοξενίας, ο Ζευς, έσμιξε με την πανέμορφη βασίλοπούλα την Ευρώπη, που γέννησε τους Μινωίτες βασιλιάδες και σοφούς, τους θεμελιωτές και ιδρυτές του πρώτου πολιτισμένου κόσμου της Ηπείρου μας. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, 2012)

Στο κέντρο της πόλης βρίσκονται πολλά μνημεία των μεσαιωνικών χρόνων της Κρήτης, που δείχνουν την μεγάλη της ακμή στα χρόνια αυτά. Ανεβαίνοντας από το λιμάνι, συναντάς το πρώτο σπουδαίο μνημείο, την **Λότζια**, που στεγάζει σήμερα το Δημοτικό Συμβούλιο και μέρος των Υπηρεσιών του Δήμου Ηρακλείου. Η Λότζια, που υπήρξε Λέσχη του Δούκα και των αξιωματούχων της Κρήτης, στολισμένη με γλυπτά οικόσημα, τρόπαια, με 82 μετώπες κ.ά. συγκέντρωνε επί αιώνες τους άρχοντες για την αναψυχή και τα παιχνίδια τους αλλά και τις επίσημες τελετές τους. Οι στοές της χρονολογούνται από τον 14ο αιώνα, η τελική της μορφή από τις αρχές του 17ου. Ήταν κτισμένη στην PIAZZA DEI SIGNORI (των Διοικητικών Αρχών). Θεωρείται το κομψότερο βενετσιάνικο μνημείο, που το 1987 πήρε το πρώτο βραβείο EUROPA NOSTRA, ως το πιο καλά αναπαλαιωμένο και συντηρημένο Ευρωπαϊκό μνημείο της χρονιάς. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, 2012)

Στο λιμάνι ορθώνεται μεγαλόπρεπο το φρούριο, ο **Κούλες**, που επί αιώνες, προστάτευε την πολιτεία αλλά χρησίμευε και σαν υγρή φυλακή με τους

αλυσοδεμένους φυλακισμένους στις πελώριες, σκοτεινές στοές και αίθουσές του. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, 2012)

Κάποιος δεν πρέπει να παραλείψετε μια επίσκεψη στο **Αρχαιολογικό Μουσείο** , ένα από τα σημαντικότερα μουσεία στην Ελλάδα? περιέχει σχεδόν όλες τις μοναδικούς θησαυρούς του Μινωικού πολιτισμού ανακαλύφθηκε στην Κνωσό, τη Φαιστό, τα Μάλια και άλλα sites. Άλλα μουσεία που αξίζει να επισκεφθείτε είναι το **Ιστορικό Μουσείο** , το **Μουσείο Φυσικής Ιστορίας** και το **Acquarium "Θαλασσόκοσμος"** (στην περιοχή των Γουρνών). (Greece, 2012)

Ένα τυπικό χαρακτηριστικό της είναι το Ηράκλειο ενετικά και τουρκικά σιντριβάνια της, διάσπαρτα σε όλη την πόλη. Το πιο γνωστό είναι το βενετσιάνικο στυλ Morozinifountain ,επίσης γνωστή ως **Λιονταριών** (1628), ένα ορόσημο για τους κατοίκους και τους επισκέπτες. Άλλα αξιοσημείωτα Βενετικά σιντριβάνια είναι η κρήνη Μπέμπο (1552-1554) στην πλατεία Κορνάρου, η κρήνη Sagredo (1602-1604) χτίστηκε στη βορειοδυτική γωνία της Λότζια, και Priuli κρήνη (1666) βρίσκεται κοντά στο λιμάνι. (Greece, 2012)

Στο νότιο τείχος ορθώνεται ο **προμαχώνας Μαρτινέγκο**, όπου έχει ταφεί ο μεγάλος Κρητικός συγγραφέας του Ζορμπά και ποιητής της Οδύσσειας Νίκος Καζαντζάκης, ενώ νοτιότερα βρίσκεται η παλιά Πύλη -είσοδος της πόλης προς τη Δυτική Κρήτη, η γνωστή Χανιόπορτα. Παλιές εκκλησίες, κρήνες, προμαχώνες, μεσαιωνικοί δρόμοι, στολίζουν ακόμη το Ηράκλειο, που σφύζει από ζωή και κίνηση μέρα και νύχτα. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, 2012)

Δυτικά από το λιμάνι του Ηρακλείου, βρίσκεται το **Ιστορικό Μουσείο** Κρήτης, όπου φυλάσσονται οι θησαυροί των Χριστιανικών, των Βυζαντινών, των Μεσαιωνικών, και των νεωτέρων χρόνων της Μεγαλονήσου. Καλλιτεχνικά έργα του λαϊκού πολιτισμού της Κρήτης, κάποια έργα του μεγάλου ζωγράφου EL GRECO, που γεννήθηκε και σπούδασε ζωγραφική στο Ηράκλειο καθώς και αγιογραφίες της

περίφημης Αγιογραφικής Κρητικής Σχολής, στολίζουν το σπουδαίο αυτό Μουσείο. Ένα πρότυπο κρητικό σπίτι και δύο αίθουσες με ενθυμήματα του μεγάλου συγγραφέα Νίκου Καζαντζάκη στεγάζονται επίσης στο ίδιο Μουσείο. (Δήμος Ηρακλείου, 2012)

Επιπλέον, στην περιοχή των **Μαλίων** (34 χλμ. ανατολικά του Ηρακλείου), οι ανασκαφές έφεραν στο φως ένα ανάκτορο παρόμοιο με αυτό της Κνωσού και της Φαιστού. Στο **Hrissolakos** (Pit του χρυσού), αρχαιολόγοι ανακάλυψαν επίσης τις συνοικίες γύρω από το μινωικό ανάκτορο και νεκροταφείο. Το παλάτι κάλυπτε μια έκταση περίπου 9.000 m². Επίσης, 46 χιλιόμετρα νότια του Ηρακλείου βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος της **Γόρτυνας**, επαίρεται ευρήματα από το 16^ο αιώνα π.Χ. μέχρι τον 2^ο μΧ. αιώνα. (Greece, 2012)

Σύγχρονη ζωή: Πλήθος είναι τα καλλιτεχνικά γεγονότα που αναδεικνύουν το Ηράκλειο σε πόλη, όπου ακμάζει ο Πολιτισμός και αναπτύσσονται οι Τέχνες. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, 2012)

Νυκτερινή ζωή: Πλήθος είναι οι Ντίσκο, τα μπαρ, οι Κρητικές Ταβέρνες με Κρητική μουσική και χορούς, αλλά και τα λαϊκά μαγαζιά με μουσική και χορούς από όλη την Ελλάδα. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, 2012)

Ξενοδοχεία: Πλήθος ξενοδοχείων πολυτελείας, πρώτης αλλά και Β' και Γ' κατηγορίας και ξενώνες και ενοικιαζόμενα δωμάτια, φιλοξενούν τους επισκέπτες, ενώ ο μέγας αριθμός Τουριστικών γραφείων και γραφείων ενοικιάσεως αυτοκινήτων και δικύκλων διευκολύνει τον επισκέπτη και τον καθοδηγεί στην περιήγησή τους στο νησί με την ωραιότερη ενδοχώρα. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, 2012)

Αεροδρόμιο: Το πρώτο σε κίνηση τσάρτερ και δεύτερο μετά την Αθήνα σε γενική κίνηση αεροδρόμιο "Νίκος Καζαντζάκης" του Ηρακλείου, συνδέει την Κρήτη με όλη την Ελλάδα και την Ευρώπη καθώς και το μεγάλο λιμάνι του, που συνδέει τον Πειραιά, τη Θεσσαλονίκη και τα νησιά του Αιγαίου με μεγάλα οχηματαγωγά των Κρητικών Ναυτιλιακών Εταιριών και τα Κρουαζιερόπλοια που φέρνουν τους

επισκέπτες στα γραφικά, πανέμορφα νησιά του Αρχιπελάγους. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, 2012)

1.8 ΠΡΟΤΙΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

Με τον τουρισμό μας να αποτελεί το βασικό στοιχείο που θα μπορούσε σε αυτή τη δύσκολη οικονομική στιγμή να δώσει ώθηση στην ελληνική οικονομία, η ελληνική Πολιτεία πρέπει να κινηθεί άμεσα και μάλιστα με σχέδιο έτσι ώστε να αντιστραφεί το αρνητικό κλίμα που καταγράφεται φέτος σε πολλές μεγάλες αγορές. Μια αγορά όμως που σε καιρούς οικονομικής κρίσης παρουσιάζει ραγδαία άνοδο είναι αυτή του Ισραήλ. Οι τουριστικοί φορείς της Κρήτης αυτό το λαμβάνουν σοβαρά υπόψη, χωρίς όμως η ίδια αντιμετώπιση να ισχύει και για από επίσημη Πολιτεία. Οι αφίξεις των τουριστών από το Ισραήλ φέτος, σύμφωνα με τις πιο αισιόδοξες προβλέψεις, μπορεί να αυξηθούν ακόμα και σε ποσοστό 50%. Άλλωστε, οι αριθμοί της τελευταίας πενταετίας είναι αδιάψευστοι μάρτυρες μιας πραγματικότητας που δίνει πολλά εύσημα στην τουριστική μας βιομηχανία. (Rooms For You, 2012)

Φέτος λοιπόν αναμένεται ο αριθμός των αφίξεων από το Ισραήλ να ξεπεράσει ακόμη και τις 100 χιλιάδες, όταν πριν από 7 χρόνια δεν ξεπερνούσε τις 12 χιλιάδες. Το 2011 επιφύλαξε μια πολύ ευχάριστη έκπληξη για την Κρήτη, καθώς οι τουρίστες από το Ισραήλ έφτασαν τις 77 χιλιάδες και στους 4 νομούς της Κρήτης, με τους νομούς όμως Ηρακλείου και Λασιθίου να καταλαμβάνουν τη μερίδα του λέοντος. Το 2012 χαρακτηρίζεται μια πολύ καλή χρονιά για την Κρήτη όσον αφορά τους τουρίστες από το Ισραήλ. Μάλιστα, με βάση τις παρακρατήσεις, περίπου 100 χιλιάδες Ισραηλινοί θα βρεθούν στο νησί μας για διακοπές και μάλιστα με το... καλημέρα της τουριστικής σεζόν! (Rooms For You, 2012)

Οι Γερμανοί, οι Άγγλοι, οι Γάλλοι και οι Ρώσοι βρίσκονται στην πρώτη τετράδα στις αφίξεις αλλοδαπών τουριστών από το αεροδρόμιο Ηρακλείου, το πρώτο εξάμηνο του

2011 (Ιανουάριος-Ιούνιος), ενώ σε όλη την Κρήτη το συνολικό επίπεδο της αύξησης φθάνει το 13% και στο Ηράκλειο το 15%. (ΠΑΤΡΙΣ, 2012ε)

Στο αεροδρόμιο Ηρακλείου παρατηρείται ότι το 61% των συνολικών διεθνών αφίξεων προέρχεται από τη Γερμανία, Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία. Από αυτές τις χώρες, αξιοσημείωτη είναι η εντυπωσιακή αύξηση των Ρώσων επισκεπτών κατά 61% και η πολύ σημαντική άνοδος των Γάλλων τουριστών κατά 21%. Σχετικά με τις υπόλοιπες εθνικότητες που προτιμούν το αεροδρόμιο Ηρακλείου, σημαντική είναι η άνοδος των αλλοδαπών επισκεπτών από την Πολωνία, Ελβετία και Ιταλία. Όπως τονίζεται στην έρευνα, η προσέλευση κρουαζιερόπλοιων στα Χανιά φτάνει τους 45.084 αλλοδαπούς τουρίστες κατά το πρώτο εξάμηνο του 2011, στην πλειοψηφία τους Αμερικάνοι, Άγγλοι και Ιταλοί, ενώ στο Ηράκλειο σημειώνεται υπερδιπλασιασμός των αλλοδαπών αφίξεων σε σχέση με τα Χανιά, φτάνοντας τις 97.395. (ΠΑΤΡΙΣ, 2012ε)

1.9 ΑΦΙΞΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ

ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	2011	2010	(2011-2010)%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	135614	135106	0,38%
ΗΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ	113548	109650	3,55%
ΓΑΛΛΙΑ	109294	90239	21,12%
ΡΩΣΙΑ	86165	53427	61,28%
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	41842	40275	3,89%
ΠΟΛΩΝΙΑ	32226	20813	54,84%

ΕΛΒΕΤΙΑ	26808	18378	45,87%
ΒΕΛΓΙΟ	23172	20925	10,74%
ΙΤΑΛΙΑ	20805	15748	32,11%
ΙΣΡΑΗΛ	18921	19301	-1,97%
ΤΣΕΧΙΑ	15006	14285	5,05%
ΑΥΣΤΡΙΑ	14052	12600	11,52%
ΚΥΠΡΟΣ	12884	12529	2,83%
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	11446	8761	30,65%
ΣΟΥΗΔΙΑ	10961	10739	2,07%
ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ	51197	45861	11,64%
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΑΦΙΞΕΩΝ	723941	628637	15,16%

Πηγή: Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας Ηρακλείου, Ιούλιος 2011 (ΠΑΤΡΙΣ, 2012ε)

Στον παραπάνω πίνακα αναγράφονται οι αφίξεις των τουριστών τα έτη 2010 κα 2011 κατά χώρα προέλευσης. Παρατηρούμε ότι οι αφίξεις το 2011 έχουν αυξηθεί από όλες τις παραπάνω χώρες, εκτός από το Ισραήλ που παρουσιάζει μια μικρή μείωση. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις προέρχονται από τις χώρες: Ρωσία, Πολωνία, Ελβετία, Ιταλία και Ουκρανία, ενώ η συνολική αύξηση είναι 15,16%, δηλαδή 100000 τουρίστες περίπου παραπάνω σε σχέση με το 2010 και επιφέρει θετικά και αισιόδοξα στοιχεία για τη χώρα μας.

Σε ότι αφορά στα αεροδρόμια της Κρήτης, στο "Ν. Καζαντζάκης" του Ηρακλείου, το 2011 έγιναν 2.173.138 αφίξεις έναντι 1.930.155 αφίξεων το 2010 (αύξηση 12,59%). (Flashnews.gr, 2012)

Κάνοντας μια σύγκριση μεταξύ των περιόδων Ιανουαρίου-Αυγούστου 2011 και 2010, όσον αφορά στις επτά κύριες εθνικότητες που προσγειώνονται στο αεροδρόμιο Ηρακλείου, παρατηρούμε ότι υπάρχει μια αύξηση αφίξεων από όλους τους αλλοδαπούς, πλην των Άγγλων, οι οποίοι σημειώνουν μικρή μείωση κατά 2,25%. Από αυτές τις χώρες τη μεγαλύτερη αύξηση παρουσίασαν οι Πολωνοί με 53,54% και ακολουθούν οι Ρώσοι με 39,94%, οι Ιταλοί με 21,89% και οι Γάλλοι με 20,29%. Από τις υπόλοιπες χώρες που πραγματοποιούν λιγότερες αφίξεις και καταλαμβάνουν το 26,83% επί του συνόλου, σημαντική είναι η αύξηση των Ελβετών κατά 36,43%, ενώ η αύξηση των Ισραηλινών, των Βέλγων, των Τσέχων, των Αυστριακών και των Ουκρανών κυμαίνεται από 12% έως 16%. (Ενωση Ξενοδόχων Ηρακλείου, 2012)

1.10 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Αφίξεις τουριστών στο αεροδρόμιο Ν. Καζαντζάκης τα έτη: 2007-2011

Έτος	Αριθμός Τουριστών
2007	2.163.559
2008	2.155.533
2009	1.952.074
2010	1.930.155
2011	2.161.577

Πηγή: ΣΕΤΕ, επεξεργασία στοιχείων από ΑΙΑ (για το αεροδρόμιο της Αθήνας) - ΥΠΑ (για τα υπόλοιπα αεροδρόμια) (2012)

Όσον αφορά για τις αφίξεις στο αεροδρόμιο του Ηρακλείου «Ν. Καζαντζάκης», το 2007 και το 2008 ήταν «καλές» χρονιές για τον τουρισμό του Ηρακλείου ξεπερνώντας τα 2000000 τουρίστες, ενώ τα έτη 2009 και 2010 παρατηρείται μία σημαντική μείωση. Το 2011 όμως οι αφίξεις αυξάνονται και πάλι, πλησιάζοντας τα νούμερα του 2007.

**Διανυκτερεύσεις στα Καταλύματα Ξενοδοχειακού Τύπου και Κάμπινγκ στην
Περιφέρεια της Κρήτης τα έτη 2003-2010**

Έτος	Αριθμός διανυκτερεύσεων
2003	12.010.224
2004	13.159.757
2005	12.499.798
2006	13.469.216
2007	15.324.936
2008	15.729.316
2009	15.621.455
2010	16.449.065

Πηγή: ΣΕΤΕ, επεξεργασία στοιχείων Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (2012α)

Επιπρόσθετα, σχετικά με τις διανυκτερεύσεις στην περιφέρεια της Κρήτης, από το 2003 έως το 2010, παρατηρούμε μια σταδιακή αύξηση και από 12.010.224 διανυκτερεύσεις που είχαμε το 2003 να φτάσουν στις 16.449.065 το 2010, δηλαδή 4.438.841 περισσότερες διανυκτερεύσεις.

Πληρότητα κλινών στο Νομό Ηρακλείου

Έτος	Πληρότητα κλινών %
2008	72,6%

2009	64,4%
2010	62,9%

Πηγή: ΣΕΤΕ, επεξεργασία στοιχείων της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (2012β)

Παρ' όλα αυτά, η πληρότητα των κλινών στο νομό Ηρακλείου έχει πτωτική τάση. Το 2008 η πληρότητα ήταν 72,6%, το 2009 η μείωση ήταν αρκετά μεγάλη και έπεσε στο 64,4% και το 2010 έφτασε στο 62,9%.

Ξενοδοχειακό δυναμικό Ηρακλείου κατά κατηγορία

5*****		
Ξενοδοχεία	Δωμάτια	Κλίνες
26	7.150	14.374

4****		
Ξενοδοχεία	Δωμάτια	Κλίνες
103	12.695	24.473

3***		
Ξενοδοχεία	Δωμάτια	Κλίνες
100	5.239	9.944

2**		
Ξενοδοχεία	Δωμάτια	Κλίνες
176	6.355	11.830

1*		
Ξενοδοχεία	Δωμάτια	Κλίνες
96	3.148	5.732

ΣΥΝΟΛΟ		
Ξενοδοχεία	Δωμάτια	Κλίνες
501	34.587	66.353

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος (2012)

Στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε το ξενοδοχειακό δυναμικό του Ηρακλείου ανά κατηγορία, δηλαδή πόσα ξενοδοχεία υπάρχουν κατά κατηγορία, πόσα δωμάτια και πόσες κλίνες. Πιο αναλυτικά, υπάρχουν 26 ξενοδοχεία 5*****, 103 ξενοδοχεία 4****, 100 ξενοδοχεία 3***, 176 ξενοδοχεία 2** και 96 ξενοδοχεία 1*. Συνολικά λοιπόν στο νομό Ηρακλείου υπάρχουν 501 ξενοδοχεία, 34.587 δωμάτια και 66.353 κλίνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός είναι ένας από του πιο βασικούς τρόπους οικονομικής ανάπτυξης για έναν προορισμό, και ειδικά στην Ελλάδα, όπου το 20% περίπου της οικονομίας εξαρτάται από τον τουρισμό. Όμως, η τουριστική ανάπτυξη ενός προορισμού, τις περισσότερες φορές έχει και κάποιες επιπτώσεις, οι οποίες μπορεί να είναι είτε θετικές είτε και αρνητικές.

Τι εννοούμε όμως με τον όρο επιπτώσεις:

Σύμφωνα με τους Κοκκώση και Τσάρτα (2001), ο όρος «επιπτώσεις» χρησιμοποιείται για να περιγράψει όλες τις αλλαγές που επέρχονται στην οικονομία, στην κοινωνία, στον πολιτισμό και στο περιβάλλον των περιοχών ή χωρών όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός και σχετίζονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της λειτουργίας του τουριστικού τομέα.

Οι επιπτώσεις του τουρισμού χωρίζονται σε τέσσερις βασικές κατηγορίες (Ανδριώτης, 2005):

1. Οικονομικές επιπτώσεις
2. Περιβαλλοντικές επιπτώσεις
3. Κοινωνικές επιπτώσεις
4. Πολιτιστικές επιπτώσεις

Πιο αναλυτικά αναπτύσσονται οι κατηγορίες παρακάτω.

2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Οι Κοκκώσης και Τσάρτας (2001) αναφέρουν ότι οι κυριότερες από τις επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία αφορούν στα εξής ζητήματα:

α) Απασχόληση, όπου ο τομέας του τουρισμού δημιουργεί συχνά πολλές θέσεις εργασίας, όμως έχει το χαρακτηριστικό της εποχικότητας και ότι αυτό το είδος του επαγγέλματος είναι περιστασιακό, βέβαια πολλοί κάνουν αυτό το επάγγελμα για συμπληρωματικό εισόδημα

β) Περιφερειακή ανάπτυξη, όπου ο τουρισμός έχει συμβάλει στην ενίσχυση της ανάπτυξης περιφερειών που είναι απομονωμένες γεωγραφικά ή μειονεκτούν σε σχέση με άλλες

γ) Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην τοπική οικονομία

δ) Ισοζύγιο πληρωμών

ε) Φορολογικά έσοδα για το κράτος, για παράδειγμα οι επενδύσεις που γίνονται στον τουριστικό κλάδο

στ) Πληθωρισμός και αύξηση των τιμών της γης σε τοπικό επίπεδο

Μια άλλη θετική επίπτωση έρχεται να επισημάνει ο Ανδριώτης (2005) η οποία είναι η διαρροή χρημάτων / διασύνδεσης του τουρισμού με τους κλάδους της οικονομίας.

Επιπλέον στον παρακάτω πίνακα ο Βασιλειάδης (2009) περιγράφει τα οφέλη το κόστος που προκύπτουν από την ανάπτυξη των τουριστικών δραστηριοτήτων σε μια τοπική κοινωνία.

Οφέλη	Κόστος
Δημιουργία απασχόλησης	Πολλά επαγγέλματα έχουν χαμηλές αμοιβές και είναι εποχικά

Προώθηση του εισοδήματος σε τοπικό επίπεδο οικονομίας μέσω πολλαπλής επίδρασης	Ευκαιριακό κόστος, δέσμευση χρημάτων τον τουρισμό
Συμβολή στη διατήρηση της τοπικής οικονομίας	Κυκλοφοριακή συμφόρηση
Δημιουργία εσωτερικών και βιομηχανικών επενδύσεων	Η ανάγκη για ακριβές επενδύσεις σε έργα υποδομών που ίσως να χρειάζονται μόνο εποχικά
Επαναγέννηση και δόμηση της οικονομίας των πόλεων όπου η οικονομία βρίσκεται σε κάμψη	Υπέρ εξάρτηση από τον τουρισμό με αποτέλεσμα η τοπική οικονομία να είναι τρωτή λόγω των συνεχών αλλαγών της τουριστικής αγοράς

Πηγή: Swarbrooke j. (1999), Sustainable Tourism Management, CABI Publishing, London, p. 61.

2.3 ΠΕΡΙΒΑΛΛΑΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις κατά τους Κοκκώση και Τσάρτα (2001) αφορούν τα παρακάτω ζητήματα:

- α) Φυσικό περιβάλλον
- β) Συγκρούσεις στις χρήσεις γης
- γ) Μετατροπή οικιστικών συνόλων ή χωρικών ενοτήτων σε τουριστικούς πόρους
- δ) Η φέρουσα ικανότητα τουριστικών περιοχών
- ε) Προβλήματα ανάπτυξης λειτουργίας και διαχείρισης τουριστικών περιοχών

Ενώ μια άλλη διάκριση που γίνεται από τον Ανδριώτη (2005) για τις επιπτώσεις στο περιβάλλον είναι ανάμεσα στο:

α) Φυσικό περιβάλλον, όπου μπορεί να επωφελείται από τους τουρίστες μέσω των εισοδημάτων που προέρχονται από αυτούς (τα οποία δαπανώνται για τον καθαρισμό και τον έλεγχο της ρύπανσης και για την συντήρηση των αρχαιολογικών χώρων, εθνικών πάρκων και άλλα) όμως, οι αρνητικές επιπτώσεις είναι πιο σημαντικές και αφορούν τη ρύπανση της ατμόσφαιρας από τα μέσα μεταφοράς που χρησιμοποιούν οι τουρίστες κατά τη μετακίνησή τους στον τόπο προορισμού αλλά και προβλήματα όπως οι διακοπές ρεύματος από την υπερκατανάλωση σε περιόδους αιχμής ή την έλλειψη νερού.

Και οι αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον δεν σταματούν εδώ. Το πρόβλημα γίνεται όλο και μεγαλύτερο με την καταστροφή δασών με σκοπό την κατασκευή δασών για την ικανοποίηση των τουριστών, με την αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων από τους τουρίστες που μπορεί να μεταβάλλει ή και να καταστρέψει την οικολογική ισορροπία μιας περιοχής και τέλος η τουριστική ζήτηση για αναμνηστικά από την άγρια φύση έχει οδηγήσει στο κυνήγι και στη λαθροθηρία.

β) Δομημένο ή Ανθρωπογενές περιβάλλον, υπάρχουν θετικές συνέπειες όπως καλύτερη ζωή των ντόπιων κατοίκων, για παράδειγμα καλύτερες ευκαιρίες αναψυχής και ψυχαγωγίας. Στην αντίπερα όχθη όμως η ασταμάτητη κατασκευή ξενοδοχείων και τουριστικών υποδομών έχει ως αποτέλεσμα την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος

Ποιες είναι όμως εκείνες οι περιοχές που υφίστανται τις μεγαλύτερες πιέσεις και εντοπίζονται τα μεγαλύτερα προβλήματα από τον τουρισμό; (Κομίλης και Βαγιονής 1999)

- **Παράκτιες ζώνες:** με εντατική τουριστική ανάπτυξη και έντονα προβλήματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης ή με υφιστάμενες και εν δυνάμει πιέσεις για μεγαλύτερη τουριστική ανάπτυξη.

- **Αστικές περιοχές:** με σημαντικούς, κυρίως πολιτιστικούς, πόρους τουριστικής έλξης, που προσελκύουν μεγάλους αριθμούς επισκεπτών και αντιμετωπίζουν λειτουργικά (κυκλοφοριακό) και περιβαλλοντικά προβλήματα.
- **Ορεινές περιοχές:** με υφιστάμενη εντατική ανάπτυξη ή με ειδικές περιοχές στον αγροτικό χώρο, που, λόγω ποικίλων πιέσεων για τουριστική ανάπτυξη, απειλούνται με υποβάθμιση.

Σε ένα συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στην Στοκχόλμη από τον Ο.Η.Ε. , όπως αναφέρει ο Βασιλειάδης (2009), επισημάνθηκε η αναγκαιότητα προστασίας των παρακάτω πόρων:

- Αξίες (Values)
- Χώροι (Space)
- Διευκολύνσεις (Facilities)

από τις εθνικές κυβερνήσεις και τους διεθνείς οργανισμούς.

Επίσης επισημάνεται ότι, η ελεύθερη χρήση μπορεί να οδηγήσει στη φθορά των παραπάνω πόρων και τελικά στην εξαφάνισή τους. Οι τουριστικές ανάγκες και η ανάπτυξη δεν θα πρέπει να αποβούν επιζήμιες για:

- Τα οικονομικά και κοινωνικά ενδιαφέροντα του πληθυσμού μιας περιοχής
- Τα βασικά στοιχεία τουριστικών ελκυστικότητων
- Τις ιστορικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές περιοχές.

Όλοι οι τουριστικοί πόροι είναι μέρος της φυσικής κληρονομιάς του ανθρώπου. Επιπλέον, η προστασία, η ανάπτυξη και ο έλεγχος αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία των εθνικών αναπτυξιακών πολιτικών καθώς και τα βασικά σημεία που πρέπει να υιοθετήσουν οι Διοικήσεις για να επιτευχθούν:

- Η προστασία και η ανάπτυξη του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς που αφορά ολόκληρη την ανθρωπότητα.
- Η βελτίωση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου.

Το 1980 άρχισαν να αναπτύσσονται οι πρώτες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες, κατά τον Τσάρτα (2010), εμφανίστηκαν μετά από δύο σημαντικές εξελίξεις.

Η πρώτη εξέλιξη είναι οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού σε πολλά επίπεδα: μόλυνση του φυσικού περιβάλλοντος, αισθητική ρύπανση, συγκρούσεις στις χρήσεις γης, φέρουσα ικανότητα τουριστικών περιοχών, ζητήματα διαχείρισης σχετικά με το περιβάλλον. Οι επιπτώσεις αυτές αποτέλεσαν πεδίο έντονης επιστημονικής, πολιτικής και κοινωνικής αντιπαράθεσης σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, αναδεικνύοντας την ιδιαίτερη σημασία του περιβάλλοντος ως πόρου αλλά και «υποδοχέα» της ανάπτυξης του τουρισμού.

Η δεύτερη εξέλιξη αφορά την αναζήτηση ήπιων προτύπων ανάπτυξης, τα οποία να έχουν θετικότερες επιπτώσεις σε τοπικό επίπεδο από εκείνες του μαζικού οργανωμένου τουρισμού διακοπών. Όπως και ο Ανδριώτης έτσι και ο Τσάρτας (2010) κάνει μια διάκριση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε:

α) Φυσικό περιβάλλον, οι οποίες είναι:

- Η μόλυνση γης και νερού
- Οι συγκρούσεις στις χρήσεις γης
- Η υπερεκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος λόγω υπερβολικής και άναρχης δόμησης
- Προβλήματα από τις αδυναμίες των συστημάτων και των υποδομών διάθεσης στερεών και υγρών αποβλήτων που λειτουργούν στις τουριστικές περιοχές της χώρας
- Η ηχορύπανση

β) Δομημένο περιβάλλον, οι οποίες είναι:

- Φθορές σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και παραδοσιακούς οικισμούς
- Υποβάθμιση του τοπίου σε περιοχές με ιστορικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον λόγω της ανέγερσης ξενοδοχείων
- Αισθητική υποβάθμιση της παραδοσιακής «εικόνας» πολλών τουριστικών περιοχών λόγω ανέγερσης σύγχρονων κτισμάτων
- «Διχοτόμηση» οικισμών με την πλήρη αλλαγή χρήσης σε μεγάλης έκτασης περιοχές οικισμών που αναπτύσσονται τουριστικά
- Έντονη χρήση «πολιτισμικών στερεοτύπων» στη διακόσμηση και την προβολή εστιατορίων
- Ανάπτυξη μεγάλου αριθμού «οικισμών» με επιχειρήσεις ενοικιαζόμενων δωματίων στην περιφέρεια των τουριστικών οικισμών και πόλεων.

2.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Όπως αναφέρει ο Ανδριώτης (2005), η πλειοψηφία των μελετών που αναφέρονται στις επιπτώσεις του τουρισμού επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στη σχέση μεταξύ κατοίκων και επισκεπτών (Gould 1994). Όπως έχουν διατυπώσει οι Kinnaird & Hall (1996): *Πολλές από τις κοινωνικές και οικονομικές διαδικασίες είναι αποτέλεσμα της μετακίνησης μεγάλων αριθμών ατόμων από ένα μέρος σε κάποιο άλλο που μεταφέρουν μαζί τους διαφορετικά κίνητρα, προκαταλήψεις και την επιθυμία «να ανακαλύψουν κάτι το νέο». Οι σχέσεις μεταξύ κατοίκων και επισκεπτών περιλαμβάνουν ως επί το πλείστον μερική ανταλλαγή των κοινωνικών και οικονομικών αξιών. Ο βαθμός με τον οποίο αυτές οι ανταλλαγές πραγματοποιούνται και ο βαθμός συμμετρίας τους εξαρτώνται από τη φύση και το πλαίσιο της αλληλεπίδρασης μεταξύ των κατοίκων και των επισκεπτών.*

Με την έννοια των κοινωνικών επιπτώσεων αναφερόμαστε στο σύνολο των κοινωνικών αλλαγών που άμεσα ή έμμεσα επιφέρει ο τουρισμός στην τοπική κοινωνική δομή. Πρόκειται για μια έννοια δυναμική, η ανάλυση της οποίας απαιτεί τη συστηματική προσέγγιση μιας σειράς στοιχείων που συναποτελούν την κοινωνικοοικονομική δομή της περιοχής, αλλά παράλληλα και των παραγόντων που

επηρεάζουν την πορεία της τουριστικής ανάπτυξης και άρα την αντίστοιχη έκταση των κοινωνικών αλλαγών που αυτή προκαλεί. (Τσάρτας 1996)

Κατά τον Τσάρτα (2010), όσον αφορά τις τουριστικές περιοχές, οι παράγοντες που φαίνεται να έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στη διαδικασία των κοινωνικών αλλαγών που επιφέρει ο τουρισμός είναι οι ακόλουθοι:

- Τα κοινωνικοοικονομικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά και ο τρόπος λειτουργίας της οικογένειας, η οποία είναι η βασική μονάδα στη διαμόρφωση του κοινωνικού ιστού των αγροτικών οικισμών και στην πορεία του εκσυγχρονισμού τους.
- Η δημογραφική σύνθεση των περιοχών αυτών όταν πρωτοεμφανίστηκε ο τουρισμός.
- Η χαμηλή κοινωνική και επαγγελματική κινητικότητα στις περισσότερες περιοχές της ελληνικής υπαίθρου.
- Η πλούσια πολιτιστική παράδοση που υπάρχει στον αγροτικό χώρο και ο δυναμισμός των τοπικών εθίμων που παραμένουν ο συνεκτικός ιστός των αγροτικών κοινωνιών σε τοπικό επίπεδο.

Επίσης ο Ανδριώτης (2005) επισημαίνει κάποιες άλλες κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού οι οποίες είναι:

- i. Τρόπος ζωής και Αξίες
- ii. Ηθική συμπεριφορά
 - 1) Πορνεία
 - 2) Εγκληματικότητα
 - 3) Τζόγος
 - 4) Αλκοολισμός
 - 5) Ναρκωτικά και Επαιτεία

Επιπλέον ο Τσάρτας (1996) αναφέρει ότι το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που προσέλκυσε το ζήτημα των κοινωνικών επιπτώσεων σχετίζεται αφενός με το γεγονός ότι συνδεόταν

με τα θέματα της ανάπτυξης και υπανάπτυξης που είναι ζητήματα καθοριστικά για την εξέλιξη της κοινωνιολογικής επιστήμης και αφετέρου με τη σημασία που είχαν τα αποτελέσματα των ερευνών για τη δημιουργία ορισμένων ευρύτερων ερμηνευτικών πλαισίων που επηρεάζουν την εξέλιξη της κοινωνιολογίας του τουρισμού.

Επισημαίνεται ακόμα από τον Τσάρτα (1996) ότι οι αναπτυσσόμενες χώρες είναι αυτές στις οποίες οι κοινωνικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης είναι εντονότερες και οδηγούν συχνά σε μια πλήρη αλλαγή των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών της δομής των κοινωνιών τους. Ειδικότερα δε όσες από αυτές χαρακτηρίζονται από παραγωγική και κοινωνική δομή αγροτικού τύπου και εξαρτούν άμεσα τη συνολικότερη ανάπτυξή τους από τον οργανωμένο μαζικό τουρισμό έχουν πολύ περισσότερες πιθανότητες να αντιμετωπίσουν καταλυτικές κοινωνικές επιπτώσεις από την τουριστική ανάπτυξη.

Παράγοντες επιρροής των κοινωνικών και πολιτισμικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα (Τσάρτας 2010):

- 1) Πολιτική τουριστικής ανάπτυξης σε εθνικό και τοπικό επίπεδο
- 2) Οι νέοι
- 3) Οι επαγγελματίες και οι εργαζόμενοι στον τουριστικό τομέα
- 4) Ο τύπος του οργανωμένου μαζικού τουρισμού που προωθήθηκε στη χώρα

Είναι ενδιαφέρον, κατά τον Τσάρτα (2010) το γεγονός ότι υπάρχει μια κοινή άποψη όσον αφορά το είδος της συνεισφοράς του τουρισμού: «φέρνει χρήματα και απασχόληση». Οι κάτοικοι δεν είναι το ίδιο θετικοί όμως απέναντι στο εάν ο τουρισμός φέρνει και «εξέλιξη». Μάλιστα, στα περισσότερο τουριστικά νησιά οι αρνητικές θέσεις έχουν πολύ υψηλά ποσοστά. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί και από τη διαμόρφωση μιας αρνητικής κατάστασης σε αυτές τις περιοχές, όπως προκύπτει και από τις απαντήσεις τις σχετικές με τη διαφθορά των ηθών και την ακρίβεια όπου και πάλι στα τουριστικά νησιά οι κάτοικοι εμφανίζονται περισσότερο αρνητικοί. Και από την άλλη οι σχέσεις ανάμεσα στους συγχωριανούς έχουν «χειροτερέψει» λόγω: α)

οικονομικών συμφερόντων που δημιούργησε ο τουρισμός και β) της έλλειψης της παλιάς οικειότητας και αλληλεγγύης.

Επιπρόσθετα, το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι οι θετικές απόψεις μειώνονται και επικρατεί η αποτίμηση των συν και πλην όση η περιοχή γίνεται πιο τουριστική. Μια ανάλυση των ειδικότερων θεμάτων που οδηγούν τους κατοίκους στην άποψη ότι ο τουρισμός είναι «κακός» μας δείχνει ότι στην Ίο και τη Σέριφο αναφέρονται: «προβλήματα ηθικής και γυμνισμού», «προβλήματα υγιεινής και καθαριότητας», «χαμηλή ποιότητα τουρισμού», «αλητεία και κακή επιρροή της νεολαίας», «ναρκωτικά», «αλλαγή στα ήθη και τα έθιμα», «άνοδος κόστους ζωής και εγκατάλειψη γεωργίας». Όπως επίσης και «καταστροφή της οικογένειας», «άναρχη δόμηση», «καταστροφή περιβάλλοντος», «ελευθερία νέων», «ατομισμό», «καβγάδες», «μεθύσια», «κακή συμπεριφορά τουριστών», «διαφθορά νέων», «κλοπές», «ξενύχτια», «καμάκια», «αρρώστιες» (Τσάρτας 2010).

2.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Οι κυριότερες επιπτώσεις του τουρισμού στον πολιτισμό (αλλά ταυτόχρονα και στην κοινωνία, όπως αναφέραμε προηγουμένως) κατά τους Κοκκώση και Τσάρτα (2001) αφορούν τα εξής ζητήματα:

- I. Κοινωνική δομή
- II. Επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα
- III. Το πλαίσιο και τα αποτελέσματα της επικοινωνίας των ντόπιων με τους τουρίστες
- IV. Αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις, τα ήθη και τα έθιμα

V. Εμπορευματοποίηση δραστηριοτήτων και προϊόντων του τοπικού πολιτισμού και της παράδοσης

Η ανάλυση των πολιτισμικών επιπτώσεων του συνδέεται άμεσα όχι μόνο με τα χαρακτηριστικά των περιοχών υποδομής, αλλά με τα ιδιαίτερα οργανωτικά και τυπολογικά χαρακτηριστικά των ίδιων των τουριστών. Παράγοντες όπως η μαζικότητα και ο βαθμός οργάνωσης της τουριστικής ανάπτυξης, η παρουσία υψηλού ποσοστού αλλοδαπών τουριστών που προέρχονται από ανεπτυγμένες χώρες, ο τύπος του τουρισμού σε συσχέτιση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τουριστών π.χ. υψηλά καταναλωτικά πρότυπα, όπως συμβαίνει στο μαζικό τουρισμό διακοπών, η διάθεση για γνωριμία με τον τόπο υποδοχής αλλά και σεβασμός των τοπικών πολιτισμικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων, όπως συμβαίνει στις περισσότερες ειδικές μορφές, παίζουν έναν καθοριστικό ρόλο στην ανάλυση των επιπτώσεων στον τοπικό πολιτισμό (Τσάρτας 1996).

Σύμφωνα με τον Ανδριώτη (2005), ο τουρισμός αποτελεί ερέθισμα για τη διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Διαμέσου των εισπράξεων από τις πωλήσεις εισιτηρίων εισόδου σε διάφορους χώρους, που κάτω από άλλες συνθήκες μπορεί να ήταν υπό εξαφάνιση, έχουν τη δυνατότητα να διατηρηθούν. Η διατήρηση του περιβάλλοντος και της μνημειακής αρχιτεκτονικής προσελκύει τουρίστες και συνεπώς βοηθάει την ενίσχυση της οικονομίας.

Επιπλέον, ο Τσάρτας επισημαίνει ότι σε πολλές τουριστικές περιοχές υπήρξε μια σταδιακή εγκατάλειψη των τοπικών εθίμων, οι λόγοι της οποίας δεν συνδέονται μόνο με την εμπορικοποίησή τους. Ένας πολύ σημαντικός λόγος σχετίζεται με ρυθμούς απασχόλησης που επιβάλλει ο οργανωμένος τουρισμός και οι οποίοι δεν επιτρέπουν την ύπαρξη ελεύθερου χρόνου στους ντόπιους.

Και τέλος, εκφράζεται η άποψη ότι ο τουρισμός είναι υπεύθυνος για πολιτιστική ρύπανση, αφού ένα μεγάλο μέρος των τουριστών ενδιαφέρεται ως επί το πλείστον για

το εξωτικό παρά για το αυθεντικό. Οι τουριστικοί προορισμοί αναδιαμορφώνουν τις πολιτιστικές τους δραστηριότητες και οι κάτοικοι προσφέρουν αυτό που ενδιαφέρει τους τουρίστες εφ' όσον αυτοί είναι που πληρώνουν. Ο Wheeler (1991) σημειώνει ότι ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να προκαλέσει σημαντικές καταστροφές και ο Costa (1988) αναφέρει ότι στη ο συνωστισμός τουριστών στη Βασιλική του Αγίου Μάρκου προκαλεί φθορές στις τοιχογραφίες και τα πέτρινα πατώματα (Ανδριώτης 2005).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ:

ΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται αναφορά σε ξενόγλωσσα δημοσιεύματα που αναφέρονται στις επιπτώσεις που επιφέρει η τουριστική ανάπτυξη σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς και παρουσιάζονται ανά κατηγορία. Ξεκινώντας από τις οικονομικές επιπτώσεις, στη συνέχεια οι περιβαλλοντικές και αμέσως μετά οι κοινωνικές-πολιτισμικές. Τέλος υπάρχει ένας συνδυασμός επιπτώσεων που λαμβάνουν χώρα σε ένα τουριστικό προορισμό.

Μέσα από αυτά τα άρθρα διαπιστώνουμε ότι οι επιπτώσεις που επιφέρει ο τουρισμός ποικίλουν και υπάρχουν σε πολλές χώρες και τουριστικούς προορισμούς σε όλο τον κόσμο όπως για παράδειγμα στ και δυστυχώς και σε πολλά μέρη της χώρας μας.

3.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Μια αναφορά γίνεται στην Σκωτία και συγκεκριμένα στο περιοδικό *Tourism Management* (1995, τεύχος 16). Το άρθρο των Graham Parlett, John Fletcher και Chris Cooper έχει τίτλο «Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην παλιά πόλη του *Εδιμβούργου*». Αυτό το έγγραφο συζητά μια προσέγγιση στην αξιολόγηση του οικονομικού αντίκτυπου του τουρισμού στην παλαιά πόλη του *Εδιμβούργου* και παρουσιάζει κάποιες στρατηγικές με σκοπό να επιτύχουν και να στηρίξουν τη σχετική με τον τουρισμό οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική ζωτικότητα. Επιπλέον, η υποστήριξη της στρατηγικής με ένα αυστηρό οικονομικό μοντέλο που προέρχεται από την εμπειρική έρευνα στην παλαιά πόλη παρέχει μια υποδειγματική προσέγγιση στην ολοκλήρωση του τουρισμού σε άλλους οικονομικούς τομείς στην αναγέννηση ενός ιστορικού χτισμένου περιβάλλοντος.

Μια άλλη έρευνα έγινε για τις αναπτυσσόμενες χώρες και κυκλοφόρησε στο περιοδικό *Annals of Tourism Research* (1975, τεύχος 3) των Sadler, P. G. και B. H. Archer με τίτλο «*Ο οικονομικός αντίκτυπος του τουρισμού στις αναπτυσσόμενες χώρες*». Το έγγραφο εξετάζει τις δαπάνες και τα οφέλη που παρουσιάζονται από τον τουρισμό στις οικονομίες των αναπτυσσόμενων χωρών. Αναφέρονται τα κριτήρια όταν παρθεί μια απόφαση και συζητούνται οι κύριες πολιτικές επιπτώσεις. Το έγγραφο ολοκληρώνεται με το πρότυπο για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των συγκεκριμένων προγραμμάτων στα πλαίσια μιας τομεακής ανάλυσης.

Επίσης στο περιοδικό *Annals of Tourism Research* (1990, τεύχος 17) των Toh Mun Heng και Linda Low με τίτλο «*Οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού στη Σιγκαπούρη*» ερευνώνται οι οικονομικές επιπτώσεις ενός προορισμού. Αυτό το έγγραφο χρησιμοποιεί την εσωτερική-εξωτερική μεθοδολογία για να αναλύσει τον οικονομικό αντίκτυπο της βιομηχανίας τουριστών της Σιγκαπούρης και για να αξιολογήσει τις προοπτικές του για την ανάπτυξη. Ο γενικός αντίκτυπος είναι ευνοϊκός και τα τρέχοντα σχέδια για την προώθηση τουρισμού είναι στη σωστή κατεύθυνση. Ο ρόλος της Σιγκαπούρης ως πύλη στην περιοχή σκιάζεται λόγω της ανάπτυξης των τομέων των τουριστών στις χώρες με άφθονο έδαφος, καθώς επίσης και λόγω της διαφοροποίησής του σε μια διεθνή πλήμνη επιχειρήσεων και συμβάσεων.

Στο ίδιο περιοδικό στο τεύχος 24 του 1997, δημοσιεύτηκε το άρθρο του Wagner με τίτλο «*Εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων του τουρισμού*». Ένα σημαντικό συστατικό στην αξιολόγηση των αξιών του τουρισμού που εστιάζουν στο οικοσύστημα καθορίζει τον οικονομικό αντίκτυπό του στην οριζόμενη περιοχή. Αυτή η μελέτη χρησιμοποιεί μια κοινωνική μήτρα λογιστικής για να εξετάσει τα οικονομικά αποτελέσματα του τουρισμού σε μια βραζιλιάνικη περιοχή. Η μήτρα παρέχει ένα συστηματικό πλαίσιο για τα στοιχεία όσον αφορά την οικονομία μιας περιοχής και τους περιφερειακούς οικονομικούς πολλαπλασιαστές. Το μεγαλύτερο ποσοστό των προϊόντων και του κεφαλαίου που χρησιμοποιείται στην περιοχή εισάγεται. Επομένως, οι τουρίστες που ξοδεύουν χρήματα χρησιμοποιούνται για να πληρωθούν αυτές εισαγωγές και α παραχθεί έναν μικρό οικονομικό αντίκτυπο.

Άρθρο του Witt με τίτλο «*Ο οικονομικός αντίκτυπος του τουρισμού στην Ουαλία*» δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Tourism Management* του 1987. Παρουσιάζει συγκεκριμένα νούμερα και αναφέρει ότι ο οικονομικός αντίκτυπος του τουρισμού στην Ουαλία συγκρίνεται με αυτόν στο UK συνολικά. Ο τουρισμός στηρίζεται στο 10% της συνολικής απασχόλησης στην Ουαλία έναντι 6% στο UK, και τις παραλαβές του τουρισμού δεδομένου ότι ένα ποσοστό του ΑΕΠ είναι επίσης υψηλότερο στην Ουαλία. Οι διεθνείς παραλαβές τουρισμού ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ουαλία είναι σε σχεδόν ίδιο επίπεδο όπως στην Ισπανία και την Ελλάδα. Η προωθητική δραστηριότητα πρέπει να κατευθυνθεί στην παραγωγή περισσότερων επισκέψεων στην Ουαλία από τους τουρίστες που ξοδεύουν αρκετά προκειμένου να μεγιστοποιηθούν τα οικονομικά οφέλη της τουριστικής αγοράς στην Ουαλία.

Το περιοδικό *Annals of Tourism Research*, τεύχος 30, 2003, φιλοξενεί μια έρευνα των Sugiyarto, Blake και Sinclair με τίτλο «*Τουρισμός και Παγκοσμιοποίηση, Οικονομικές Επιπτώσεις στην Ινδονησία*». Και συγκεκριμένα, το ζήτημα εάν η παγκοσμιοποίηση είναι ένα όφελος ή πλεονέκτημα είναι προς αμφισβήτηση, ιδιαίτερα επειδή οι πολιτικές παγκοσμιοποίησης εξετάζονται συχνά χωρίς εκτίμηση των αλληλεπιδράσεών τους με τους βασικούς τομείς της οικονομίας, και ειδικότερα ο τουρισμός. Αυτό το έγγραφο χρησιμοποιεί ένα υπολογίσιμο γενικό πρότυπο ισορροπίας της ινδονησιακής οικονομίας για να εξετάσει τα αποτελέσματα της παγκοσμιοποίησης μέσω των μειωμένων δασμών, ως αυτόνομη πολιτική και από κοινού με την αύξηση τουρισμού. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η αύξηση τουρισμού ενισχύει τα θετικά αποτελέσματα της παγκοσμιοποίησης και ελαττώνει τα δυσμενή αποτελέσματα της. Η παραγωγή αυξάνεται και η ευημερία βελτιώνεται, ενώ τα δυσμενή αποτελέσματα στα κυβερνητικά ελλείμματα και το εμπορικό ισοζύγιο μειώνονται.

Επιπρόσθετα, ένα άλλο άρθρο του Seetanah με τίτλο «*Αξιολόγηση του δυναμικού οικονομικού αντίκτυπου του τουρισμού για τις οικονομίες νησιών*» στο περιοδικό *Annals of Tourism Research* (τεύχος 38, 2011) περιγράφει οικονομίες κάποιων νησιών σε σχέση με τον τουρισμό. Χρησιμοποιώντας ένα στοιχείο επιτροπής 19 οικονομιών νησιών για τα έτη που εκτείνονται από το 1990 το 2007, αυτή η μελέτη ερευνά την πιθανή συμβολή του τουρισμού στην οικονομική αύξηση και ανάπτυξη μέσα στο συμβατικό αυξημένο πρότυπο αύξησης Solow. Τα αποτελέσματα δείχνουν

ότι ο τουρισμός συμβάλλει σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη των οικονομιών των νησιών. Επιπλέον, η σχέση τουρίστα-ανάπτυξη παρατηρείται για να είναι ένα δυναμικό φαινόμενο και η ανάλυση αιτιότητας αποκαλύπτει μια αιτιώδη σχέση μεταξύ του τουρίστα και της αύξησης. Η συγκριτική ανάλυση με δείγματα από αναπτυσσόμενες και ανεπτυγμένες χώρες δείχνει ότι η ανάπτυξη τουρισμού στις οικονομίες νησιών μπορεί να έχει συγκριτικά υψηλότερα αποτελέσματα αύξησης.

Τέλος, στο ίδιο περιοδικό (τεύχος 24, 1997) οι Zhou, Yanagida, Chakravorty και Leung, παραθέτουν ένα άλλο άρθρο με τίτλο «*Εστιάζοντας στις οικονομικές επιπτώσεις από τον τουρισμό*». Οι οικονομολόγοι έχουν χρησιμοποιήσει παραδοσιακά μια ανάλυση εισροών-εκροών (ΙΟ) για να εξετάσουν τις επιδράσεις από τον τουρισμό στην οικονομία μιας περιοχής. Αυτό το έγγραφο εισάγει μια σχετικά νέα και εναλλακτική τεχνική, υπολογίσιμη γενική ισορροπία (CGE). Οι δύο προσεγγίσεις συγκρίνονται και χρησιμοποιούνται έπειτα για να αναλύσουν, ως απεικόνιση, τις επιδράσεις στην οικονομία της Χαβάης από μια μείωση των δαπανών των επισκεπτών. Η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα αποτελέσματα του προτύπου ΙΟ είναι παρόμοια στο μέγεθος με εκείνα του προτύπου CGE αλλά γενικά υψηλότερα και αυτοί οι τομείς συσχετίστηκαν πολύ με τα εκθέματα του τουρισμού. Η δυνατότητα να αποτελέσει τις δια-τομεακές ροές των πόρων είναι ένα σημαντικό πλεονέκτημα των προτύπων CGE και εξηγεί τις διαφορές στα αποτελέσματα ΙΟ και CGE.

3.3 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Μια πρώτη αναφορά για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις γίνεται στο περιοδικό *Annals of Tourism Research* (τεύχος 5, 1978), του Erik Cohen με τίτλο «*Οι επιπτώσεις του τουρισμού στο φυσικό περιβάλλον*». Αυτό το έγγραφο είναι μια πρώτη προσπάθεια να αξιολογηθεί συστηματικά η περιβαλλοντική επίδραση του τουρισμού και να εξηγηθούν οι κύριοι παράγοντες από τους οποίους αυτός ο αντίκτυπος εξαρτάται: η ένταση της περιοχής-χρήσης τουριστών, η ανθεκτικότητα του οικοσυστήματος, η χρονική προοπτική των υπεύθυνων για την ανάπτυξη και ο μετασχηματιστικός χαρακτήρας των τουριστικών εξελίξεων. Η περιβαλλοντική δυναμική του οικολογικού υποσυστήματος τουριστών αποδεικνύεται για να αποτελεστεί από μια σταθερή επέκταση στα περιθώρια και την ενδυνάμωση στον

ώριμο πυρήνα, που οδηγεί στη δημιουργία της «σχεδιασμένης» έλξης και στον πυρήνα (ως «φυσική» πτώση έλξης) και τα περιθώρια (να συμπληρώσει την πενιχρή «φυσική» έλξη ως τουρισμός επεκτείνεται στις λιγότερο ελκυστικές περιοχές). Δύο σημαντικοί τύποι μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος συζητούνται: εκείνοι που προστατεύουν το περιβάλλον για τον τουρισμό και εκείνοι που το προστατεύουν από τον τουρισμό. Η ανάγκη για το δεύτερο τύπο μέτρων υπογραμμίζεται, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες αντιμετωπίζουν τους μεγαλύτερους περιβαλλοντικούς κινδύνους από τον τουρισμό από αναπτυγμένοι.

Επίσης μια άλλη ανασκόπηση γίνεται στο περιοδικό *Tourism Management* (1988). Το άρθρο του Jean S. Holder με τίτλο «Σχέδιο και αντίκτυπος του τουρισμού στο περιβάλλον των Καραϊβικών Θαλασσών» παρουσιάζει τις απόψεις του καραϊβικού ερευνητικού κέντρου και ανάπτυξης τουρισμού (CTRC) στη σημασία του τουρισμού στις Καραϊβικές Θάλασσες. Και τα αρνητικά και τα θετικά αποτελέσματα του τουρισμού στο καραϊβικό περιβάλλον εξετάζονται και υποβάλλονται συστάσεις για τις μακροπρόθεσμες πολιτικές τουρισμού. Αυτοί λαμβάνουν υπόψη τα οφέλη που παίρνουν από τον τουρισμό όταν λαμβάνεται η μέριμνα για την περιβαλλοντική συντήρηση και την ποιότητα ζωής. Εάν αυτό πραγματοποιηθεί, ο τουρισμός θα παράσχει την οικονομική υποστήριξη που απαιτείται για να συντηρήσει το καραϊβικό περιβάλλον.

Ακόμα, το περιοδικό *Annals of Tourism Research*, τεύχος 28, 2001, φιλοξενεί μια έρευνα των Melinda Hillery, Blair Nancarrow, Graham Griffin και Geoff Syme με τίτλο «Τουριστική αντίληψη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων». Αυτή η μελέτη ερευνήσε τη σχέση μεταξύ της μετρημένης περιβαλλοντικής επίδρασης και αντίληψη των τουριστών από αυτό, σε δέκα τόπους στην κεντρική Αυστραλία. Βρέθηκε μια θετική σχέση μεταξύ της ετήσιας επισκεψιμότητας σε μια περιοχή και του αισθητού αντίκτυπου, παρά τον αντίκτυπο του τουρισμού μικρής ποσότητας στην περιοχή. Η αντίληψη των τουριστών για τον αντίκτυπο ποίκιλε σε μεγάλο βαθμό. Μια πλειοψηφία αναγνωρίζει τις σχετικές περιβαλλοντικές απειλές (τουρισμός ή εισαχθέντα είδη), ενώ μια μικρότερη αναλογία πρότεινε τις διοικητικές επιλογές να εξεταστεί η διάδοση διαδρομής, ο σημαντικότερος αντίκτυπος που προσδιορίζεται από αυτήν την μελέτη. Οι γενικές, περιβαλλοντικές συνθήκες εκτιμήθηκαν χαμηλότερα επί των τόπων με μια υψηλότερη ένταση των επιδράσεων, που απεικονίζουν τη δυνατότητα μερικών τουριστών να διακρίνουν τις επιδράσεις.

Άρθρο των Paul Peeters, Eckhard Szimba και Marco Duijnsveld με τίτλο «Οι κυριότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις της Ευρωπαϊκής τουριστικής μεταφοράς» δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Journal of Transport Geography* του 2007. Αναφέρει ότι, με τη συγχώνευση των ευρωπαϊκών στοιχείων απαίτησης μεταφορών επιβατών με τα διεθνή στοιχεία τουρισμού, ένα νέο πρότυπο στοιχείων δημιουργήθηκε, δίνοντας τη διορατικότητα στις περιβαλλοντικές επιδράσεις της μεταφοράς τουρισμού μεταξύ των κατοικιών των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των τόπων προορισμού τουριστών τους. Η ανάλυση με αυτό το πρότυπο στοιχείων δείχνει ότι, από τις περιβαλλοντικές επιδράσεις που εξετάζονται (αλλαγή κλίματος, ατμοσφαιρική ποιότητα, τοπίο θορύβου και φύσης), η αλλαγή κλίματος παράγει περισσότερο από τις μισές από τις εξωτερικότητες της μεταφοράς τουριστών. Πολιτικές με στόχο τη μείωση το εξωτερικού κόστους του ευρωπαϊκού τουρισμού πρέπει να εστιάσει στα μέτρα που μειώνουν τις επιδράσεις της εναέριας μεταφοράς τουριστών και του διηπειρωτικού τουρισμού.

Μια άλλη αναφορά γίνεται από τους Fariborz Aref, Ma'rof Redzuanι και Sarjit S. Gill στο περιοδικό *Asian Social Science*, τεύχος 5 του 2009 με τίτλο: «Οι αντιλήψεις της κοινωνίας προς τις οικονομικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις του τουρισμού στις τοπικές κοινότητες». Αυτό το έγγραφο ερευνά τις αντιλήψεις της κοινωνίας προς τις οικονομικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις του τουρισμού στο Shiraz, Ιράν. Η πρόσθετη εστίαση είναι στις διαφορές στις αντιλήψεις μεταξύ των παλαιών και νέων περιοχών Shiraz. Η μελέτη καταδεικνύει ότι υπάρχουν γενικά παρόμοιες απόψεις μεταξύ των επικεφαλής της κοινωνίας και των κατοίκων της κοινωνίας και από τις δύο περιοχές Shiraz. Στην πραγματικότητα, ένα υψηλό ποσοστό των απαντήσεων που συγκεντρώθηκαν έδωσε έμφαση στις θετικές περιβαλλοντικές και οικονομικές επιδράσεις πτυχών του τουρισμού προς τις τοπικές κοινότητες. Σύμφωνα με την έρευνα, οι ισχυρότερες και ευνοϊκές αντιλήψεις προς τις επιδράσεις τουρισμού βρίσκονται για να συνδέονται με τις περιβαλλοντικές πτυχές και ενώ τα οικονομικά θέματα βρίσκονται για να είναι πιο ελάχιστα τα ευνοϊκά από την άποψη των αντιληπτών επιδράσεων στον τουρισμό. Η ανάλυση της δοκιμής της μελέτης δείχνει ότι δεν υπάρχει καμία σημαντική διαφορά μεταξύ των αντιλήψεων των επικεφαλής της κοινωνίας και στις δύο περιοχές Shiraz της πόλης. Τα αποτελέσματα έσυραν από τη συζήτηση με την ομάδα-στόχο δείχνουν ότι οι κάτοικοι της κοινωνίας έχουν τις

θετικές αντιλήψεις προς τις οικονομικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις του τουρισμού μόνο με τις δευτερεύουσες διαφορές η μια με την άλλη.

Επίσης στο περιοδικό JOURNAL OF SUSTAINABLE TOURISM του 1993 υπάρχει μια αναφορά από τον Bob McKercher Charles με τίτλο «Μερικές θεμελιώδεις αλήθειες για τον τουρισμό: Κατανοώντας τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού». Το άρθρο αυτό αναφέρει τα αποτελέσματα στα οποία λειτουργεί ο τουρισμός στην κοινωνία, στον πολιτισμό και στο φυσικό περιβάλλον είναι καλά τεκμηριωμένα. Ακόμα, φαίνεται ότι μια μικρή έρευνα έχει πραγματοποιηθεί εξετάζοντας τους ελλοχεύοντες λόγους για τους οποίους τέτοιες επιδράσεις εμφανίζονται να είναι αναπόφευκτες. Αυτό το έγγραφο υποστηρίζει ότι ένας αριθμός από δομικές πραγματικότητες ή «θεμελιώδεις αλήθειες» για τον τουρισμό υπάρχουν που εξηγούν γιατί οι δυσμενείς επιδράσεις γίνονται αισθητές, ανεξάρτητα από τον τύπο δραστηριότητας τουρισμού. Οκτώ τέτοια αλήθειες εξετάζονται. Αυτές είναι: (1) Δεδομένου ότι είναι μια βιομηχανική δραστηριότητα, ο τουρισμός καταναλώνει πόρους, δημιουργεί απόβλητα και έχει τις συγκεκριμένες ανάγκες υποδομής. (2) ως καταναλωτή των πόρων, έχει τη δυνατότητα να καταναλώσει τους πόρους. (3) ο τουρισμός, ως εξαρτώμενη βιομηχανία των πόρων πρέπει να ανταγωνιστεί για τους λιγοστούς πόρους για να εξασφαλίσει την επιβίωσή του. (4) ο τουρισμός είναι βιομηχανία εξουσίας του ιδιωτικού τομέα, με τις αποφάσεις επένδυσης που βασίζονται κυρίως στη μεγιστοποίηση κέρδους. (5) ο τουρισμός είναι πολύπλευρη βιομηχανία, και έτσι, είναι σχεδόν αδύνατο να ελεγχθεί. (6) οι τουρίστες είναι καταναλωτές, όχι ανθρωπολόγοι. Ο τουρισμός είναι ψυχαγωγία. (8) αντίθετα από άλλες δραστηριότητες της βιομηχανίας, ο τουρισμός παράγει το εισόδημα με την εισαγωγή των πελατών παρά την εξαγωγή του προϊόντος του.

Και τέλος, άρθρο των Πάρι Τσάρτα, Σταυρινούδη Θεόδωρο, Σμαράγδα Ζαγκότση, Άννα Κυριακάκη και Μαγδαληνή Βασιλείου στο βιβλίο με τίτλο «Τουρισμός και Περιβάλλον» του 2010 αναφέρει τα προβλήματα και τις επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στο περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα αυτές είναι: (α) στους φυσικούς πόρους: στο νερό, στη γη/έδαφος, στον αέρα, στους φυσικούς πόρους για την παραγωγή ενέργειας και τα προβλήματα που υπάρχουν από τη λανθασμένη διαχείριση των απορριμμάτων και (β) στις επιπτώσεις του τουρισμού στη λειτουργία των οικοσυστημάτων.

3.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Αρχικά, μια αναφορά για τις κοινωνικές επιπτώσεις γίνεται από τους Brian King, Abraham Pizam και Ady Milman στο περιοδικό *Annals of Tourism Research*, τεύχος 20, 1993, με τίτλο «Κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού. Οι αντιλήψεις των ντόπιων». Αυτό το άρθρο ερευνά τις αντιλήψεις για τους κατοίκους Nadi και Φίτζι όσον αφορά τις επιδράσεις του τουρισμού, Μια έρευνα για 199 οικογένειες αποκάλυψε ότι οι κάτοικοι (οι περισσότεροι των οποίων οι οικονομικοί πόροι τους εξαρτώνται από τη βιομηχανία) υποστήριξαν το τρέχον μέγεθος του τουρισμού και ευνόησαν την επέκτασή του. Παρά αυτήν την πολύ σαφή και γενικά θετική άποψη, οι εναγόμενοι προσδιόρισαν συγκεκριμένους αρνητικούς και θετικούς αντίκτυπους που, κατά την άποψή τους, είχαν επιπτώσεις στην κοινότητα. Τα αποτελέσματα προτείνουν ότι οι κάτοικοι των κοινοτήτων εξαρτώμενων από τον τουρισμό μπορούν σαφώς να διαφοροποιήσουν ματαξύ των οικονομικών κερδών του και των κοινωνικών δαπανών, και ότι η συνειδητοποίηση ορισμένων συνεπειών δεν οδηγεί στην αντίθεση προς την περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού.

Επίσης, στο περιοδικό *Annals of Tourism Research*, τεύχος 2, 1974, του R. W. Butler με τίτλο «Οι Κοινωνικές Επιπτώσεις της Τουριστικής Ανάπτυξης» αναλύει άλλες μορφές κοινωνικών επιπτώσεων. Πιο συγκεκριμένα, το έγγραφο εξετάζει τις επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στους τουριστικούς προορισμούς, με τη συγκεκριμένη αναφορά στις επιπτώσεις στο κοινωνικό περιβάλλον αυτών των περιοχών. Η προσοχή στρέφεται στους παράγοντες που περιλαμβάνονται στην κοινωνική αλλαγή που συνδέεται με τις εξελίξεις τουρισμού και αυτοί συζητούνται από την άποψη εκείνων των παραγόντων σχετικά με τους τουρίστες, και εκείνων σχετικά με την περιοχή προορισμού. Συνάγεται το συμπέρασμα ότι αρκετά μεγαλύτερη προσοχή πρέπει να δοθεί σε αυτόν τον σχετικά παραμελημένο τομέα της μελέτης, προκειμένου να προσδιοριστούν και να μελετηθούν αυτές οι επιδράσεις, και για να είναι σε θέση να παραγάγει τις πολιτικές και τις στρατηγικές προγραμματισμού για να ελέγξει τις ανεπιθύμητες κοινωνικές επιδράσεις της ανάπτυξης τουριστών.

Το περιοδικό *Annals of Tourism Research*, τεύχος 15, του 1988, παρουσιάζει μια μελέτη των Ady Milman και Abraham Pizam με τίτλο «Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στην κεντρική Φλόριντα». Σκοπός αυτής της έρευνας είναι να ερευνηθεί η κεντρική Φλόριντα και οι αντιλήψεις των κατοίκων για τις κοινωνικές συνέπειες και τις επιδράσεις του τουρισμού. Μια τηλεφωνική έρευνα για 203 κεντρικές οικογένειες της Φλόριντας αποκάλυψε ότι κάτοικοι όχι μόνο υποστήριξαν το μέγεθος της Βιομηχανίας του Τουρισμού, αλλά ότι ευνοήθηκαν και από την επέκτασή του. Παρά αυτό το γενικό θετικό συναίσθημα, οι κάτοικοι της κεντρικής Φλόριντας προσδιόρισαν μερικές συγκεκριμένες θετικές και αρνητικές επιδράσεις που, κατά την άποψή τους, είχε ο τουρισμός στην κοινότητά τους. Επιπλέον, η μελέτη αποκάλυψε μια σχέση μεταξύ του γενικού επιπέδου υποστήριξης για την κεντρική Φλόριντα.

Το 1997, δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Journal of Sustainable Tourism*, τεύχος 5, ένα άρθρο των Faulkner, B & Tideswell, C, με τίτλο «Ένα πλαίσιο για την ελεγκτική Κοινότητα. Οι Επιδράσεις του τουρισμού». Αυτό το έγγραφο περιγράφει ένα πλαίσιο που έχει σχεδιαστεί για μια συγκριτική μελέτη για τις κοινωνικές επιδράσεις του τουρισμού στις κοινότητες προορισμού κατά μήκος της ανατολικής ακτής της Αυστραλίας. Δεδομένου ότι αυτό το μέρος της Αυστραλίας δοκιμάζει τη γρηγορότερη πληθυσμιακή αύξηση και καλύπτει συγχρόνως την εστίαση της δραστηριότητας τουριστών στη χώρα, είναι αναμενόμενο ότι η ένταση μεταξύ των απαιτήσεων του τουρισμού και της αστικής ανάπτυξης γίνεται εντονότερη στο μέλλον. Το πλαίσιο εξετάζεται μέσω μιας εφαρμογής σε μια περιπτώσιολογική μελέτη στις ακτές της Αυστραλίας.

Επίσης, το περιοδικό *University of Haifa*, τεύχος 44, 1992, φιλοξενεί μια έρευνα του Yoel Mansfeld με τίτλο «Ομάδο-διαφοροποιημένες αντιλήψεις για τις κοινωνικές επιδράσεις. Σχετικά με την ανάπτυξη τουρισμού». Οι αντιληπτές κοινωνικές επιδράσεις της ανάπτυξης τουρισμού στους ντόπιους στους περιφερειακούς

προορισμούς εξετάζουν την περίπτωση της παραθεριστικής πόλης Eilat (Ισραήλ) με τη χρησιμοποίηση μιας μεθοδολογίας αξία-τεντωμάτων. Η ανάλυση δείχνει ότι οι αντιλήψεις των ντόπιων διαφοροποιούνται. Όσο λιγότεροι ντόπιοι συνδέονται με τα τουριστικά επαγγέλματα, τόσο λιγότερο εύποροι είναι, και όσο λιγότερο είναι η αίσθηση της απομόνωσής τους, τόσο περισσότερο επηρεάζονται από τις κοινωνικές συνέπειες της ανάπτυξης τουρισμού.

Τέλος, μια αναφορά γίνεται από τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού το 2005, με τίτλο «Μελέτη για τις κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού» από την RAI Consultants Public Ltd. Η έκθεση αυτή παραθέτει τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα της Μελέτης που έχει διεξάγει η εταιρεία RAI Consultants Public Ltd εκ μέρους του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού, με θέμα τις Κοινωνικές Επιπτώσεις του Τουρισμού. Βασικός στόχος της μελέτης είναι ο προσδιορισμός και η εκτίμηση των θετικών και αρνητικών επιπτώσεων του Τουρισμού, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο στους διάφορους κοινωνικοοικονομικούς τομείς όπως, η οικονομία, η απασχόληση, το περιβάλλον και το σύστημα αξιών. Περαιτέρω, η μελέτη αποσκοπεί στην ανάπτυξη εισηγήσεων για συστηματικό έλεγχο των μεταβολών που παρατηρούνται στην κοινωνική συμπεριφορά, λόγω της τουριστικής ανάπτυξης στην Κύπρο και στον σχεδιασμό εισηγήσεων για πρόληψη και αντιμετώπιση των αρνητικών κοινωνικών επιπτώσεων.

3.5 ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ

Το περιοδικό National Center of Social Research παρουσιάζει ένα άρθρο του Π. Τσάρτα με τίτλο «Οι κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού σε δύο ελληνικά νησιά». Ο σκοπός αυτού του άρθρου είναι να εξεταστούν οι συνέπειες του τουρισμού σε δύο γειτονικά νησιά της Ελλάδας, αποδεικνύοντας ότι τα κοινωνικά, τα οικονομικά, και τα πολιτιστικά ήθη και έθιμα αυτών των νησιών είναι επηρεασμένα σύμφωνα με τους διαφορετικούς τύπους της

τουριστικής αναπτύξης. Η λεπτομερής εξέταση από τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των δύο νησιών πριν την εμφάνιση του τουρισμού, και η εξέλιξή τους μετά από 20 έτη τουρισμού, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο κύριος παράγοντας που έχει επηρεάσει αυτές τις δύο μικρές κοινωνίες είναι ο διαφορετικός τύπος τουρισμού που αναπτύχθηκε σε κάθε ένα.

Άρθρο του Hasan Zafer Dogan με τίτλο «Μορφές Ρύθμισης, Κοινωνικο-πολιτιστικές επιδράσεις του τουρισμού», δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *School of Tourism and Hotel Management*, τεύχος 16, του 1989. Αναφέρει ότι, ο τουρισμός είναι μια σημαντική πηγή διαπολιτισμικής επαφής. Έρευνα σε πολλές τουριστικές χώρες δείχνει ότι οι κοινωνικο-πολιτιστικές δομές τους έχει αλλάξει αρκετά υπό την επήρεια του τουρισμού. Αυτές οι αλλαγές, είναι και θετικές και αρνητικές, ποικίλουν από χώρα σε χώρα. Οι αντιδράσεις των ντόπιων παρά τις αλλαγές αυτές ήταν αρκετά διαφορετικές, κυμαινόμενες από μια ενεργή αντίσταση σε μια πλήρη υιοθέτηση του δυτικού πολιτισμού. Η επιλογή των στρατηγικών για να αντιμετωπίσουν τις αλλαγές που σχετίζονται με τον τουρισμό, εξαρτάται από τα κοινωνικο-πολιτιστικά χαρακτηριστικά της κοινότητας των ντόπιων και το επίπεδο αλλαγής που εξαρτώνται από τον τουρισμό.

Το 1984 στο περιοδικό *Tourism Management*, δημοσιεύθηκε ένα άρθρο του Jan Vidar Haukeland με τίτλο «Οι κοινωνικο-πολιτιστικές επιπτώσεις του τουρισμού στην Σκανδιναβία». Σε μια από τις πρώτες συγκριτικές μελέτες από το είδος του στις κοινωνικο-οικονομικές επιδράσεις από τον τουρισμό σε Σκανδιναβία, τρεις κοινότητες ντόπιων, Hemsedal στη Νορβηγία, Silen στη Σουηδία και Blokhus μέσα. Η Δανία, μελετήθηκαν. Όλες οι κοινότητες, «εξουσιασμένες» από την καλλιέργεια και τη μικρή κλίμακα της βιομηχανίας, τώρα είναι παραλήπτες του μαζικού τουρισμού, στην ποικιλία οι κλίμακες, εξετάστηκαν στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές επιδράσεις του τουρισμού. Αρνητική στάση απέναντι ο τουρισμός βρέθηκε για να είναι ισχυρότερος από εκείνους που συμμετέχουν σε πιο παραδοσιακά επαγγέλματα και για να αφορούν άμεσα στο επίπεδο ανάπτυξης τουρισμού.

Το περιοδικό *Journal of Arid Environments*, τεύχος 54, του 2003, παρουσιάζει μια μελέτη του Joseph E. Mbaiwa με τίτλο «Οι κοινωνικο-οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στο Δέλτα του Okavango, νοτιοδυτικά του Botswana». Το δέλτα Okavango είναι μια από τις κύριες τουριστικές περιοχές προορισμού της Μποτσουάνα, κυρίως λόγω των πλούσιων πόρων άγριας φύσης στηρίζεται και η φυσική ομορφιά του. Ο τουρισμός έχει τονώσει την ανάπτυξη των υποδομών και των εγκαταστάσεων, όπως ξενοδοχεία και αεροδρόμια στην περιοχή του Okavango. Ο τουρισμός στο δέλτα του Okavango παρέχει πολλές ευκαιρίες απασχόλησης στις τοπικές κοινότητες και αυτό είναι μια σημαντική πηγή για το συνάλλαγμα. Παρά τις κοινωνικο-οικονομικές επιδράσεις, η βιομηχανία αρχίζει να έχει αρνητικές περιβαλλοντικές επιδράσεις στην περιοχή όπως η καταστροφή της οικολογίας, η χορύπανση και κακή διαχείριση των αποβλήτων. Επομένως αυτό επιφέρει κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις από τον τουρισμό.

Επιπρόσθετα, άρθρο των Hamira Zamani-Farahani και Ghazali Musa με τίτλο «Η σχέση μεταξύ της ισλαμικής θρησκείας και των αντιλήψεων των κατοίκων από τις κοινωνικο-πολιτιστικές επιδράσεις του τουρισμού στο Ιράν: Περιπτώσιολογικές μελέτες στο Sare'in και Masooleh», δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Tourism Management* του 2012. Είναι γνωστό ότι η θρησκεία επηρεάζει την αντίληψη και τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Η μελέτη αυτή ερευνά την επιρροή της Ισλαμικής θρησκείας ότι αφορά τις κοινωνικο-πολιτιστικές επιδράσεις που έχει ο τουρισμός μεταξύ σε δυο τουριστικές περιοχές στο Ιράν. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι κάτοικοι είχαν ένα υψηλό επίπεδο της ισλαμικής πεποίθησης και αντιλήφθηκαν τις επιδράσεις αυτές του τουρισμού. Οι προτάσεις που δήλωσαν εκείνη την «ισλαμική πεποίθηση» και τη «ισλαμική πρακτική» έχουν αρνητικές σχέσεις με τις αντιλήψεις για τις κοινωνικο-πολιτιστικές επιδράσεις του τουρισμού. Εντούτοις τα επίπεδα «ισλαμικής ευσέβειας» είχαν στατιστικά σημαντικές παραλλαγές σχετικά με τις αλλαγές στην υποδομή, στην ποιότητα ζωής και στις πολιτιστικές πρακτικές που μπορούν να οφείλονται στον τουρισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Έχοντας τελειώσει με το θεωρητικό υπόβαθρο περνάμε στο ερευνητικό μέρος όπου θα προσπαθήσουμε μέσα από την ανάλυση των δεδομένων να εξάγουμε ορισμένα συμπεράσματα από τις απαντήσεις των κατοίκων του Ηρακλείου όσον αφορά τη στάση τους απέναντι στον τουρισμό. Κύριος στόχος του ερευνητικού μέρους είναι να δημιουργηθεί μια βάση ως προς την μέτρηση και ανάλυση των παραγόντων που επηρεάζουν τη στάση των ανθρώπων στον τουρισμό με ως απώτερο σκοπό να βοηθήσει μελλοντικές αναλύσεις και εργασίες που θα γίνουν. Μέχρι και σήμερα οι μελέτες που έχουν γίνει και ειδικότερα οι στατιστικές αναλύσεις που έχουν σχέση με την ανάπτυξη του τουρισμού καθώς και με τις θετικές και αρνητικές επιδράσεις που έχει, είναι αρκετά περιορισμένες με αποτέλεσμα να μην υπάρχει μια συγκεκριμένη βάση από την οποία να υπάρχει κάποιο πρότυπο. Επομένως, η ανάλυση που θα ακολουθήσει μαζί και με τις ήδη υπάρχουσες θα βοηθήσουν στην καλύτερη κατανόηση της στάσης των ανθρώπων και αυτό θα συμβάλλει στη λήψη αποφάσεων που θα επιτρέψουν την ανάπτυξη του τουρισμού.

4.2 ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Για να βγάλουμε τα συμπεράσματα μας με βάση τους στόχους της έρευνας και των ερωτημάτων που έχουν τεθεί, χρειάζεται πριν την συλλογή στοιχείων, καθορισμός των τεχνικών που πρέπει να χρησιμοποιηθούν με σκοπό την συλλογή απαραίτητων πληροφοριών τις οποίες χρειάζεται η έρευνα για την σωστή και επιτυχημένη διεξαγωγή της. Οι τεχνικές συλλογής είναι:

1. Πρωτογενής Έρευνα (Ερωτηματολόγια)
2. Δευτερογενής Έρευνα (Βιβλιογραφία)
3. Παρατήρηση

Για την εκπόνηση της εργασίας χρησιμοποιήθηκαν η πρωτογενής και η δευτερογενής έρευνα. Για την πρωτογενή έρευνα, δημιουργήθηκαν ερωτηματολόγια με ξεκάθαρες

ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου, είτε με απευθείας επικοινωνία με τον ερωτώμενο, είτε με έμμεση επικοινωνία (συμπλήρωση ερωτηματολογίου από τον ερωτώμενο στην ελεύθερη ώρα του). Κατάλληλο κρίθηκε το δομημένο ερωτηματολόγιο, διότι οι ερωτήσεις ήταν ξεκάθαρες και σωστά κατηγοριοποιημένες (Fontana & Frey, 1994: 46).

Η δευτερογενής έρευνα, πραγματοποιήθηκε βασισμένη σε εθνική και διεθνή βιβλιογραφία αλλά και πηγές προερχόμενες από το διαδίκτυο, για τις έννοιες του τουρισμού, των εναλλακτικών μορφών του αλλά και τις ήδη υπάρχουσες και καταγεγραμμένες επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης σε όλη την περιφέρεια της Κρήτης.

Οι ερωτώμενοι είναι μόνιμοι κάτοικοι της πόλης του Ηρακλείου, άνδρες και γυναίκες ενήλικες. Επιλέχθηκαν με την μέθοδο της τυχαίας δειγματοληψίας. Ο τρόπος διεξαγωγής της έρευνας πραγματοποιήθηκε με την συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου το οποίο αποτελείται από ερωτήσεις κλειστού τύπου, οι οποίες γίνονται εύκολα κατανοητές. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από τον Ιούνιο μέχρι και τον Αύγουστο του 2014 στην περιοχή του Ηρακλείου.

4.3 ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Το μέγεθος του δείγματος αλλά και τα χρονικά περιθώρια της έρευνας αποτέλεσαν σημαντικούς παράγοντες για τη χρήση του εργαλείου του ερωτηματολογίου καθώς η επιλογή διαφορετικού εργαλείου δεν θα οδηγούσε στα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Προκειμένου να γίνει η εξαγωγή των απαιτούμενων πληροφοριών, σχεδιάστηκε ένα δομημένο ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο, ως ερευνητικό εργαλείο, μπορεί να προσφέρει αξιόπιστα στοιχεία και δίνει την ευκαιρία στον ερευνητή να απευθυνθεί σε ένα ευρύτερο κοινό, κάτι που ήταν πολύ σημαντικό στην παρούσα μελέτη, βάση του περιορισμού χρόνου που υπήρχε για τη συλλογή των απαιτούμενων πληροφοριών. Επίσης, με τη χρήση του ερωτηματολογίου περιορίζεται η επιρροή του ερευνητή στις

απαντήσεις του ερωτώμενου ενώ η επεξεργασία, κωδικοποίηση και ανάλυση των απαντήσεων είναι ευκολότερη.

Μετά από τροποποιήσεις το ερωτηματολόγιο στην τελική του μορφή, αποτελείται από 7 ερωτήσεις κλειστού τύπου πολλαπλών επιλογών και 4 ερωτήσεις που δημιουργήθηκαν με βάση την κλίμακα Likert. Ερωτήσεις κλειστού τύπου είναι αυτές που έχουν αλληλοαποκλειόμενες απαντήσεις, απαντήσεις με ιεραρχική κλίμακα και περιορισμό στην επιλογή του αριθμού, μη αλληλοαποκλειόμενες απαντήσεις και ελεύθερη επιλογή αριθμού, απαντήσεις σε διαβαθμιστική κλίμακα και απαντήσεις με ιεραρχική κλίμακα. Στην κλίμακα τύπου Likert ο ερωτώμενος καλείται να εκφράσει τον βαθμό συμφωνίας του ως προς μια άποψη. Στην προκειμένη περίπτωση το ερωτηματολόγιο αποτελείται από καταφατικές δηλώσεις και όχι από ερωτήσεις. Οι συμμετέχοντες καλούνται να εκφράσουν την συμφωνία ή διαφωνία τους προς μια δήλωση σημειώνοντας μια από τις παρακάτω επιλογές: Συμφωνώ απόλυτα, Συμφωνώ αρκετά, Ουδέτερος/η, Διαφωνώ, Διαφωνώ απόλυτα

Να σημειωθεί ότι η κλιμάκωση από 1 έως 5 είναι ενδεικτική. Πολλοί ερευνητές έχουν χρησιμοποιήσει έως και δεκαβάθμιες κλίμακες. Εάν ο ερωτώμενος εκφράσει την υψηλότερη πιθανή συμφωνία σε μια δήλωση (συμφωνώ απόλυτα), τότε προσδίδεται σε αυτή την απάντηση η υψηλότερη πιθανή βαθμολογία., δηλαδή 5. Αντίθετα, εάν ο ερωτώμενος εκφράσει την υψηλότερη πιθανή διαφωνία σε μια δήλωση (διαφωνώ απόλυτα) τότε προσδίδεται η χαμηλότερη πιθανή βαθμολογία, δηλαδή 1 [Πανάνης, 2007].

Σκοπός της επιλογής του ερωτηματολογίου είναι να μην γίνεται κουραστικό για τον παραλήπτη, να απαντηθεί σε μικρό χρονικό διάστημα και να εστιάζει σε συγκεκριμένα ερωτήματα. Αναλυτικότερα το ερωτηματολόγιο είναι ως εξής:

- Η πρώτη, η δεύτερη και η τρίτη ερώτηση αναφέρονται στην οικονομία, στην κοινωνία- πολιτισμό και στο περιβάλλον αντίστοιχα μέσω της κλίμακας Likert.
- Η τέταρτη ερώτηση είναι κλειστού τύπου με πολλαπλές επιλογές και αφορά στην αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού.

- Η Πέμπτη ερώτηση αναφέρεται στη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού μέσω της κλίμακας Likert.
- Τέλος, οι επόμενες 6 ερωτήσεις είναι κλειστού τύπου και αναφέρονται στα δημογραφικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, εκπαίδευση, οικογενειακή κατάσταση, εισόδημα και αν εργάζονται στον κλάδο του τουρισμού).

4.4 ΤΟ ΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το δείγμα της έρευνας ήταν εντελώς τυχαίο. Απαντήθηκαν 317 ερωτηματολόγια στην πόλη του Ηρακλείου σε περαστικούς, σε καταστηματάρχες και άλλα άτομα με μόνο περιορισμό να είναι μόνιμοι κάτοικοι Ηρακλείου.

4.5 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Όσον αφορά την συγκεκριμένη έρευνα, πραγματοποιήθηκε σε μόνιμους κατοίκους του Ηρακλείου, με σκοπό αρχικά να φανούν οι αντιδράσεις τους και ο τρόπος με τον οποίο εκλαμβάνονται οι επιπτώσεις του τουρισμού στην περιοχή καθώς και ο τρόπος με τον οποίο προσπαθούν να αποφύγουν αυτές τις επιπτώσεις. Στην έρευνα δεν εξετάζεται η άποψη των τουριστών για την πόλη του Ηρακλείου, ούτε τι θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί και να τεθεί σαν στόχος για την βελτίωση της τουριστικής ανάπτυξης.

Στην έρευνα αποκλείστηκαν οι τουρίστες και γενικότερα άνθρωποι, οι οποίοι δεν μένουν μόνιμα στο Ηράκλειο καθώς αυτοί δεν ήταν σε θέση να δώσουν μια αντικειμενική άποψη πάνω στις επιπτώσεις του τουρισμού στην περιοχή. Αντίθετα οι μόνιμοι κάτοικοι οι οποίοι βιώνουν καθημερινά τις συνέπειες αυτές θεωρείται ότι είναι και σε θέση να προτείνουν λύσεις για την αποφυγή των αρνητικών αποτελεσμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας, όπως αυτά προέκυψαν από τις απαντήσεις των ερωτώμενων. Οι πίνακες αντιπροσωπεύουν τις αντιδράσεις των μόνιμων κατοίκων της περιοχής του Ηρακλείου σχετικά με τις επιπτώσεις που επιφέρει ο τουρισμός.

Αρχικά γίνεται ανάλυση των ατόμων που πήραν μέρος στην έρευνα και παρουσιάζονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, δηλαδή ο αριθμός συμμετεχόντων, το φύλο, η ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης και το ετήσιο εισόδημα τους. Έπειτα αναλύονται οι πίνακες, στους οποίους δίδονται προτάσεις που αφορούν στην ήδη υπάρχουσα τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, στις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις εξαιτίας του τουρισμού ενώ παράλληλα διαφαίνεται και ο βαθμός συμφωνίας των ερωτηθέντων. Ακολουθούν σχεδιαγράμματα στα οποία εκθέτονται με ποσοστά οι απαντήσεις των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα σχετικά με τις πιο σημαντικές επιπτώσεις (οικονομικές – κοινωνικές και περιβαλλοντικές) που προέρχονται από την τουριστική ανάπτυξη.

Στην συνέχεια δίδονται κάποιες προτάσεις για εστίαση της πολιτείας σε άλλους τομείς προκειμένου να βελτιωθούν οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης ενώ συγχρόνως παρουσιάζεται και ο βαθμός με τον οποίο συμφωνεί ή διαφωνεί το δείγμα. Επιπλέον, δίδονται σχεδιαγράμματα που αποτυπώνουν σε ποσοστά την γνώμη των ερωτηθέντων σύμφωνα με τις απαντήσεις που έδωσαν για το πού θα έπρεπε να εστιαστεί η πολιτεία, ώστε να βελτιωθούν τα αρνητικά επακόλουθα που προέρχονται από τον τουρισμό. Τέλος, περιγράφεται με σχεδιάγραμμα η γνώμη του δείγματος για την εξέλιξη της τουριστικής ανάπτυξης στην πόλη του Ηρακλείου την επόμενη δεκαετία.

5.2 ΠΡΟΦΙΛ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ

Στον παρακάτω πίνακα (5.2) εμφανίζονται τα αποτελέσματα από τον αριθμό συμμετεχόντων στην έρευνα και τα δημογραφικά τους στοιχεία.

Πίνακας 4.2: Δημογραφικά Χαρακτηριστικά Ερωτώμενων

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	N	%
ΦΥΛΟ		
Άνδρας	125	39,4
Γυναίκα	192	60,6
ΣΥΝΟΛΟ	317	100
ΗΛΙΚΙΑ		
18 έως 24	73	23,1
25 έως 34	100	31,5
35 έως 44	87	27,4
45 έως 54	52	16,4
55+	5	1,6
ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ		
Πρωτοβάθμια	14	4,4
Δευτεροβάθμια	141	44,5
Τριτοβάθμια	130	41
Μετ/κό-Διδ/κό	32	10,1
ΕΤΗΣΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ		
0 – 12.000	118	36,8
12,001 – 30,000	98	31,3
30,000 +	70	22,1
Δεν απαντήθηκε	31	9,8

Από το σύνολο των ερωτηθέντων, φαίνεται ότι τα 125 άτομα αποτελούν οι άνδρες και τα 192 άτομα οι γυναίκες. Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες με ποσοστό 31,5% ανήκουν στην κατηγορία ηλικίας 25 έως 34 , λιγότεροι με ποσοστό 23,1% ανήκουν στην κατηγορία 18 έως 24, από 35 έως 44 ετών είναι το 27.4, το 16.4 του ποσοστού των ερωτηθέντων είναι από 45 έως 54 και μόλις το ποσοστό 1,6% του συνόλου, ανήκει στην κατηγορία, 55 και άνω. Οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (141 άτομα), 130 άτομα είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας , 14 απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και 32 άτομα έχουν μεταπτυχιακό ή/και διδακτορικό. Το μεγαλύτερο ποσοστό του συνολικού δείγματος (36.8%) είναι χαμηλού εισοδήματος από 0 έως 12,000.

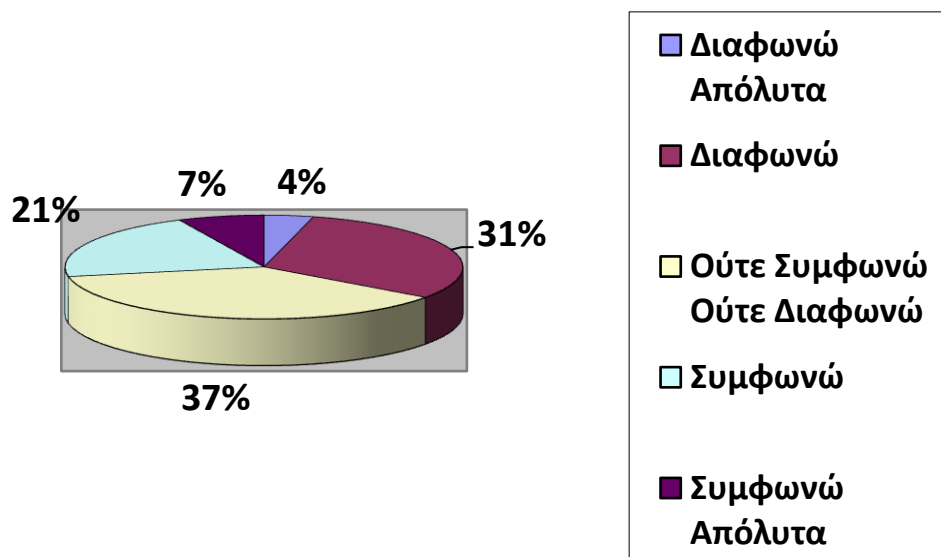
Τα ποσοστά δείχνουν τις αντιδράσεις του δείγματος σχετικά με την θέληση τους να αφιερώσουν λίγο χρόνο για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και την διεκπεραίωση της έρευνας. Φαίνεται ότι οι γυναίκες τολμούν περισσότερο να απαντήσουν στις ερωτήσεις αντίθετα με τους άντρες, όπως προκύπτει από την διαφορά ποσοστού στην συμμετοχή των δύο φύλων. Αξίζει να σημειωθεί πως σημαντικά είναι και τα ποσοστά ηλικίας, καθώς οι μικρότεροι σε ηλικία ερωτώμενοι είναι πιο εξοικειωμένοι για να συμμετάσχουν σε μια έρευνα, όπως εξίσου σημαντικά είναι και τα ποσοστά της εκπαίδευσης όπου φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αποτελούν απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Παρατηρείται επίσης πως το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος έχει από 0 έως 15,000 ευρώ ετήσιο εισόδημα. Εντύπωση προξενεί ότι ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό δεν θέλησε να απαντήσει στην ερώτηση. Συμπαραστατικά, προκύπτει ότι αρκετοί ερωτώμενοι δεν είναι διατεθειμένοι να απαντήσουν σε τέτοιου είδους προσωπικές ερωτήσεις.

Παρακάτω αναγράφονται κάποιες προτάσεις που αναφέρονται στην οικονομία, στην κοινωνία – πολιτισμό και στο περιβάλλον και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των ερωτηθέντων, σχετικά με τις απαντήσεις τους, αναλυτικά για κάθε μια πρόταση σε σχεδιαγράμματα κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν με αυτές.

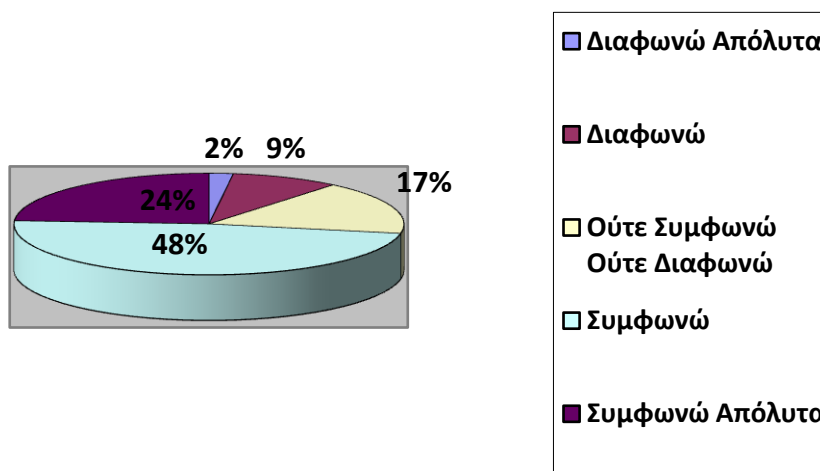
5.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1) «Η ποιότητα ζωής των ντόπιων έχει βελτιωθεί λόγω του τουρισμού»

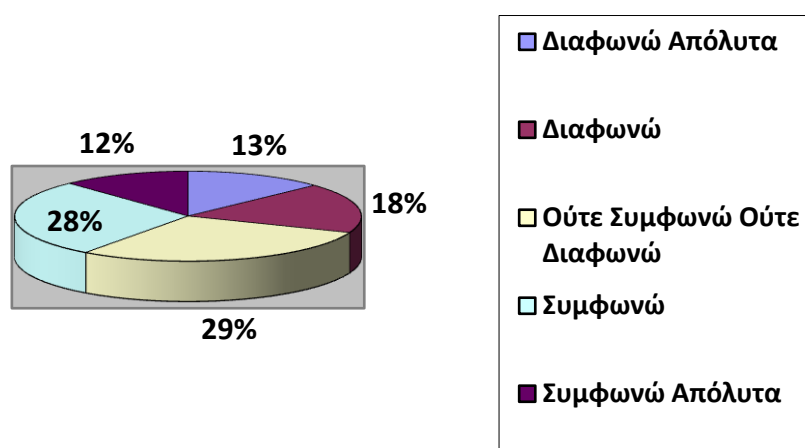
Βλέπουμε εδώ ότι οι ερωτώμενοι δεν εκφράζουν ξεκάθαρα την άποψη τους γιατί το μεγαλύτερο ποσοστό ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί με την συγκεκριμένη πρόταση (37%), ενώ ένα μεγάλο ποσοστό διαφωνεί (31%).

2) «Ο τουρισμός δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας στην πόλη του Ηρακλείου»

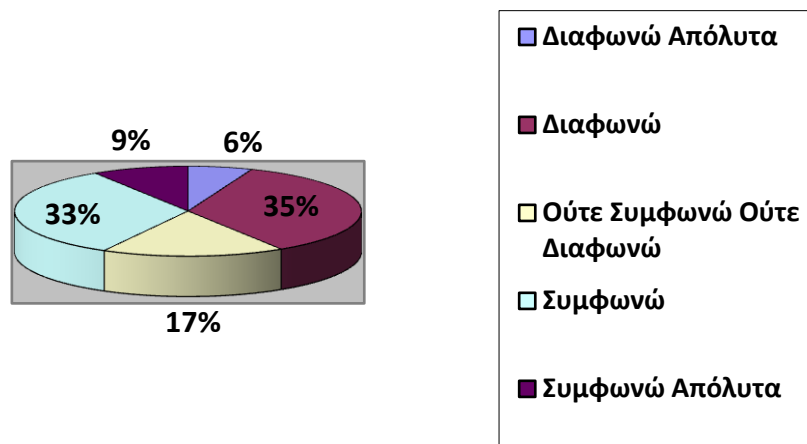
Παρατηρούμε ότι ένα μεγάλο ποσοστό, σχεδόν οι μισοί ερωτώμενοι (48%) συμφωνεί ότι ο τουρισμός δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, ενώ μικρά είναι τα ποσοστά που έχουν αντίθετη άποψη.

3) «Ο τουρισμός έχει προκαλέσει αύξηση του εισοδήματος των ντόπιων»

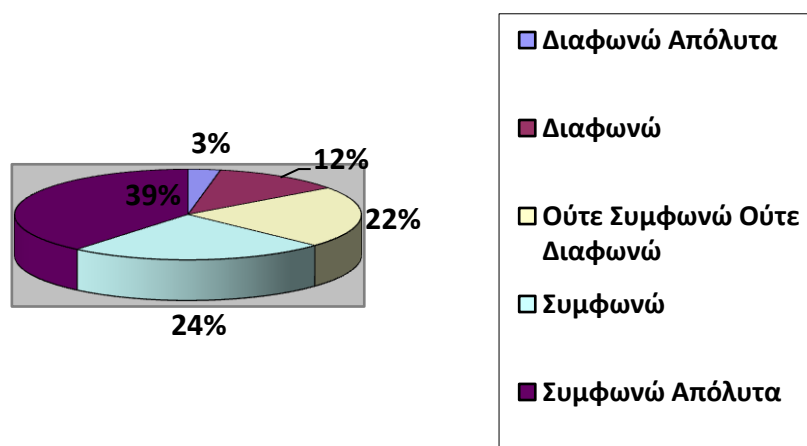
Στην πρόταση αυτή σχετικά με την αύξηση του εισοδήματος το μεγαλύτερο ποσοστό έχει ουδέτερη στάση (29%), ενώ το αμέσως επόμενο ποσοστό συμφωνεί (28%).

4) «Οι νέοι του Ηρακλείου προτιμούν να ασχοληθούν τον τουρισμό ως μισθωτοί υπάλληλοι».

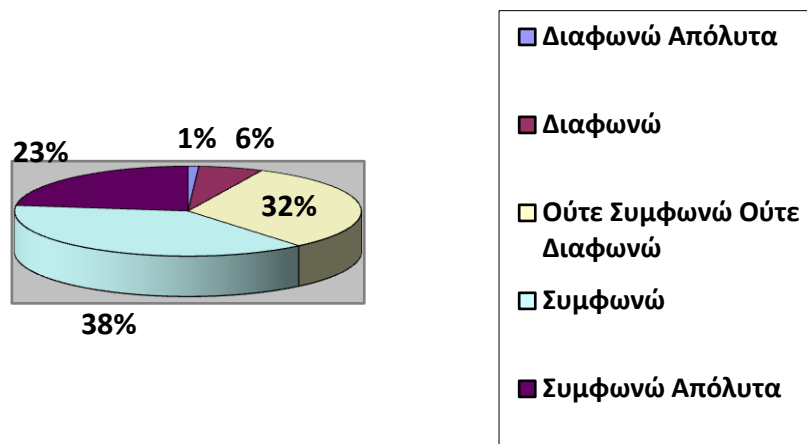
Σχετικά με την προτίμηση των νέων, παρατηρούμε ότι οι απόψεις είναι μοιρασμένες, το 35% δεν επιθυμεί να δουλέψει στον τομέα του τουρισμού ενώ το 33% όχι.

5) «Ο τουρισμός προκαλεί την αύξηση των τιμών των αγαθών»

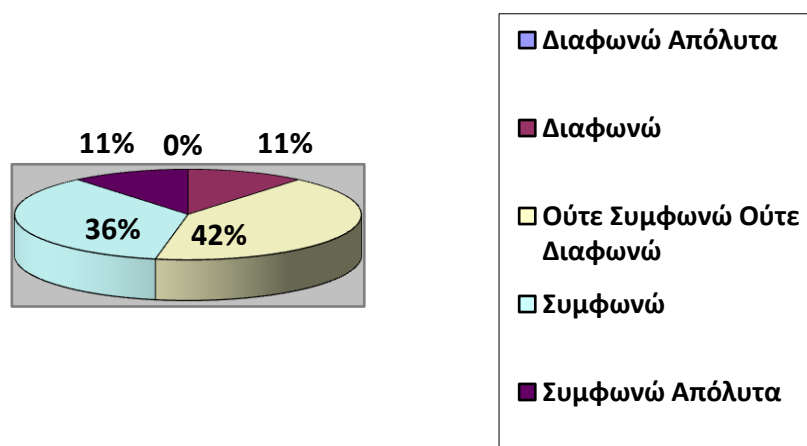
Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων συμφωνεί απόλυτα με την πρόταση αυτή (39%) και το 24% αυτών επίσης συμφωνεί.

6) «Η προσέλκυση περισσότερων επενδύσεων λόγω του τουρισμού ενισχύει συνολικά την τοπική οικονομία».

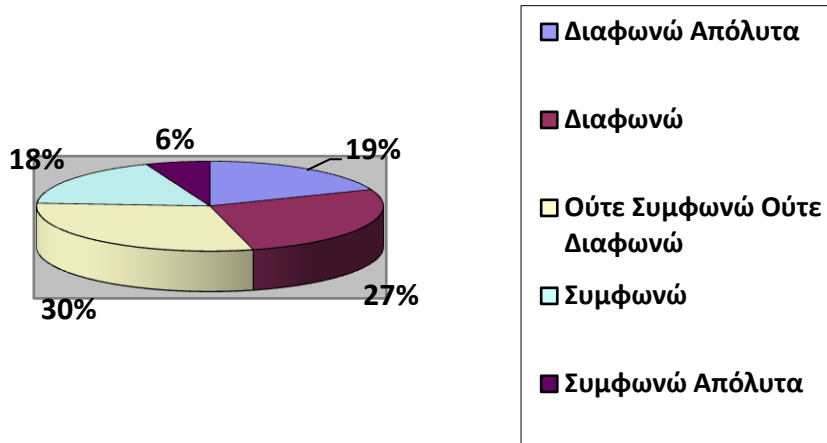
Εδώ ένα μεγάλο ποσοστό (38%) συμφωνεί και ουδέτερη στάση έχει το 32%. Αξίζει να σημειωθεί ότι μόλις το 1% διαφωνεί απόλυτα.

7) «Ο τουρισμός προκαλεί αύξηση των τιμών των ακινήτων»

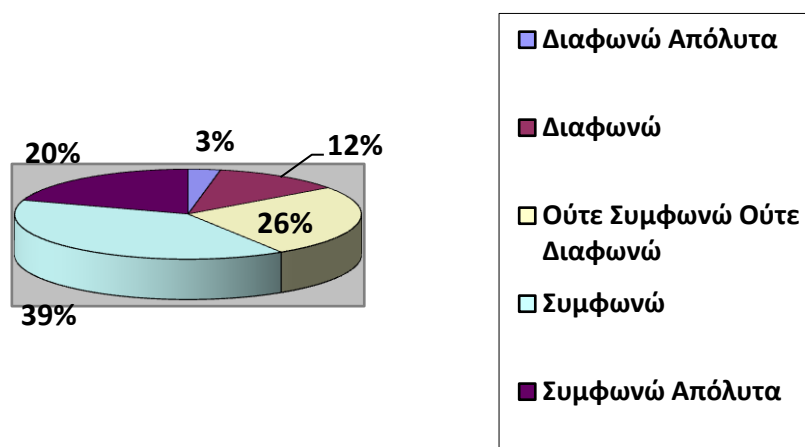
Μηδενικό είναι το ποσοστό που διαφωνεί απόλυτα, ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί το 42% των ερωτηθέντων, ενώ το 36% αυτών συμφωνεί.

8) «Ο τουρισμός προκαλεί ωφέλειες και νέες θέσεις εργασίας και σε άλλους τομείς της οικονομίας του Ηρακλείου (π.χ. γεωργία, κτηνοτροφία, κατασκευές , κλπ).

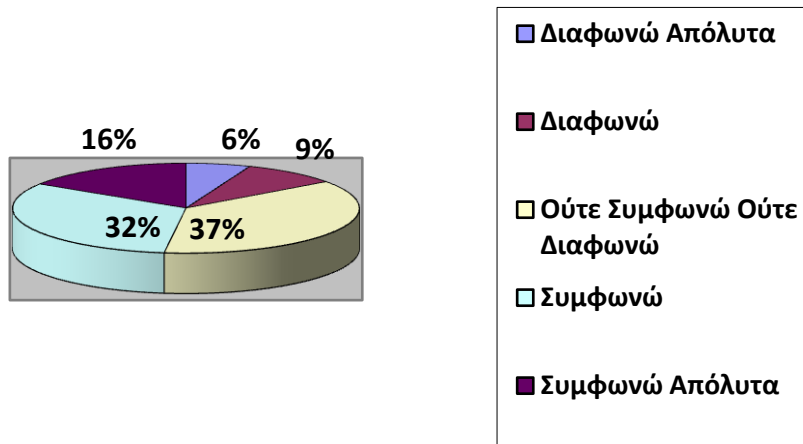

Εδώ παρατηρούμε ότι οι απόψεις δίστανται, το 30% δεν έχει συγκεκριμένη άποψη και το αμέσως μεγαλύτερο ποσοστό διαφωνεί με αυτή την άποψη.

9) «Οι νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται λόγω του τουρισμού καλύπτονται κυρίως από αλλοδαπούς».

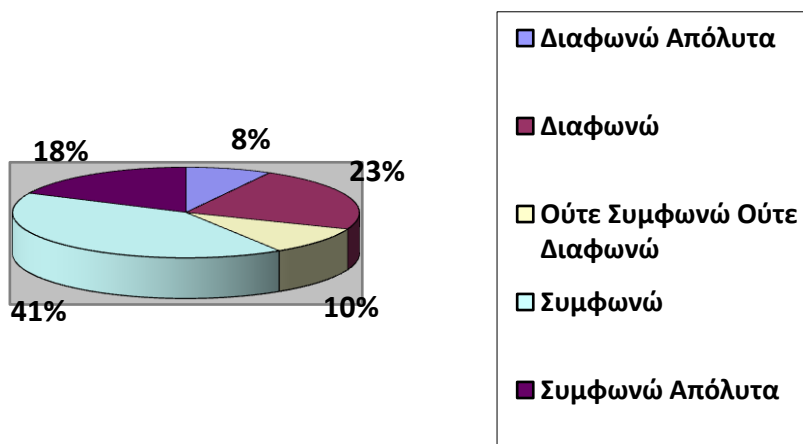

10) «Ο τουρισμός έχει προκαλέσει αύξηση της παραοικονομίας».

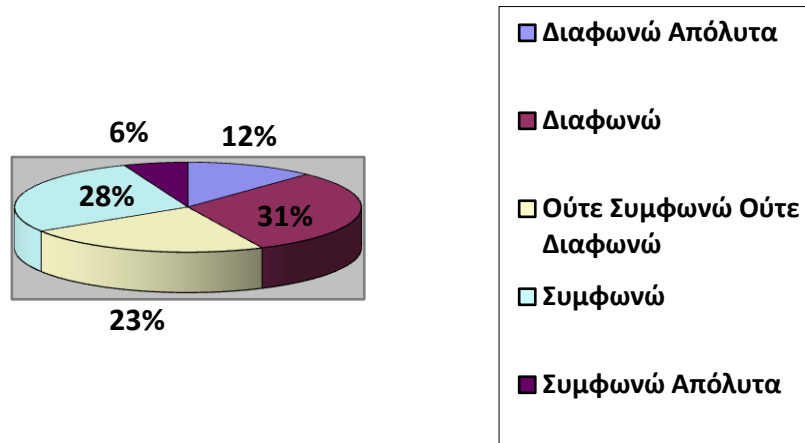
Σχετικά με την παραοικονομία, το 37% των ερωτώμενων ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, όμως ένα μεγάλο ποσοστό (32%) έχει θετική άποψη.

11) «Ο τουρισμός έχει προσφέρει απασχόληση σε ανειδίκευτα και ανεκπαιδευτα άτομα».

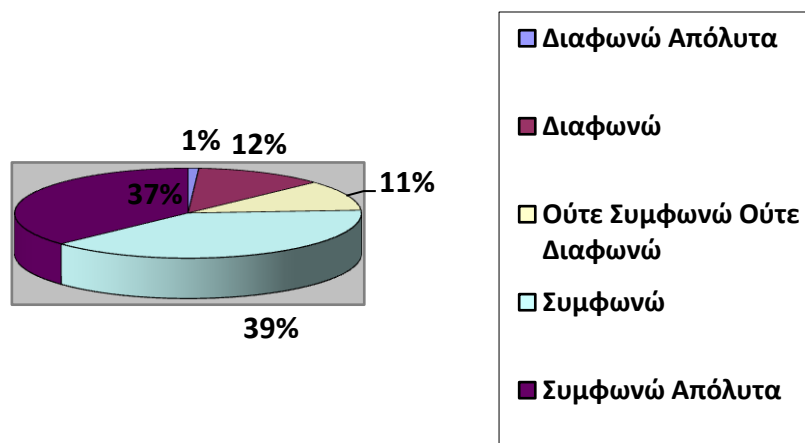
Εδώ το 41% συμφωνεί με αυτή την άποψη και το 18% συμφωνεί απόλυτα. Είναι σημαντικό δηλαδή ότι πάνω από το 50% των ερωτηθέντων συμφωνούν με αυτό.

12) «Παρατηρείται διαρροή χρημάτων έξω από την αγορά του Ηρακλείου για την αγορά εισαγόμενων προϊόντων από τουριστικές επιχειρήσεις».

Το 31% των απαντήσεων δείχνει τη διαφωνία με αυτή την πρόταση αλλά και το 28% συμφωνεί, άρα εδώ οι απόψεις δίστανται.

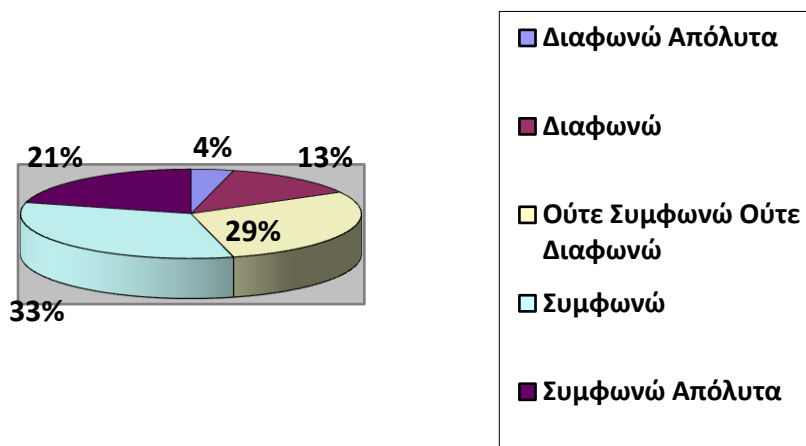
13) «Ο τουρισμός αυξάνει τις ευκαιρίες απασχόλησης των κατοίκων μόνο εποχικά».

Είναι τεράστιο το ποσοστό που συμφωνεί με αυτήν την πρόταση, συνολικά το 76% έχει θετική άποψη!

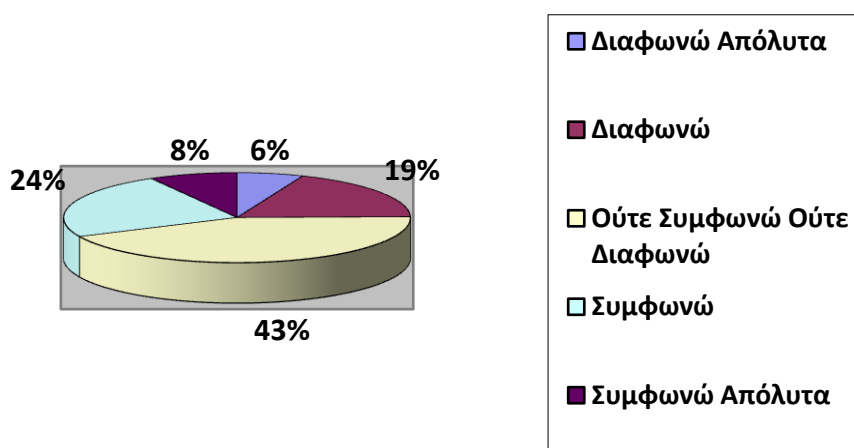
5.4 ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

1) Η επαφή και η επικοινωνία με τους τουρίστες έχει θετική επίδραση στους ντόπιους».

Παρατηρούμε ότι το 33% συμφωνεί με την άποψη αυτή, ενώ το 21% έχει αντίθετη γνώμη.

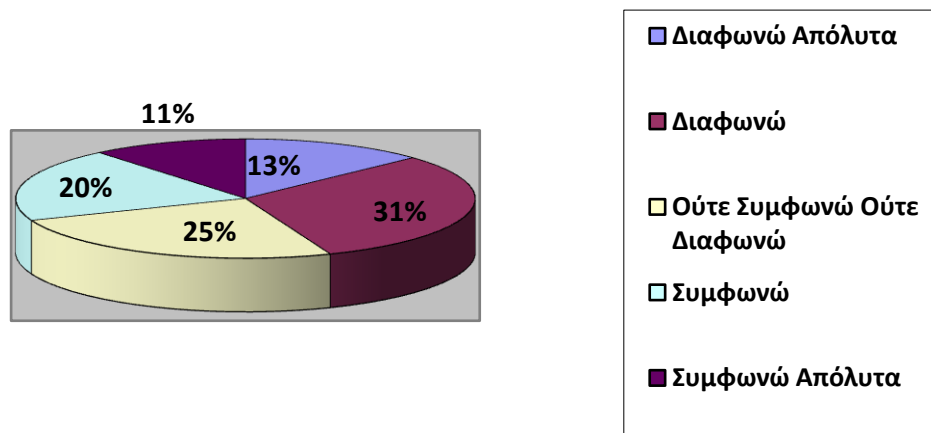
2) «Ο τουρισμός προκαλεί αύξηση της εγκληματικότητας».

Δεν

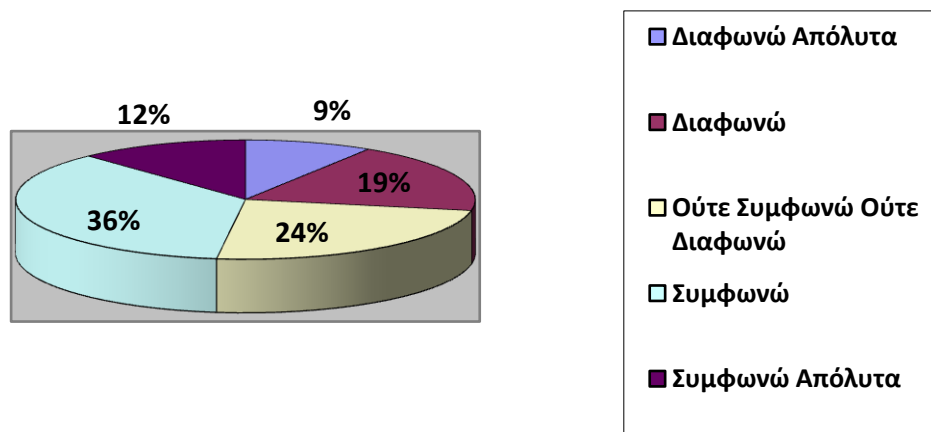
υπάρχει ξεκάθαρη γνώμη στο συγκεκριμένο θέμα, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό (43%) ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί

3) «Ο τουρισμός προκαλεί αύξηση της χρήσης των ναρκωτικών ουσιών».

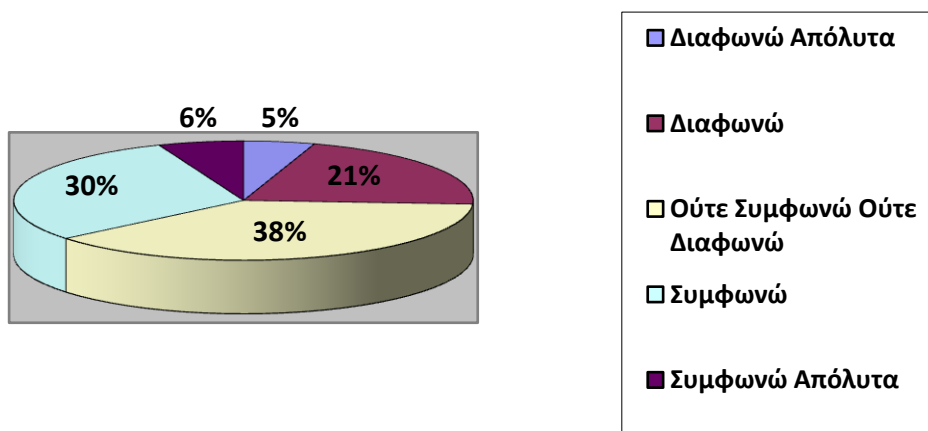
Το θέμα των ναρκωτικών ουσιών βρίσκει το 31% των ερωτώμενων να διαφωνεί, αλλά το 25% συμφωνεί με την άποψη αυτή.

4) «Ο τουρισμός προκαλεί αύξηση της κατανάλωσης αλκοολούχων ποτών».

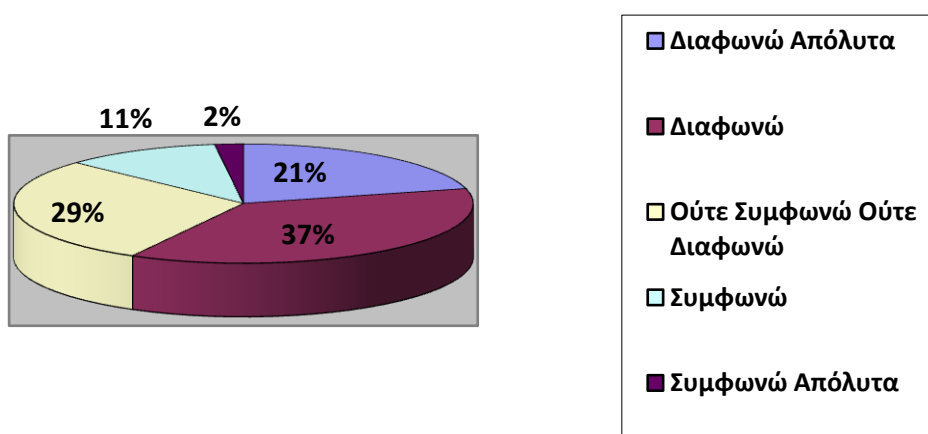
Το 36% των απαντήσεων είναι θετικές σχετικά με την κατανάλωση αλκοολούχων ποτών, ενώ το 24% έχει ουδέτερη στάση και μόλις το 19% διαφωνεί.

5) «Ο τουρισμός προκαλεί αύξηση της πορνείας».

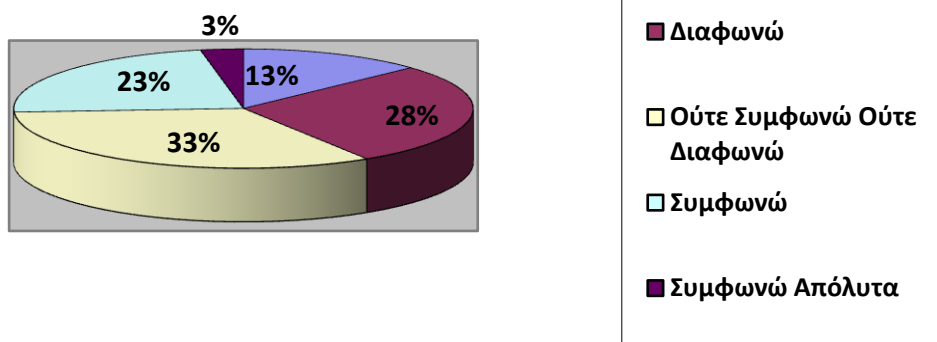
Το μεγαλύτερο ποσοστό (38%) ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί με την αύξηση της πορνείας εξαιτίας του τουρισμού, αλλά το 30% επίσης μεγάλο ποσοστό έχει θετική άποψη.

6) «Ο τουρισμός προκαλεί αύξηση της επαιτείας (ζητιανιάς)».

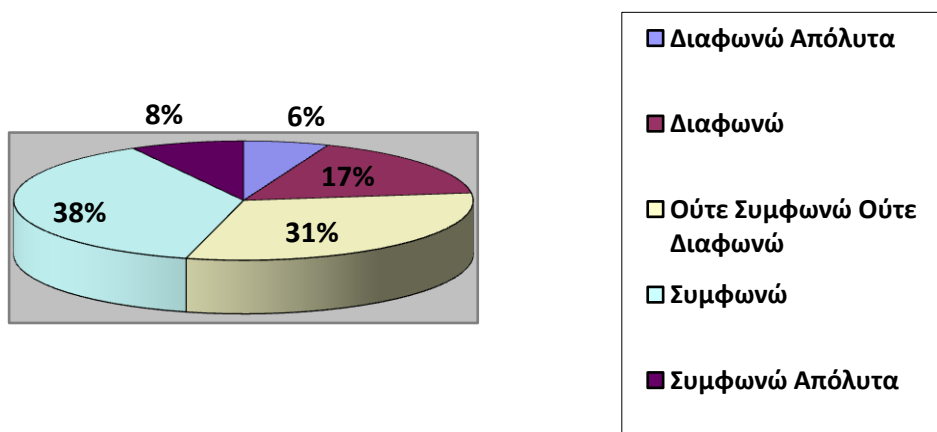
Το 37% των ερωτηθέντων διαφωνεί ότι ο τουρισμός αυξάνει την επαιτεία και 21% διαφωνεί απόλυτα, άρα περισσότερο από τους μισούς ερωτώμενους έχει εντελώς αρνητική άποψη.

7) «Οι ντόπιοι και ιδιαίτερα οι νέοι υιοθετούν τη συμπεριφορά και τα καταναλωτικά πρότυπα των τουριστών (μιμητισμός)».

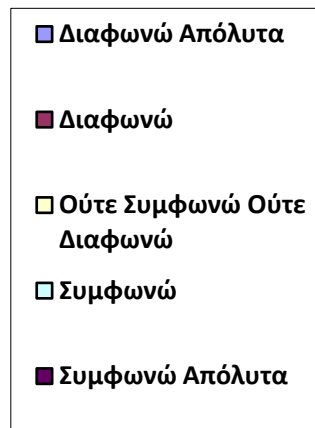
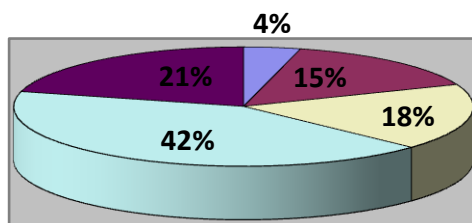
Το 33% έχει ουδέτερη στάση, το 28% διαφωνεί με την άποψη αυτή αλλά το 23% έχει αντίθετη γνώμη.

8) «Ο τουρισμός οδηγεί στην εμπορευματοποίηση των ηθών και των εθίμων του Ηρακλείου».

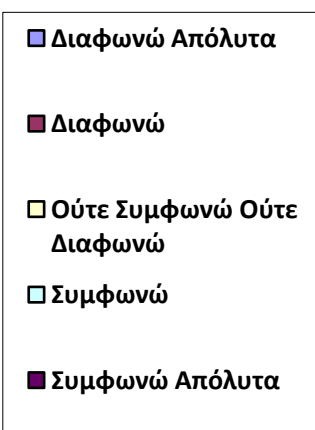
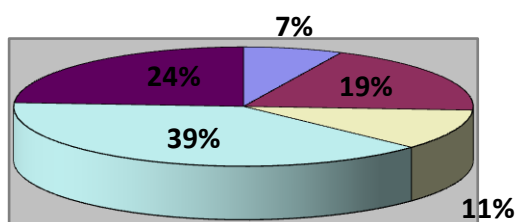
Είναι συντριπτικό το ποσοστό (38%) το οποίο συμφωνεί ,επίσης ένα μεγάλο ποσοστό (31%) ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί.

9) «Ο τουρισμός οδηγεί σε επαγγελματική κινητικότητα (μετακίνηση εργαζομένων από άλλα επαγγέλματα στον τουρισμό)».

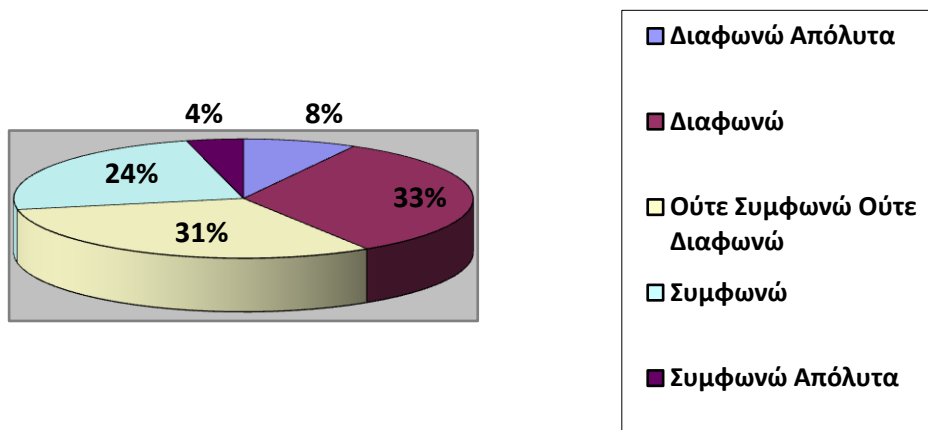
Είναι τεράστιο ποσοστό που συμφωνεί με την άποψη αυτή (42%) αλλά και το 21% συμφωνεί απόλυτα. Η άποψη των ερωτώμενων εδώ είναι ξεκάθαρη.

10) «Οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται εξαιτίας του τουρισμού κρατούν το νέο ντόπιο πληθυσμό στο Ηράκλειο».

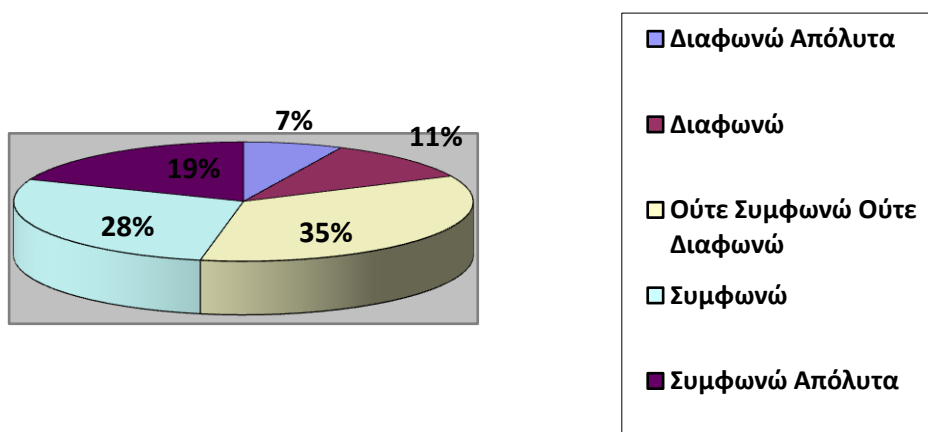
Πολύ μεγάλο είναι το ποσοστό που συμφωνεί (39%) ότι ο τουρισμός «κρατά» τους νέους στην πόλη του Ηρακλείου και υπάρχει και ένα 24% το οποίο συμφωνεί απόλυτα.

11) «Ο τουρισμός έχει οδηγήσει σε μετακίνηση του πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές στην πόλη του Ηρακλείου (αστυφιλία)».

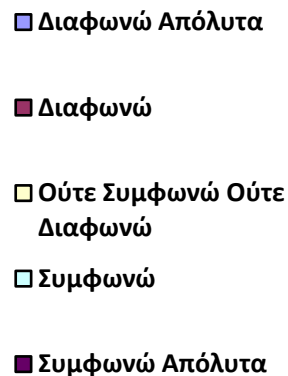
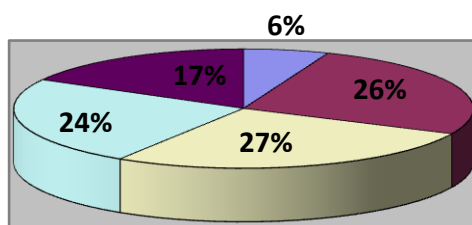
Περίπου ίσο είναι το ποσοστό το οποίο διαφωνεί (33%) με αυτό που δεν έχει ξεκάθαρη άποψη (31%) για το συγκεκριμένο θέμα.

12) «Ο τουρισμός έχει οδηγήσει σε εγκατάλειψη παραδοσιακών επαγγελμάτων».

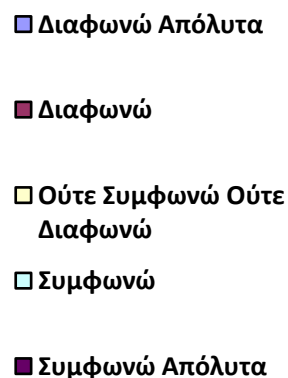
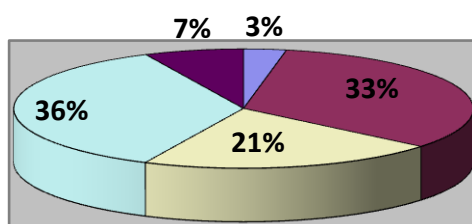
Ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί το 35% των ερωτώμενων με αυτή την πρόταση, το 28% συμφωνεί ενώ μόλις το 11% είναι αυτό που διαφωνεί.

13) «Ο τουρισμός έχει οδηγήσει σε απώλεια γλωσσικών στοιχείων και θρησκευτικών ιδεωδών».

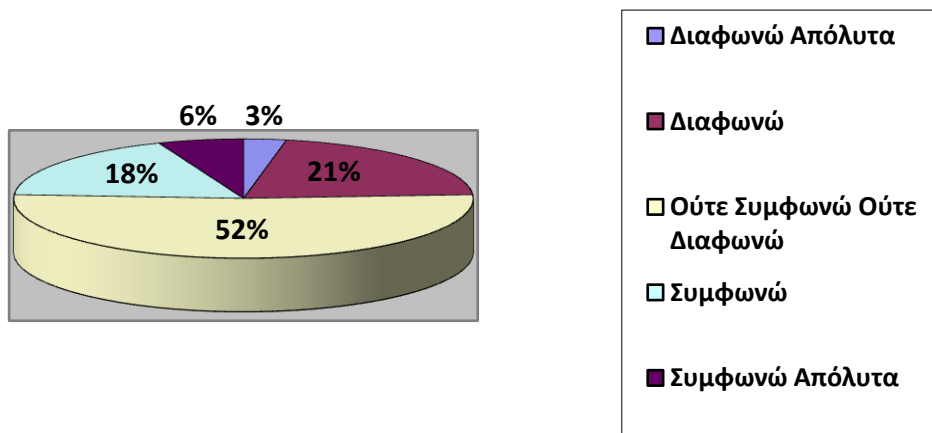
Στην συγκεκριμένη πρόταση η άποψη των ερωτώμενων δεν είναι ξεκάθαρη και τα ποσοστά είναι περίπου ισάριθμα, ίσως η πρόταση αυτή να μην έγινε τόσο κατανοητή από τους ερωτηθέντες.

14) «Ο τουρισμός έχει οδηγήσει σε αύξηση των διαζυγίων στο Ηράκλειο».

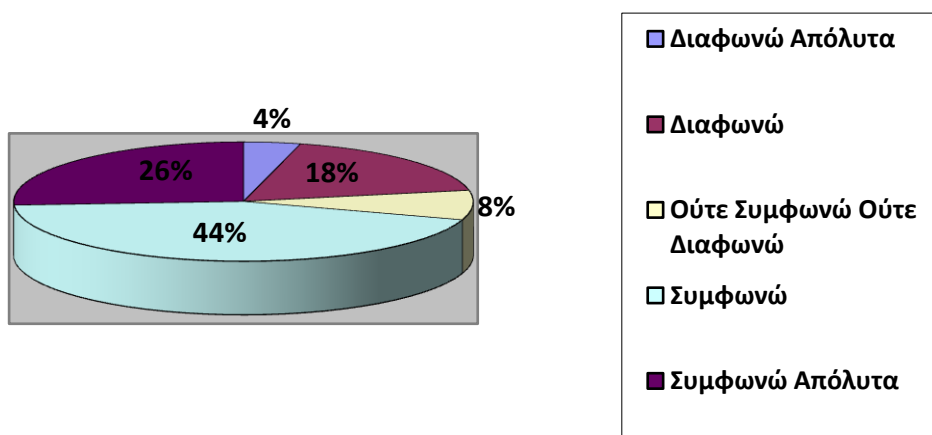
Εδώ παρατηρούμε ότι το 36% διαφωνεί και το 33% συμφωνεί και υπάρχει και 21% του ποσοστού το οποίο έχει ουδέτερη στάση.

15) «Ο τουρισμός προκαλεί εμπορευματοποίηση των ανθρώπινων σχέσεων».

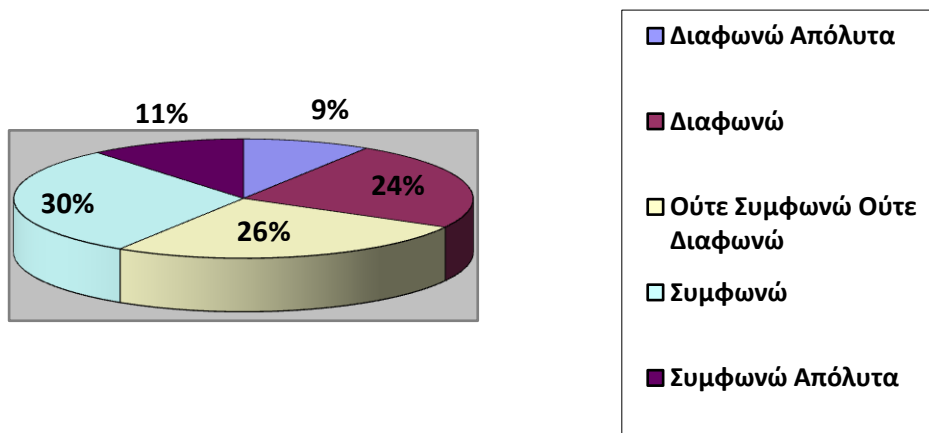
Είναι τεράστιο το ποσοστό το οποίο ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί (52%), άρα η άποψη αυτών που απάντησαν βρίσκεται κάπου στη «μέση».

16) «Ο συνωστισμός των τουριστών στις παραλίες και στα μέσα μαζικής μεταφοράς του Ηρακλείου προκαλεί αγανάκτηση».

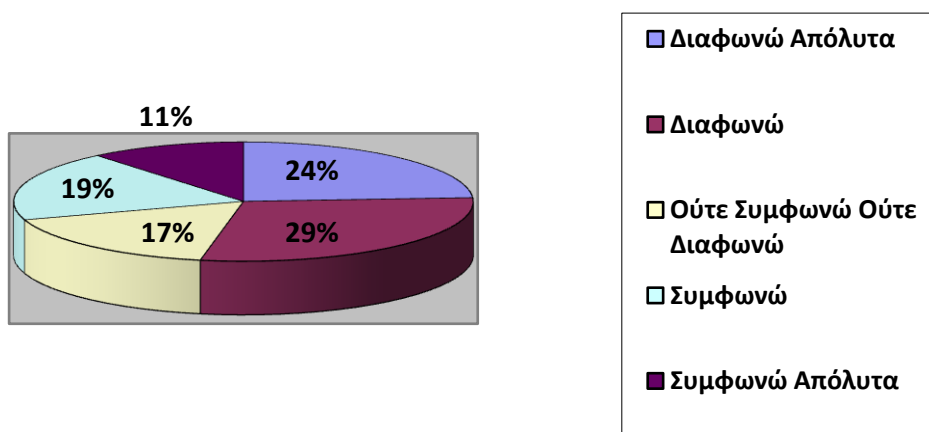
Αν προσθέσουμε ο ποσοστό που συμφωνεί (44%) και αυτό που συμφωνεί απόλυτα (26%) έχουμε ένα 70% που έχει θετική άποψη σε αυτή την πρόταση.

17) «Στην πόλη του Ηρακλείου γίνονται σχέσεις μεταξύ ντόπιων και τουριστών/ων».

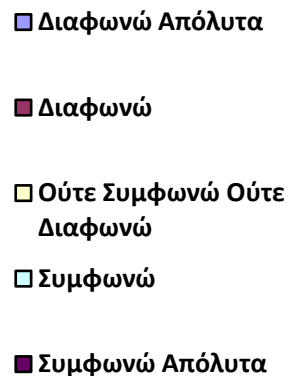
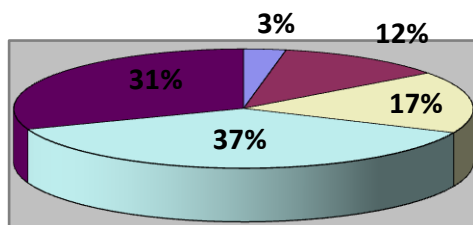
Το 30% είναι σύμφωνο με το θέμα αυτό , το 26% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, ενώ το 24% διαφωνεί για τις σχέσεις μεταξύ ντόπιων και τουριστών.

18) «Ο τουρισμός έχει οδηγήσει σε αναβίωση ξεχασμένων εθίμων και στην αναζωογόνηση της χειροτεχνίας και άλλων μορφών τέχνης».

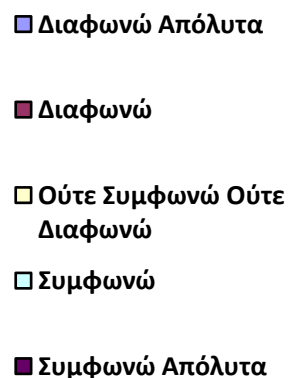
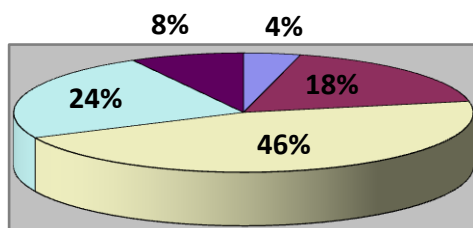
Οι ερωτώμενοι διαφωνούν στην πρόταση αυτή αν λάβουμε υπόψη το 29% που διαφωνεί και το 24% που διαφωνεί απόλυτα.

19) «Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις που απευθύνονται στους τουρίστες χαρακτηρίζονται από έλλειψη αυθεντικότητας (σκηνοθετημένες)».

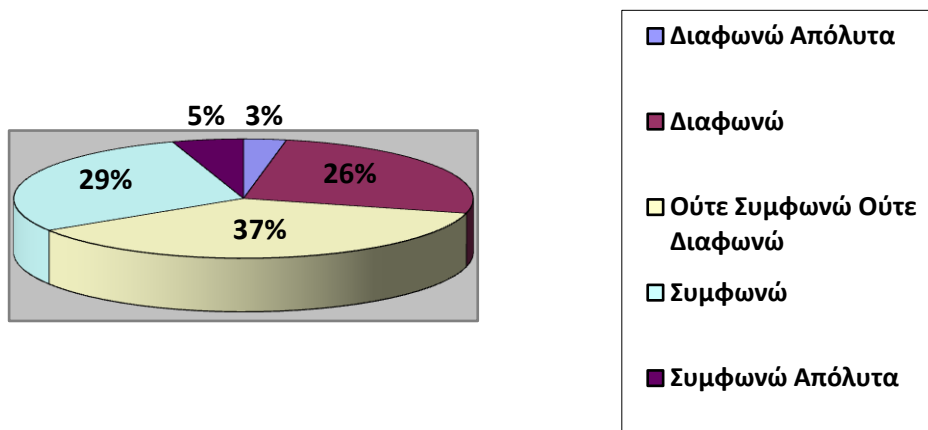
Μεγάλο είναι το ποσοστό που συμφωνεί (37%) και επίσης πάρα πολύ μεγάλο είναι το ποσοστό που συμφωνεί απόλυτα (31%), συνολικά 68%!

20) «Ο τουρισμός έχει οδηγήσει σε αύξηση των εισοδημάτων των γυναικών και συνεπώς στη μεγαλύτερη ανεξαρτητοποίηση τους».

Εδώ παρατηρούμε ότι ουδέτερη είναι η άποψη των ερωτώμενων σε αυτή την πρόταση αφού το 46% αυτών ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί.

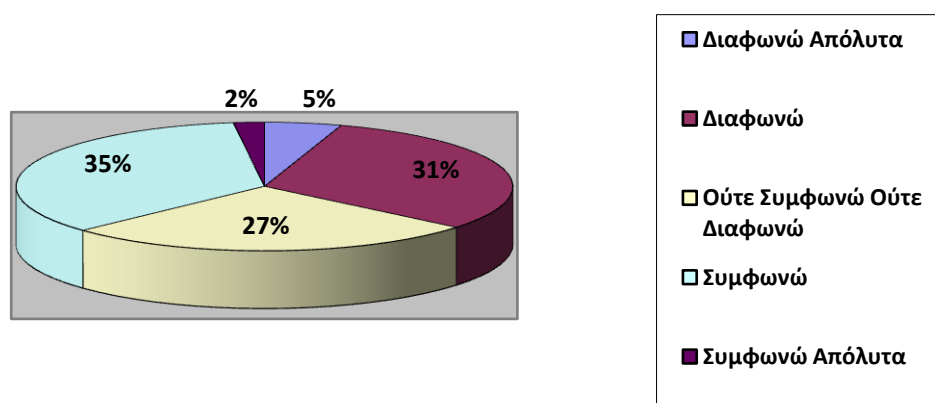
21) «Ο τουρισμός κάνει τους ανθρώπους να λειτουργούν ανταγωνιστικά αντί να αλληλοβοηθούνται σε ένα συλλογικό πλαίσιο».

Ένα μεγάλο ποσοστό (37%) ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, το 29% συμφωνεί με αυτό το θέμα ενώ το 26% έχει αντίθετη άποψη.

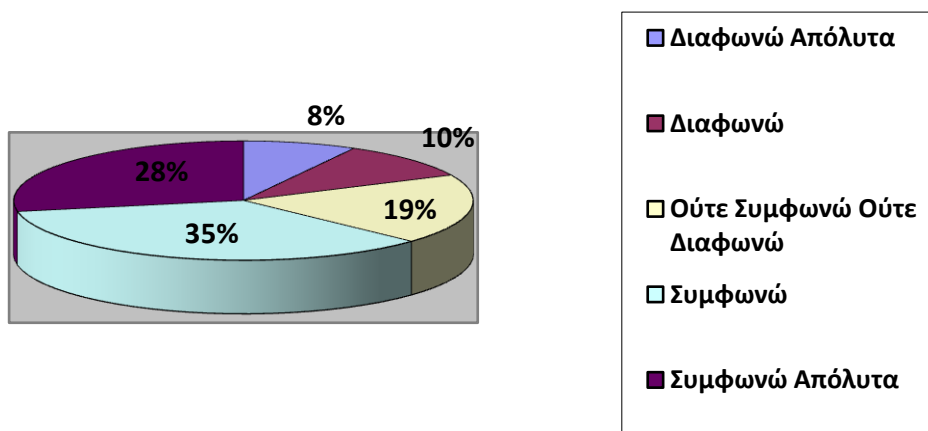
5.5 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

1) «Τα έργα υποδομής που έχουν γίνει για την εξυπηρέτηση των τουριστών είναι παράλληλα και προς όφελος των ντόπιων».

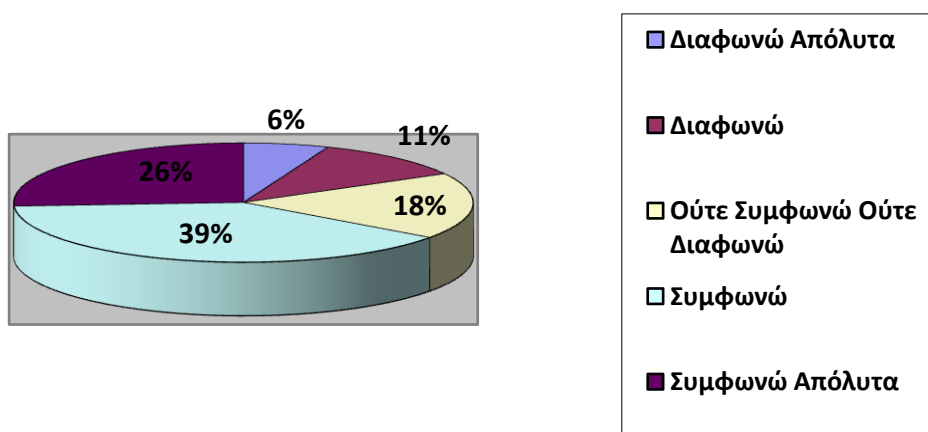
Το 35% συμφωνεί με την άποψη αυτή, όμως το 31% έχει αντίθετη γνώμη, άρα δεν έχουμε ξεκάθαρο αποτέλεσμα...

2) «Εξαιτίας του τουρισμού, αυξάνεται η ατμοσφαιρική ρύπανση».

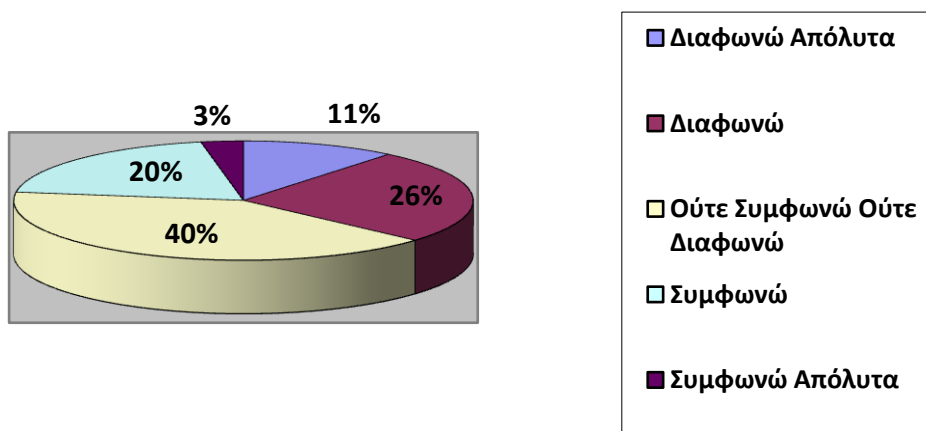
Πολύ μεγάλο είναι το ποσοστό που συμφωνεί απόλυτα (28%) και ακόμα μεγαλύτερο είναι αυτό το οποίο συμφωνεί (35%).

3) «Εξαιτίας του τουρισμού, αυξάνεται το κυκλοφοριακό πρόβλημα».

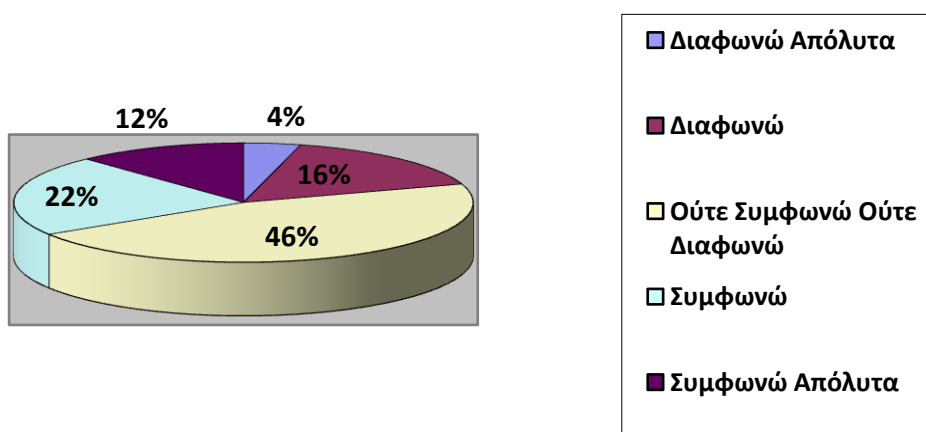
Επίσης και στο θέμα του κυκλοφοριακού προβλήματος συνολικά το 65% των ερωτηθέντων συμφωνεί ότι γι' αυτό ευθύνεται ο τουρισμός.

4) «Εξαιτίας του τουρισμού , αυξάνεται η θαλάσσια ρύπανση».

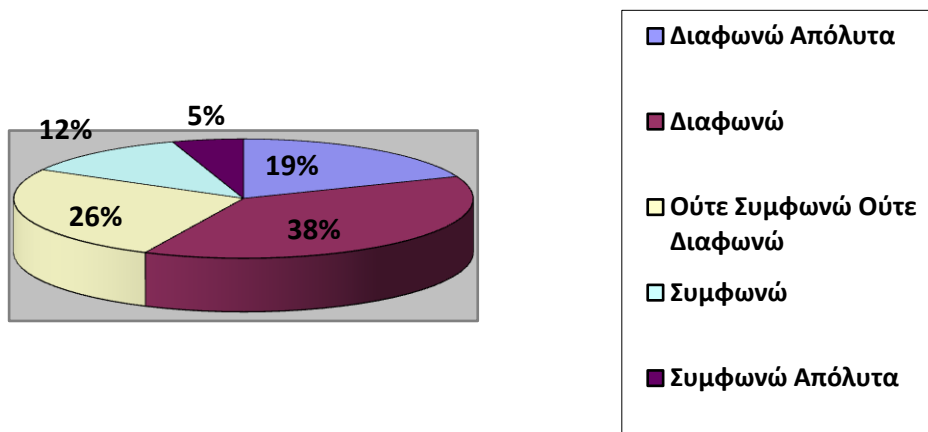
Όμως σε ότι αφορά τη θαλάσσια ρύπανση οι ερωτώμενοι στο μεγαλύτερο ποσοστό (40%) ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, ενώ υπάρχει το 26% το οποίο διαφωνεί και το 20% που έχει αντίθετη γνώμη.

5) Τους καλοκαιρινούς μήνες προκαλείται έλλειψη σε νερό λόγω της αυξημένης κατανάλωσης από τις τουριστικές επιχειρήσεις και τους τουρίστες».

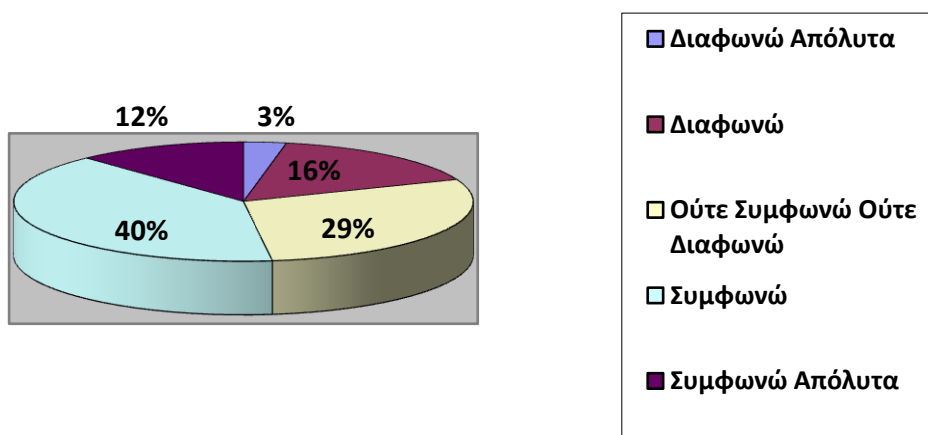
Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων (46%) έχει ουδέτερη στάση σε αυτή την πρόταση, ενώ το αμέσως μεγαλύτερο ποσοστό (22%) συμφωνεί.

6) «Η κατασκευή έργων τουριστικής υποδομής (π.χ. γηπέδων γκολφ) έχει οδηγήσει σε καταστροφή ή υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος».

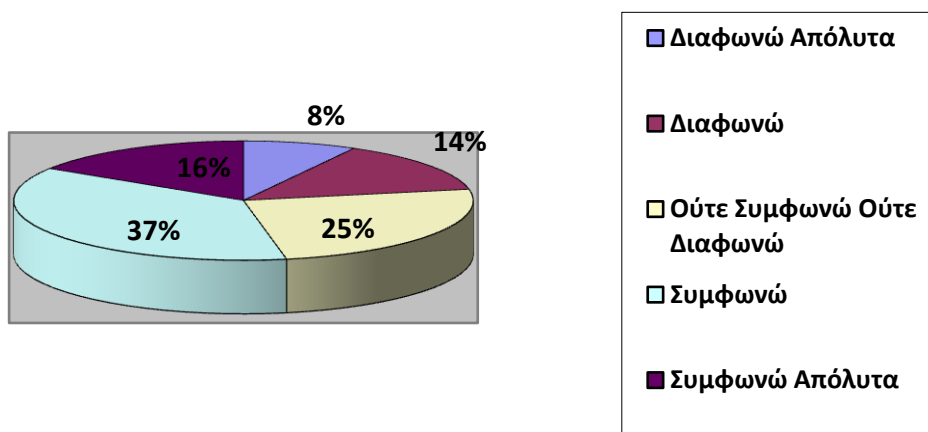
Οι ερωτώμενοι είναι αρνητικοί σε αυτό το θέμα καθώς το 38% διαφωνεί και το 19% διαφωνεί απόλυτα, εδώ η άποψη των ερωτώμενων είναι ξεκάθαρη.

7) «Ο τουρισμός βοηθάει στη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς του Ηρακλείου».

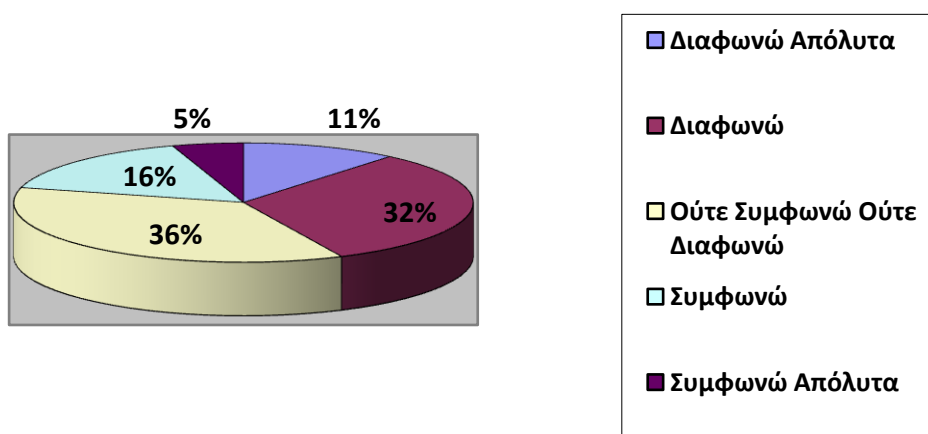
Οι ερωτώμενοι εδώ πιστεύουν ότι ο τουρισμός συμβάλει στη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς καθώς το 40% συμφωνεί και το 12% συμφωνεί απόλυτα.

8) «Ο τουρισμός συμβάλει στην προστασία, διατήρηση και αναπαλαίωση ιστορικών κτιρίων και μνημείων της πόλης του Ηρακλείου».

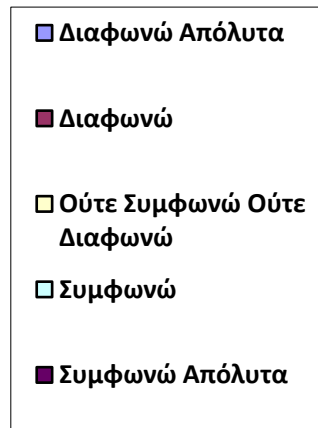
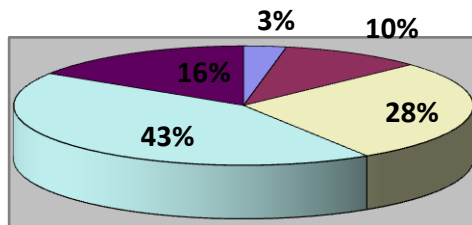
Το μεγαλύτερο ποσοστό (37%) είναι σύμφωνο με την πρόταση αυτή, το 25% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, υπάρχει όμως και ένα 16% που συμφωνεί απόλυτα.

9) «Η κατασκευή τουριστικής υποδομής έχει οδηγήσει σε αισθητική ακαλαισθησία και υποβάθμιση του τοπίου».

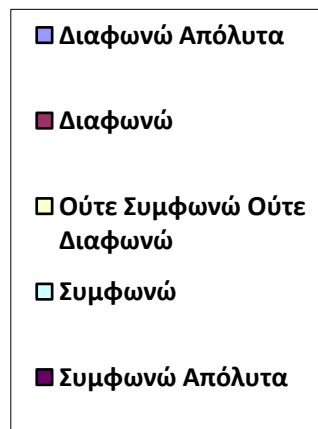
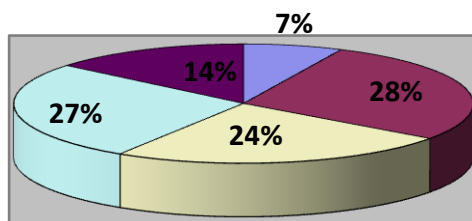
Ουδέτερη άποψη έχει το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (36%), αλλά υπάρχει και ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (32%) το οποίο διαφωνεί με το θέμα αυτό.

10) «Ο τουρισμός έχει ενισχύσει την αυθαίρετη δόμηση».

Οι ερωτώμενοι θεωρούν σε μεγάλο ποσοστό (43%) ότι ευθύνεται ο τουρισμός για τα αυθαίρετα κτίρια και ένα 16% αυτών συμφωνεί απόλυτα με αυτό, ενώ το 28% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί με αυτό.

11) «Ο τουρισμός προκαλεί αύξηση των απορριμμάτων και προβλήματα στη διαχείρισή τους».

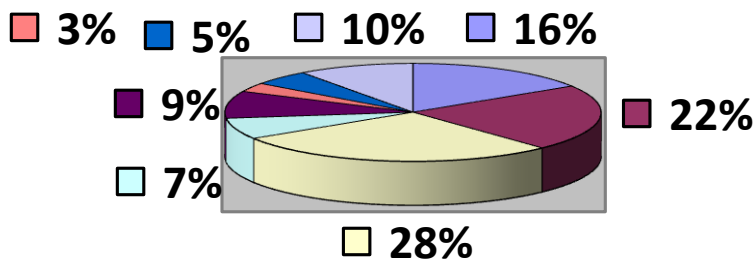
Εδώ δεν μπορούμε να έχουμε ένα ξεκάθαρο συμπέρασμα καθώς το 28% διαφωνεί με την πρόταση αυτή, το 27% συμφωνεί και το 24% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί.

5.6 ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΑΡΝΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

5.6.1 «Ποιος ευθύνεται κατά τη γνώμη σας για τα προβλήματα που υπάρχουν στην πόλη του Ηρακλείου εξαιτίας του τουρισμού;»

Στο σημείο αυτό της έρευνας θέσαμε το παραπάνω ερώτημα στους ερωτώμενους με σκοπό να βγάλουμε ένα συμπέρασμα για το ποιους φορείς (που θα διαβάσετε παρακάτω) θεωρούν οι κάτοικοι του Ηρακλείου υπεύθυνους για τις επιπτώσεις που έχει ο τουρισμός στην πόλη τους. Οι ερωτώμενοι είχαν 8 διαφορετικές επιλογές και έπρεπε να επιλέξουν μια από αυτές σχετικά με τους φορείς που θεωρούν υπεύθυνους. Οι επιλογές που είχαν ήταν οι ακόλουθες: «Το κράτος, Ο δήμος Ηρακλείου, Η Περιφέρεια Κρήτης, Οι τουρίστες, Τα ξένα τουριστικά γραφεία (Tour Operators), οι ντόπιοι λόγω έλλειψη υπευθυνότητας, η εμπλοκή μη επαγγελματιών στον τουρισμό, Όλοι».

Τα αποτελέσματα είναι τα ακόλουθα σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων:

- Το Κράτος

- Ο Δήμος Ηρακλείου

- Η Περιφέρεια Κρήτης

- Οι Τουρίστες

- Τα ξένα τουριστικά γραφεία

- Οι ντόπιοι λόγω έλλειψης υπευθυνότητας

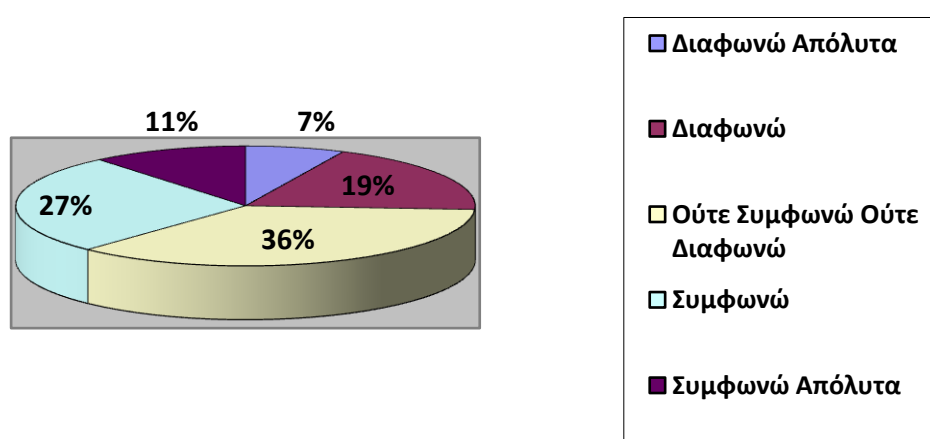
- Η εμπλοκή μη επαγγελματιών στον τουρισμό

Παρατηρούμε λοιπόν τον μεγαλύτερο υπεύθυνο από τους φορείς οι ερωτώμενοι θεωρούν την Περιφέρεια Κρήτης με ένα πολύ μεγάλο ποσοστό σε σύγκριση με τους υπόλοιπους φορείς με 28%, περίπου δηλαδή ένας στους τρεις ερωτώμενους. Επίσης μεγάλο ποσοστό «ευθύνης», σύμφωνα πάντα με τις απαντήσεις των ερωτώμενων, έχει και ο Δήμος Ηρακλείου (22%). Οι υπόλοιποι φορείς έχουν μικρότερα ποσοστά, με το Κράτος να ακολουθεί με ποσοστό 16%, το 10% των ερωτώμενων θεωρούν όλους τους φορείς υπεύθυνους, ακολουθούν τα ξένα τουριστικά γραφεία με 9%, μετά είναι οι τουρίστες με 7%, το ποσοστό του 5% έχει η επιλογή για την εμπλοκή μη επαγγελματιών στον τουρισμό και τέλος λιγότερο υπεύθυνους θεωρούν τους ντόπιους λόγω έλλειψης υπευθυνότητας με μόλις 3%.

5.6.2 «Για τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού, σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με τις ακόλουθες δηλώσεις».

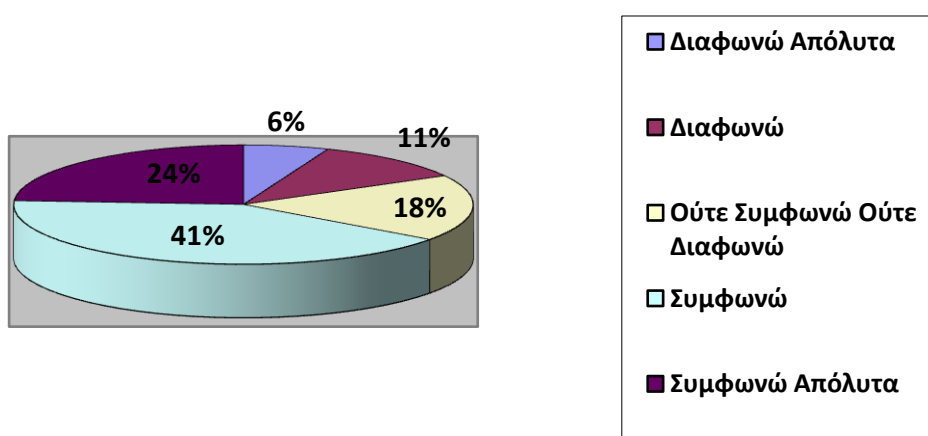
Εδώ οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν σχετικά με το πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν με τις ακόλουθες προτάσεις σύμφωνα με την κλίμακα Likert για τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού στην πόλη του Ηρακλείου.

1) « Η τουριστική ανάπτυξη του Ηρακλείου θα πρέπει να ακολουθεί τις αρχές της αειφορίας».

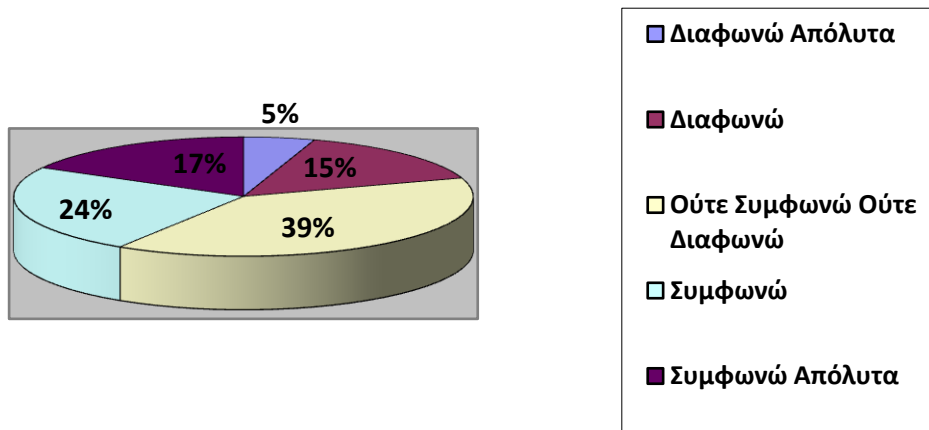
Το 36% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί με την πρόταση αυτή, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό (27%) συμφωνεί και το 19% έχει αρνητική γνώμη.

2) «Πρέπει να αναπτυχθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού οι οποίες δεν προκαλούν τις αρνητικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού».

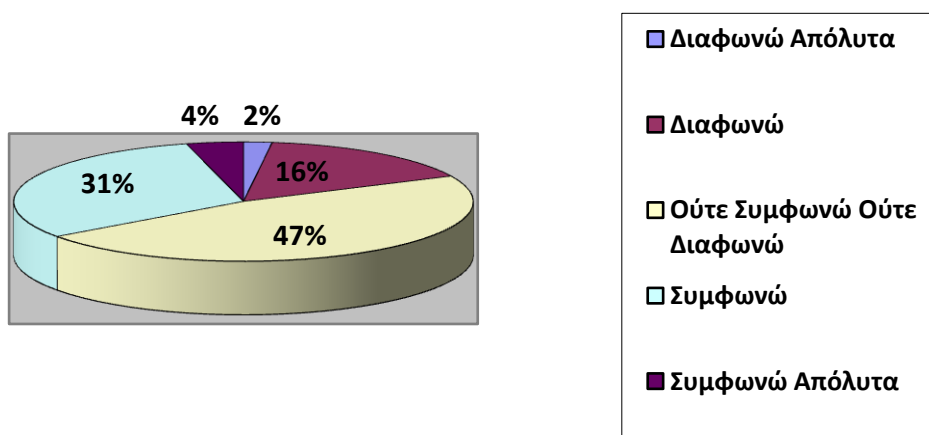
Εδώ η πλειοψηφία των ερωτώμενων συμφωνεί με την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (41%) και το 24% συμφωνεί απόλυτα.

3) «Τα εισοδήματα που προέρχονται από τους τουρίστες πρέπει να συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της πόλης του Ηρακλείου».

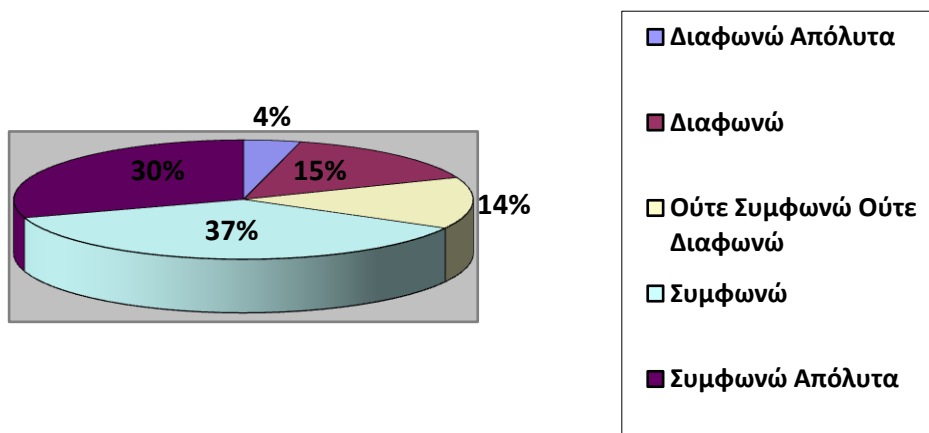
Ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί το 39% ων ερωτώμενων , το 24% όμως συμφωνεί όπως επίσης και συμφωνεί απόλυτα το 17%.

4) «Η περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη της πόλης του Ηρακλείου θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα στρατηγικού σχεδιασμού και δημόσιας διαβούλευσης».

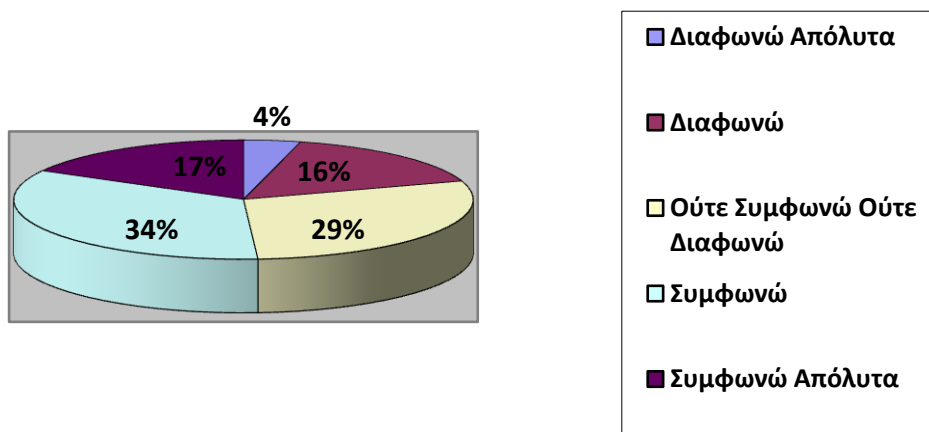
Πολύ μεγάλο είναι το ποσοστό (47%) που εκφράζει μια ουδέτερη άποψη ,αλλά και το 31% συμφωνεί με την πρόταση αυτή.

5) «Πρέπει να επιτευχθεί τουρισμός δωδεκάμηνης διάρκειας».

Συντριπτικό είναι το ποσοστό των ερωτώμενων που θεωρούν ότι πρέπει να υπάρξει δωδεκάμηνη διάρκεια στον τουρισμό καθώς το 37% συμφωνεί με αυτό το θέμα και το 30% συμφωνεί απόλυτα.

6) «Οι υποδομές της πόλης του Ηρακλείου χρειάζονται βελτίωση».

Το 34% των απαντήσεων είναι σύμφωνο με την πρόταση αυτή και το 17% συμφωνεί απόλυτα, υπάρχει βέβαια και ένα μεγάλο ποσοστό (29%) το οποίο ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί.

5.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μελετώντας τα αποτελέσματα της έρευνας παρατηρείται ότι οι γυναίκες είναι περισσότερο θετικές για να απαντήσουν σε μία έρευνα. Επίσης φαίνεται ότι ο ερωτώμενος δεν είναι διατεθειμένος να απαντήσει σε προσωπικές ερωτήσεις όπως για παράδειγμα στο ποιο είναι το ετήσιο εισόδημα του.

Διαπιστώνεται από τις απαντήσεις ότι οι ντόπιοι επιθυμούν την περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη στο νομό καθώς η τοπική οικονομία του νησιού στηρίζεται κατά βάση στον τουρισμό. Στις αρνητικές επιπτώσεις συγκαταλέγονται τόσο οι εποχιακές θέσεις που δημιουργεί ο τουρισμός όσο και η αύξηση των καταναλωτικών αγαθών, ιδίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες που αυξάνεται η τουριστική κίνηση. Από την άλλη μεριά οι μόνιμοι κάτοικοι θεωρούν ότι οι νέες θέσεις που δημιουργούνται κρατάνε το νέο πληθυσμό στην περιοχή. Λύση για τις οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού αποτελεί, σύμφωνα με τα άτομα που απαντήσανε, η προσπάθεια δωδεκάμηνης διάρκειας του.

Όσον αφορά στις κοινωνικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης έχει θεωρηθεί ότι η επαφή με τους τουρίστες είναι μια πολύτιμη εμπειρία καθώς υπάρχει δυνατότητα γνωριμίας με άλλους πολιτισμούς, ήθη και έθιμα. Σε αντίθεση όμως βρίσκεται το γεγονός της εμπορευματοποίησης των ηθών και των εθίμων του νομού. Ακόμη, θεωρείται ότι η πολιτεία είναι αναγκαίο να εστιαστεί στην ανάδειξη των τοπικών παραδόσεων και εκτός τουριστικής περιόδου για βελτίωση των κοινωνικών επιπτώσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να μελετήσει τον τουρισμό αναφορικά με την πόλη του Ηρακλείου και πιο συγκεκριμένα, την ανάπτυξη που έχει διαπιστωθεί τα τελευταία χρόνια στην πόλη και την τουριστική δραστηριότητα που βρίσκεται σε αναπτυξιακούς ρυθμούς. Ο στόχος αυτός υλοποιείται με δύο τρόπους. Αυτοί είναι αφενός η βιβλιογραφική ανασκόπηση και μελέτη συνοδευόμενη από την παρουσίαση της πόλης και αφετέρου με εκτενή πρωτογενή έρευνα ερωτηματολογίου το οποίο διερεύνησε τις επιπτώσεις που έχει επιφέρει η συνολική τουριστική ανάπτυξη στην πόλη του Ηρακλείου. Πιο αναλυτικά η ανασκόπηση βιβλιογραφίας έδειξε ότι τα είδη του τουρισμού διακρίνονται στον μαζικό τουρισμό οποίος είναι το πιο συνηθισμένο είδος τουριστικής δραστηριότητας και στα υπόλοιπα είδη εναλλακτικού τουρισμού.

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση μας βοήθησε να καταλήξουμε και στις εναλλακτικές μορφές ή δραστηριότητες που εντάσσονται στο τουριστικό φαινόμενο όταν αυτό εκδηλώνεται οργανωμένο.

Στην Ελλάδα ο τουρισμός, είναι ο δυναμικότερος αναπτυσσόμενος τομέας της ελληνικής οικονομίας, ο οποίος καταγράφει ικανοποιητικές επιδόσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Το φυσικό περιβάλλον, η πολιτιστική κληρονομιά και η πλούσια ιστορία της αποτέλεσαν και αποτελούν ακόμη τα πλεονεκτήματα της Ελλάδας ως χώρας υποδοχής τουριστών. Η εξέλιξη αυτή έχει μετατρέψει τον τουριστικό τομέα σε ένα αρκετά δυναμικό κομμάτι της ελληνικής οικονομίας, η συνολική (άμεση και έμμεση) συνεισφορά του τουρισμού στο ΑΕΠ φτάνει το 16,4%, ενώ στην απασχόληση υπολογίζεται ότι φτάνει το 18,3% της συνολικής απασχόλησης.

Επισημαίνεται ότι μετά την ολοκλήρωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, η Ελλάδα έγινε το επίκεντρο της τουριστικής αγοράς, σημειώνοντας αλματώδη αύξηση στις επισκέψεις τουριστών. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτέλεσαν καταλυτικό παράγοντα για την ανάπτυξη υποδομών. Ο Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών έχει αναγνωριστεί ως ένα από τα καλύτερα αεροδρόμια του κόσμου. Επίσης, όσον αφορά

τις υποδομές του τουρισμού θα πρέπει να τονιστεί ότι το οδικό δίκτυο αναβαθμίζεται συνεχώς, όπως επίσης και οι αερολιμένες, οι λιμένες και το σιδηροδρομικό δίκτυο.

Ειδικότερα για την πόλη του Ηρακλείου θα πρέπει να τονιστεί ότι πρόκειται για μια όμορφη πόλη με πληθώρα αξιόλογων παραλιών που το καθιστούν πόλο έλξης τους καλοκαιρινούς μήνες, καθώς στο Ηράκλειο ο τουρισμός είναι κυρίως εποχιακός αλλά και όχι μόνο. Οι τουριστικές παροχές του νησιού είναι το αναπτυγμένο συγκρότημα των παραλιών, των αρχαιολογιών χώρων όπως της Κνωσσού και άλλων. Αλλά και ο λιμένας και ο αερολιμένας Καζαντζάκη. Το Ηράκλειο αποτελεί έναν αξιοσημείωτο τουριστικό προορισμό λαμβάνοντας υπόψη την αρχιτεκτονική της πόλης αλλά και επιμέρους πλεονεκτήματα όπως είναι η παραγωγή τοπικών προϊόντων υψηλής ποιότητας (λάδι, ελιές, μέλι, αλιευτικά προϊόντα κ.α.) στην ευρύτερη περιοχή του νομού. Η απευθείας πρόσβαση στο νησί γίνεται μέσω θαλασσής στο λιμάνι του Ηρακλείου αλλά και του αερολιμένα, ενώ υπάρχει η δυνατότητα μετακίνησης σε όλα τα σημεία του νησιού της Κρήτης, είτε με λεωφορεία του ΚΤΕΛ προς όλους τους προορισμούς είτε με ταξί.

Επίσης, αναφέρεται ότι κάθε χρόνο κατά τους καλοκαιρινούς και χειμερινούς μήνες, συμπεριλαμβάνεται και ένας μεγάλος αριθμός από παραδοσιακά δρώμενα και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Θεατρικές παραστάσεις αρχαίου δράματος και κωμωδίας, κονσέρτα και συναυλίες, παιδικές θεατρικές παραστάσεις, λαϊκές βραδιές ποίησης, μουσικής, τραγουδιού καθώς και εκθέσεις φωτογραφίας, ζωγραφικής και άλλων καλών τεχνών. Επισημαίνεται ότι καταβάλλονται σημαντικές προσπάθειες από δημόσιους και από ιδιωτικούς φορείς γίνονται προς την κατεύθυνση προσέλκυσης τουριστών, τόσο από το εξωτερικό όσο και από το εσωτερικό της χώρας. Όσων αφορά ζητήματα διαμονής στην πόλη οι τουρίστες μπορούν να διαμείνουν σε ξενοδοχεία από 5* έως και 1*, σε κάμπινγκ, σε ενοικιαζόμενα δωμάτια και διαμερίσματα.

Κάποια πράγματα στην πόλη του Ηρακλείου όπως η αναπαλαίωση, αναβάθμιση και εκσυγχρονισμός των ήδη υπάρχοντων ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων, θεωρούνται αναγκαία. Η δημιουργία νέων εγκαταστάσεων για την τουριστική υποδομή της περιοχής θα ήταν μια καλή κίνηση, όπως επίσης και η δημιουργία περισσότερων κέντρων ψυχαγωγίας, φροντίδας (spa) και άλλα, και η ενσωμάτωση αυτών στα

ξενοδοχεία, θα αποτελούσε κίνητρο για ακόμη μεγαλύτερη προσέλκυση τουριστών. Η πρόπυσα σημασία θα πρέπει να δοθεί και στον οδικό άξονα της Κρήτης για την αποφυγή ατυχημάτων. Ο τουρισμός αποτελεί για την πόλη έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες της τοπικής οικονομίας ο οποίος όμως μέχρι σήμερα λαμβανόταν ως κάτι δεδομένο. Στην σημερινή εποχή όμως οι τουριστικοί προορισμοί είναι πολλοί και μερικοί προσφέρουν εξίσου ελκυστικά τουριστικά προϊόντα με αυτά που προσφέρουν το Ηράκλειο και μάλιστα σε χαμηλότερες τιμές, με αποτέλεσμα να υπάρχει μεγάλη ανταγωνιστικότητα.

Η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας σε μια πόλη όπως είναι το Ηράκλειο δεν θα μπορούσε να μην επιφέρει επιπτώσεις, οποίες είναι αρκετές και ποικίλλουν, αν και δεν είναι μετρήσιμες, αλλά αποτελούν στοιχείο παρατήρησης. Κάποιες από αυτές τις επιπτώσεις είναι η επαφή διαφορετικές κουλτούρες, στις οποίες οι μόνιμοι κάτοικοι προσαρμόζονται και μια δεύτερη θετική κοινωνική επίπτωση η δημιουργία θέσεων εργασίας και η αύξηση του εισοδήματος των επαγγελματιών της πόλης. Περισσότερο αναλυτικά μελετώνται οι επιπτώσεις της ανάπτυξης του τουρισμού στην πόλη του Ηρακλείου μέσα από την πρωτογενή έρευνα ερωτηματολογίου που πραγματοποιήθηκε. Η διαδικασία υλοποίησης της έρευνας συνοπτικά ήταν η δημιουργία ερωτηματολογίου το οποίο αποτέλεσε το μέσο υλοποίησης της έρευνας. Στη συνέχεια μοιράστηκε σε μόνιμους κατοίκους της πόλης του Ηρακλείου το οποίο και αποτέλεσε το μοναδικό κριτήριο επιλογής του δείγματος της έρευνας. Το τελικό δείγμα της έρευνας αποτελείται από 317 τυχαία επιλεγμένους κατοίκους του Ηρακλείου από διάφορες περιοχές της πόλης. Συγκεκριμένα οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις πληροφοριακές αλλά και ειδικότερα για τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού.

Όπως κάθε ερευνητική προσπάθεια έτσι και η παρούσα παρουσιάζει ορισμένους μεθοδολογικούς περιορισμούς. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η παρούσα ερευνητική διαδικασία ήρθε αντιμέτωπη με ορισμένους περιορισμούς. Ο πρώτος περιορισμός που εντοπίστηκε ήταν η πλήρης κατανόηση από τους ερωτώμενους των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου, ώστε οι απαντήσεις που θα δοθούν να είναι αξιόπιστες αληθινές και ακριβείς. Ένας δεύτερος περιορισμός που υπήρξε κατά την ερευνητική διαδικασία ήταν ο βαθμός ανταπόκρισης του δείγματος καθώς αρκετοί ήταν οι

άνθρωποι που αν και επιλέχθηκαν αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα. Εν συνεχεία ο τρίτος περιορισμός που εντοπίστηκε κατά την διαδικασία υλοποίησης της έρευνας ήταν η εύρεση του κατάλληλου αριθμού ανθρώπων για τη συμμετοχή τους στην έρευνα και τέλος κατά τη συζήτηση σχετικά με την έρευνα ερωτηματολογίου διαπιστώθηκε ότι οι απόψεις δίστανται γεγονός το οποίο θα μπορούσε να έχει επηρεάσει την αξιοπιστία της έρευνας.

Τέλος, προτείνεται η συνέχιση της παρούσας έρευνας και πιο συγκεκριμένα η εξειδίκευσή της με εστίαση σε συγκεκριμένα πολιτισμικά, κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά που επηρεάζονται από την ανάπτυξη του τουριστικού φαινομένου όπως έχει αποδείξει μέχρι σήμερα η βιβλιογραφία. Μια τέτοια έρευνα θα μπορούσε να εντοπίσει και να μειώσει τις πολλές αρνητικές συνέπειες και να προτείνει περισσότερο εξειδικευμένες λύσεις σε σύνθετα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τόποι υποδοχής τουριστών. Επίσης, η μελλοντική έρευνα θα πρέπει να αποσκοπεί στη σύνδεση των στάσεων των κατοίκων αναφορικά με τις στρατηγικές της χάραξης τουριστικής πολιτικής κατά τρόπο που μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τις πολιτικές με μειωμένες αρνητικές επιπτώσεις. Ολοκληρώνοντας την παρούσα εργασία προτείνεται η επανάληψη της έρευνας αυτής ώστε να επιτευχθεί ο έλεγχος αξιοπιστίας και αληθών αποτελεσμάτων και ως εκ τούτου να ισχυροποιηθούν οι θέσεις που προέκυψαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aref. F., Redzuan. M., Gill. S., (2009) Community Perceptions toward Economic and Environmental Impacts of Tourism on Local Communities, *Asian Social Science*, 5(7)

Butler. W. R., (1974) The Social Implications of Tourist Developments, *Annals of Tourism Research*, 2(2)

Charles. B., (1993) Some Fundamental Truths About Tourism: Understanding Tourism's Social and Environmental impacts, *JOURNAL OF SUSTAINABLE TOURISM*, 1(1)

Cohen, E., (1978) The impact of tourism on the physical environment. *Annals of Tourism Research*, , 5(2): 215-237

Dogan. H. Z., (1989) FORMS OF ADJUSTMENT Sociocultural Impacts of Tourism, *Annals of Tourism Research*, 16: 216-236

Faulkner. B & Tideswell. C. (1997) A Framework for Monitoring Community Impacts of Tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 5: 3-28

Fontana, A & Frey, H. (1994) Interviewing the Art of Science. Στο: Παπαθανασίου, Μ. (2007). Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού και Προοπτικές Ανάπτυξης Αγροτουρισμού και Οινοτουρισμού

Friedmann, J. (1980). *An Alternative Development? In : Friedmann, J., Wheelwright, E. & Connell, J. (eds). Development Strategies in the Eighties. Development Studies*. Στο: Ανδριώτης, Κ. (2005). *Τουριστική Ανάπτυξη & Σχεδιασμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη

Haukeland. J. V., (1984) Sociocultural impacts of tourism in Scandinavia, *Tourism Management*,

Heng, T. M. & Low, L. (1990) ECONOMIC IMPACT OF TOURISM IN SINGAPORE. *Annals of Tourism Research*, 17: 246-269

Hillery. M., Nancarrow. B., Griffin. G. & Syme. G., (2001) TOURIST PERCEPTION OF ENVIRONMENTAL IMPACT, *Annals of Tourism Research*, 28(4): 853–867

Holder, J. S., (1988) Pattern and impact of tourism on the environment of the Caribbean. *TOURISM MANAGEMENT*

King. B., Pizam. A. & Milman. A. (1993) Social Impacts of Tourism. Host Perceptions, *Annals of Tourism Research*, 20: 650-665

Mansfeld. Y., (1992) Group-Differentiated Perceptions of Social Impacts Related to Tourism Development, *Professional Geographer*, 44: 377-392

Mbaiwa. J., (2003) The socio-economic and environmental impacts of tourism development on the Okavango Delta, north-western Botswana, *Journal of Arid Environments*, 54: 447-467

Milman. A & Pizam. A.(1988) Social Impacts of Tourism on Central Florida, *Annals of Tourism Research*, 15: 191-204

Parlett, G. Fletcher, J. & Cooper, C. (1995) The impact of tourism on the Old Town of Edinburgh. *Tourism Management*, 16(5): 355-360.

Peeters. P., Szimba. E., & Duijnsveld. M., (2007) Major environmental impacts of European tourist transport, *Journal of Transport Geography*, 15: 83-93

Sadler, P. G. & B. H. Archer. (1975) THE ECONOMIC IMPACT OF TOURISM

IN DEVELOPING COUNTRIES. *Annals of Tourism Research*, 3(1)

Seetanah, B. (2011) ASSESSING THE DYNAMIC ECONOMIC IMPACT OF TOURISM FOR ISLAND ECONOMIES. *Annals of Tourism Research*, 38(1): 291–308

Sugiyarto, G., Blake, A. & Sinclair, T. (2003) TOURISM AND GLOBALIZATION Economic Impact in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, 30(3): 683–701

Wagner, J. (1997) ESTIMATING THE ECONOMIC IMPACTS OF TOURISM. *Annals of Tourism Research*, 24(3): 592-608

Witt, S. F. (1987) Economic impact of tourism on Wales. *Tourism Management*

Zamani-Farahani. H. & Musa. G., (2012) The relationship between Islamic religiosity and residents' perceptions of socio-cultural impacts of tourism in Iran: Case studies of Sare'in and Masooleh, *Tourism Management*, 33: 802-814

Zhou, D. , Yanagida, J. , Chakravorty, U. & Leung, P. (1997) ESTIMATING ECONOMIC IMPACTS FROM TOURISM. *Annals of Tourism Research*, 24(1): 76-89

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδριώτης, Κ. (2005). *Τουριστική ανάπτυξη & Σχεδιασμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε.

Βασιλειάδης, Χ. (2009). *Η Διοικητική και το Μάρκετινγκ Τουριστικών Προορισμών*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε.

Κοκκώσης, Χ. & Τσάρτας, Π. (2001). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Κομίλης, Π. & Βαγιονής, Ν. (1999). *Τουριστικός Σχεδιασμός, Μέθοδοι και πρακτικές αξιολόγησης*. Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός

Παπαθανασίου, Μ. (2007). *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού και Προοπτικές Ανάπτυξης Αγροτουρισμού και Οινοτουρισμού*

Τσάρτας, Π. (1996). *Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ

Τσάρτας, Π. (2010). *Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη – Χαρακτηριστικά, διερευνήσεις, προτάσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Τσάρτα, Π., Σταυρινούδη, Θ., Ζαγκότση, Σ., Κυριακάκη, Α. & Βασιλείου, Μ., (2010) *Τουρισμός και Περιβάλλον*, Αθήνα: Εκδόσεις WWF Ελλάς

Χρήστου, Ε. (1999) *Έρευνα Τουριστικής Αγοράς*. Αθήνα: Interbooks

ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Greece, (2012). *Ηράκλειο*. Πηγή από το διαδίκτυο: http://www.visitgreece.gr/en/main_cities/heraklion , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

Flashnews.gr, (2012). *Αυξήθηκαν 12% οι αφίξεις τουριστών στα αεροδρόμια της Κρήτης*. Πηγή από το διαδίκτυο: <http://www.flashnews.gr/page.ashx?pid=3&aid=55907&cid=299> , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

Rooms For You, (2012). *Travel blog*. Πηγή από το διαδίκτυο: <http://www.roomsforyou.gr/eblog/travel-blog/tin-kriti-protimoun-gia-diakopes-oi-israelites.html> , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

Βικιπαίδεια, (2012). *Η ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια*. Πηγή από το διαδίκτυο: <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%BB%CE>

[%B5%CE%B9%CE%BF_%CE%9A%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%82](#), ανακτήθηκε στις 11 Μαΐου 2012

Δήμος Ηρακλείου, (2012). *Διαδρομές στην πόλη*. Πηγή από το διαδίκτυο: <http://www.heraklion.gr/city/walking-town/sight-seeing.html> , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

Ένωση Ξενοδόχων Ηρακλείου, (2012). *Διψήφια αύξηση των αφίξεων στην Κρήτη. Το 77% των ξένων επιλέγει το αεροδρόμιο Ηρακλείου*. Πηγή από το διαδίκτυο: <http://www.heraklion-hotels.gr/09/21/w/> , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου Portal Τουριστικής & Πολιτιστικής Προβολής, (2012β). *Πολιτιστική Κληρονομιά & Αρχαιολογία*. Πηγή από το διαδίκτυο: http://www.mgovservices.com/itrace/index.php?content_lang=1&subsite=1&cat_id=4&cat_id1=4 , ανακτήθηκε στις 11 Μαΐου 2012

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου Portal Τουριστικής & Πολιτιστικής Προβολής, (2012δ). *Παραδοσιακές Τέχνες & Προϊόντα – Δημοφιλείς Παραδόσεις*. Πηγή από το διαδίκτυο: http://www.mgovservices.com/itrace/index.php?content_lang=1&subsite=1&cat_id=6&cat_id1=6 , ανακτήθηκε στις 11 Μαΐου 2012

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου Portal Τουριστικής & Πολιτιστικής Προβολής, (2012γ). *Γαστρονομία – Οινοποιία*. Πηγή από το διαδίκτυο: http://www.mgovservices.com/itrace/index.php?content_lang=1&subsite=1&cat_id=5&cat_id1=5 , ανακτήθηκε στις 11 Μαΐου 2012

Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, (2012). Ξενοδοχειακό δυναμικό κατά κατηγορία. Πηγή από το διαδίκτυο: http://www.sete.gr/files/Media/Statistika/Greece/Hotels%20Rooms%20Beds/111124_Ksenodoxeiko%20dinamiko%20kata%20katigoria%20kai%20nomo%202010.pdf , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

Πανάνης, Ε. (2007) *Η Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Δημοσιεύθηκε τον Σεπτέμβριο του 2007. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://penthileus.blogspot.com> [πρόσβαση 24/10/11].

ΠΑΤΡΙΣ, (2012ε). *15% αυξήθηκαν οι τουρίστες που ήρθαν στο Ηράκλειο. Τι δείχνει έρευνα του Πολυτεχνείου Κρήτης για το ποιοι λαοί προτιμούν το νησί.* Πηγή από το διαδίκτυο: <http://www.patris.gr/articles/204804/135983> , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

ΠΑΤΡΙΣ, (2012ε). *Εντυπωσιακή η αύξηση των Ρώσων.* Πηγή από το διαδίκτυο: <http://www.patris.gr/articles/204804/135984> , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

ΠΑΤΡΙΣ, (2012ε). *ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΑΝΑ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ (Α' ΕΞΑΜΗΝΟ 2010- 2011).* Πηγή από το διαδίκτυο: <http://www.patris.gr/articles/204804/135985> , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

ΣΕΤΕ, (2012). Στατιστικά. Πηγή από το διαδίκτυο: <http://www.sete.gr/default.php?pname=Statistics&la=1&cat=23> , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

ΣΕΤΕ, (2012α). Στατιστικά. Πηγή από το διαδίκτυο: http://www.sete.gr/files/Media/Statistika/Greece/Overnight%20Stays/AnaPerifereia/120102_KataPerifereia2003-10_new%20layout_updated.pdf , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

ΣΕΤΕ, (2012β). Στατιστικά. Πηγή από το διαδίκτυο: http://www.sete.gr/files/Media/Statistika/Greece/Overnight%20Stays/120201_PlirotitaAnaNomo2008-2010_new%20layout.pdf , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, (2012). *Μια Περιήγηση Στην Πόλη Του Ηρακλείου.* Πηγή από το διαδίκτυο: http://www.teicrete.gr/tei/el/gen_plhrof/hrakleio/irakleio_simera.htm , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, (2012). *Μια Περιήγηση Στην Πόλη Του Ηρακλείου.* Πηγή από το διαδίκτυο: http://www.teicrete.gr/tei/el/gen_plhrof/hrakleio/irakleio_simera.htm , ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου 2012

Το Ηράκλειο, (2012). *Explore Crete - The travel guide for real Crete.* Πηγή από το διαδίκτυο: <http://www.explorecrete.com/Heraklion/GR-Heraklion-today.html> , ανακτήθηκε στις 11 Μαΐου 2012